

İSTANBUL
TOPKAPI
ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ
EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI REALİZM
TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞİŞEN GÜVENLİK
ALGISI VE DÜNYA GÜVENLİĞİNİN ARTAN ÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖKHAN AKIN DEMİRCİOĞLU

Güvenlik Bilimleri ve Uygulamaları Ana Bilim Dalı

Güvenlik Bilimleri ve Uygulamaları Bilim Dalı

OCAK, 2023

**SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI REALİZM
TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞİŞEN GÜVENLİK
ALGISI VE DÜNYA GÜVENLİĞİNİN ARTAN ÖNEMİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÖKHAN AKIN DEMİRCİOĞLU

19220701008

Güvenlik Bilimleri ve Uygulamaları Ana Bilim Dalı

Güvenlik Bilimleri ve Uygulamaları Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Suat DÖNMEZ

OCAK, 2023

19/01/2023

YÜKSEK LİSANS TEZ ONAY FORMU

Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalı, Güvenlik Bilimleri Tezli Yüksek Lisans Programı Programı 19220701008 numaralı öğrencisi **Gökhan Akın DEMİRCİOĞLU'nun "SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI REALİZM TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI VE DÜNYA GÜVENLİĞİNİN ARTAN ÖNEMİ"** konulu Yüksek Lisans tezi Enstitümüz Yönetim Kurulunun 26/12/2022 tarihli ve 2022/30 sayılı Yönetim Kurulu kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği ile 19/01/2023 tarihinde kabul edilmiştir.

<u>Unvan</u>	<u>Adı Soyadı</u>	<u>Üniversite</u>	<u>İmza</u>
ASIL ÜYELER			
Danışman	Dr. Öğr. Üyesi Suat DÖNMEZ	İstanbul Topkapı Üniversitesi	
1. Üye	Dr. Öğr. Üyesi Gökhan AK	İstanbul Topkapı Üniversitesi	
2. Üye	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet GÖRGEN	İzmir Demokrasi Üniversitesi	
YEDEK ÜYE			
1. Üye	Dr. Öğr. Üyesi Z. Banu DALAMAN	İstanbul Topkapı Üniversitesi	
2. Üye	Prof. DR. O.Can ÜNVER	İstinye Üniversitesi	

ONAY
Prof. Dr. Özlem KUNDAY
Enstitü Müdürü

(*) Oybirliği/Oyçokluğu hâli yazı ile yazılacaktır.

(**) Kabul / Ret veya Düzeltme kararı hâli yazı ile yazılacaktır.

AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI

TC. Topkapı Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

Gökhan Akın DEMİRCİOĞLU

18/01/ 2023

TEŞEKKÜR

Bu tezin yazım aŐaması T¼rkiye'nin de etkilendiği uluslararası pandemi s¼recine denk gelmiştir. Bir taraftan pandemi s¼reci ile aktif Şekilde m¼cadelede ederken, diğer taraftan da tez yazma s¼recinin zamansal ve durumsal olarak sekteye uğradığını bu y¼zden dolayı da tez yazım ve teslim s¼recinin uzadığını belirtmek isterim.

Bu zorlu s¼reĐte desteklerini esirgemeyen, bilgilerini ve tec¼belerini s¼rekli hissettiğim, Sn. Prof. Dr. Celalettin YAVUZ ve Dr. Öğr. Üyesi Suat DÖNMEZ hocalarıma saygılarımı arz ederim.

Ayrıca akademik desteğini sonuna kadar devam ettiren ailemizin ilk akademisyeni olan Dr. Öğr. Üyesi Elmas DEMİRCİOĞLU KARABAYIK' a, maddi manevi desteğini eksik etmeyen ebeveynlerim Necmiye ve İbrahim DEMİRCİOĞLU'na ve kardeŐlerim Melek ve Celil DEMİRCİOĞLU'na teşekkür ederim.

Bu s¼reĐte desteğini bir an bile olsun esirgemeyen eŐim Elif DEMİRCİOĞLU'na ve kendilerine zaman ayıramama rağmen bunu sorun etmeyen, her fırsatta tez yazımımın bitip bitmediğini soran kızlarım, TuĐĐe, Tuğba ve Hanzade'ye sevgilerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	ii
AKADEMİK DÜRÜSTLÜK BEYANI	iii
TEŞEKKÜR	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR	vii
ÖZET	ix
ABSTRACT	x
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
2.1. Güvenlik Kavramı	4
2.2. Ulusal Düzeyde Güvenlik.....	8
2.3. Uluslararası Düzeyde Güvenlik.....	10
3. GÜVENLİK TEORİLERİ VE YAKLAŞIMLARI	13
3.1. Geleneksel Yaklaşımlar	13
3.1.1. İdealizm teorisinde güvenlik.....	15
3.1.2. Realizm teorisinde güvenlik	17
3.2. Yeni Yaklaşımlar	27
3.2.1. Konstrüktivist yaklaşım	27
3.2.2. Eleştirel Yaklaşım.....	30
3.2.3. Kopenhag Okulu	31
3.2.4. Aberstwyth/Galler ekolü.....	32
4. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE GÜVENLİK ALGISI VE POLİTİKALARI	34
4.1. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik Algısı	34
4.2. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik Politikaları	38
4.3. NATO ve Stratejileri.....	41
5. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM VE DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI VE POLİTİKALARI	44
5.1. Küreselleşme ve Güvenlik Politikalarında Değişim.....	45
5.2. SSCB'nin Dağılması ve Güvenlik Politikalarında Değişim.....	47

5.3. NATO'nun Güvenlik Politikalarında Değişim.....	53
5.4. Terörizmin Araçsallaşması ve Güvenlik Politikalarında Değişim	58
5.5. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ve Güvenlik Politikalarında Değişim	63
5.6. Teknolojik Gelişmeler ve Güvenlik Politikalarında Değişim	69
5.7. Ekonomik Krizler ve Güvenlik Politikalarında Değişim.....	72
6. KÜRESEL VE BÖLGESEL GERİLİMLERİN GÜVENLİK ALGISI VE POLİTİKALARINA ETKİLERİ	73
6.1. Arap Baharı ve Güvenlik Politikalarında Değişim.....	73
6.2. Rusya'nın Güvenlik Politikalarında Değişim.....	75
6.3. ABD'nin Güvenlik Politikalarında Değişim	77
6.4. Çin'in Güvenlik Politikalarında Değişim	79
6.5. İran'ın Güvenlik Politikalarında Değişim	86
6.6. Avrupa Birliği'nin Güvenlik Politikalarında Değişim	87
6.7. İsrail'in Güvenlik Politikalarında Değişim.....	91
6.8. Kuzey Arktik'te Yaşanan Gelişmeler	93
7. DÜNYA GÜVENLİĞİ	97
7.1. Dünya Güvenliği Kuramı	100
7.2. Dünya Güvenliğini Tehdit Eden Başlıca Unsurlar	101
8. SONUÇ	105
KAYNAKÇA.....	109
ÖZGEÇMİŞ	116

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
ABA	: Avrupa Birliği Antlaşması
AGSP	: Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İş birliği
ASALA	: Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği
ASİ	: Avrupa Siyasi İş birliği
AST	: Avrupa Savunma Topluluğu
BAB	: Batı Avrupa Birliği
BBC	: British Broadcasting Corporation
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BMDHS	: Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi
BOP	: Büyük Orta Doğu Projesi
BRI	: Belt and Road Initiative
CADSP	: Ortak Afrika Savunma.ve Güvenlik Politikası
CAFTA	: Serbest Ticaret Anlaşması
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
CNN	: Cables News Network
COMECON	: Council for Mutual Economic Assistance
CORPI	: Copenhagen Peace Researcherhers Institute
DHKP/C	: Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi
ECOWAS	: Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu
ESP	: Ezilenlerin Sosyalist Partisi

FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
IR	: Uluslararası İlişkiler
MLKP	: Marksist Leninist Komünist Parti
MS	: Milattan Sonra
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ODGP	: Ortak Dış ve Güvenlik Politikası
PKK	: Partiya Karkeren Kurdistanê
PLA	: Çin Halk Kurtuluş Ordusu
PSS	: Post- Soviet Area/ Sovyet Sonrası Alan
PYD	: Partiya Yekitiya Demokrat
SCO	: Shanghai Cooperation Organisation
SDP	: Sosyalist Demokrasi Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TKEP/L	: Türkiye Komünist Emek Partisi/ Leninist
TKİP	: Türkiye Komünist İşçi Partisi
YPG	: Halk Savunma Birlikleri

ÖZET

SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİ SONRASI REALİZM TEORİSİ ÇERÇEVESİNDE DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI VE DÜNYA GÜVENLİĞİNİN ARTAN ÖNEMİ

Küresel dünya sisteminde güvenlik kavramının önemli bir yere sahip olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Soğuk Savaş Dönemi sonrasında yaşanan gelişmeler devlet güvenliğinin hala ön planda olduğunu göstermektedir. Bu duruma ek olarak dünya güvenliğinin önemi de artmaktadır. Bu çalışmada devlet güvenliği ve dünya güvenliğinin öneminden bahsedilecek, ülkelerin devlet güvenliğini artıran ulusal ve uluslararası politikalardan vazgeçmeleri ve asıl önemli olan dünya güvenliği üzerinde durmaları ve politikalarına buna göre belirlemeleri gerekliliği hususu çalışılacaktır. Devlet güvenliğini artırıcı politikaların birey güvenliğini ve refahını azalttığı ayrıca dünya güvenliğini de riske soktuğu, bu politikaların devam etmesi sonucunda insanoğlunun ve dünya üzerindeki canlıların güvende olamayacağı konusu üzerinde durulacaktır. Önemli olan güçlü olmak, güvende olmak değil bu durumu; ırk, devlet ve din ayrımı yapmadan eşit şekilde dağıtabilmek ve herkesin bu durumdan eşit şekilde yararlanabilmesini sağlamaktır.

Anahtar sözcükler: *Soğuk Savaş Dönemi, Realizm, Güvenlik Algısı, Dünya Güvenliği*

ABSTRACT

THE CHANGING SECURITY PERCEPTION IN THE FRAMEWORK OF REALISM THEORY AFTER THE COLD WAR AND THE INCREASING IMPORTANCE OF WORLD SECURITY

It is an indisputable fact that the concept of security has an important place in the global world system. The developments after the Cold War Period show that State security is still at the forefront. In addition to this situation, the importance of world security is increasing. In this study, the importance of state security and world security will be mentioned, and the necessity of countries to abandon national and international policies that increase state security and to focus on world security, which is most important, and determine their policies accordingly will be studied. It will be emphasized that policies that increase state security reduce individual security and welfare and put world security at risk. As a result of these policies, human beings and living things on earth cannot be safe. The important thing is to be strong, not to be safe; to distribute it equally without discrimination of race, state and religion and to ensure everyone can benefit from this situation equally.

Key Words: *Cold War Era, Perception of Security, Realism, World Security*

1. GİRİŞ

Güvenlik, insanlık var olduğu günden beri her insanın yaşamlarını idame ettirebilmeleri adına fizyolojik ihtiyaçlarından sonra öncelikli olarak gereksinim duyduğu bir koşuldur. Tarihsel süreç içerisinde devletlerin oluşumu ve Vestfalyadan sonraki uluslararası sistem de modern anlamda ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla güvenlik konusu uluslararası politikada devletlerin en çok ihtiyaç duyduğu ve önem verdiği mesele haline gelmiştir. Devletlerin en büyük sorumluluklarından birisi vatandaşlarına karşı yaşamlarını garantiye alacak tedbirler almak ve refah seviyesi içerisinde güvenle yaşamlarını tesis etmektir. Bundan dolayı güvenlik konusu her dönem önemini korumuştur.

Küresel dünya sisteminde güvenlik kavramının önemli bir yere sahip olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Özellikle Soğuk Savaş dönemi ve sonraki dönemde yaşanan gelişmeler devlet güvenliğinin hala ön planda olduğunu göstermiştir. Küreselleşme ile birlikte devletlerin bağımlılığının her geçen gün daha da artmasıyla birlikte devletlerin güvenliği aynı zamanda Dünya'nın güvenliği anlamına gelmektedir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bir daha böyle bir felaket yaşanmaması adına uluslararası örgütlerin kurulması düşüncesi ve sonrası kurulan Milletler Cemiyeti Dünya güvenliğinin tesisi adına bir girişim olmuştur. Her ne kadar başarılı bir girişim olmasa da böyle bir düşüncenin varlığı bile Dünya güvenliği politikası adına önemli bir gelişmedir. Daha sonra Dünya tarihinde görülmemiş kayıpların yaşandığı İkinci Dünya Savaşı yaşanmış ve akabinde Birleşmiş Milletler örgütü kurulmuştur.

Dünya'nın ABD ve Sovyetlerin başını çektiği iki kutuplu sistem ile birlikte NATO ve Varşova Paktı'nın kurulması ile Soğuk Savaş dönemi yaşanmıştır. Sovyetlerin yıkılmasına kadar devam eden süreçte krizler zaman zaman yaşanmasına rağmen direkt olarak karşı karşıya kalınan bir savaş hali yaşanmamıştır. Özellikle küreselleşmenin hızla arttığı ve bağımlılığın her geçen gün daha da kendini hissettirdiği bu dönemde artık ulusüstü birliklerin kurulduğu ve güvenlik algısının da evrim geçirerek değiştiği gözlemlenmiştir.

Uluslararası güvenlik ve Dünya güvenliği çalışmalarında özellikle soğuk savaş sonrası dönemde ortaya çıkan gerek ekonomik gerekse siyasi birlik ve entegrasyonların artması ile güvenlik ve tehdit algısında da değişiklikler yaşanmıştır. Yine Sovyetlerin yıkılması kadar önem arz eden 11 Eylül saldırıları ile birlikte güvenlik ve tehdit tanımı da tamamen değişmiştir. Uluslararası İlişkiler ve siyaset bilimi alanında da güvenlik konusu ve algısı konusunda birçok araştırma yapılmakla birlikte realizm teorisi perspektifinde yapılan araştırmalara nadiren rastlanmaktadır. Bu çalışmanın amaçlarından bir tanesi de ilgili literatüre katkı sunabilmektir.

Bu çalışmada küreselleşme ile reel politikte, devlet güvenliği gerekliliğinin bizatihi Dünya güvenliği için de büyük bir önem arz ettiğinden bahsedilecek ve Soğuk Savaş sonrası değişen güvenlik algısı da realizm teorisi çerçevesinde ele alınacaktır. Devlet güvenliği ve dünya güvenliğinin öneminden bahsedilecek, ülkelerin devlet güvenliğini artıran ulusal ve uluslararası politikalardan vazgeçmeleri ve asıl önemli olan dünya güvenliği üzerinde durmaları ve politikalarına buna göre belirlemeleri gerekliliği hususu çalışılacaktır. Devlet güvenliğini artırıcı politikaların birey güvenliğini ve refahını azalttığı ayrıca dünya güvenliğini de riske soktuğu, bu politikaların devam etmesi sonucunda insanoğlunun ve dünya üzerindeki canlıların güvende olamayacağı konusu üzerinde durulacaktır. Önemli olan güçlü olmak, güvende olmak değil bu durumu; ırk, devlet ve din ayrımı yapmadan eşit şekilde dağıtabilmek ve herkesin bu durumdan eşit şekilde yararlanabilmesini sağlamaktır.

Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde sosyal bilimlerde alışlagelmiş bir yöntem izlenerek kavramsal bir tanımlama ve analiz yapılmıştır. Bu bölümde, güvenlik kavramı incelenmiş ulusal ve uluslararası güvenlik kavramlarına değinilmiştir.

İkinci bölümde güvenlik teorileri ve yaklaşımları ele alınmış, bu perspektiften kavramlar üzerinde durulmuştur. Ayrıca güvenlik teorilerinin tarihsel gelişiminden ve ortaya çıkışlarından bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde, Soğuk Savaş dönemi güvenlik algısı ve politikaları üzerinde durularak değişen güvenlik politikaları ve algısına değinilmiştir. Bu kısım Soğuk Savaş sonrası dönemin de değerlendirilebilmesi adına önem arz etmektedir. Özellikle NATO ülkeleri ve Varşova Paktı ülkelerinin güvenlik politikalarına yer verilmiştir.

Soğuk Savaş döneminde ele alınan politikalar, devletlerin güvenlik algısı, realizm teorisinin ön planda olduğu süreç vurgulanmıştır.

Dördüncü bölümde Soğuk Savaş sonrası dönemde uygulanan güvenlik politikalarından ve değişen güvenlik politikalarından bahsedilmiş, güvenlik algısının realizmden ayrıştığı ve yeni güvenlik yaklaşımlarına doğru geçişin üzerinde durulmuştur.

Beşinci bölümde, küresel ve bölgesel gerilimlerin güvenlik politikaları üzerindeki etkisi üzerinde durulmuş, bu süreçten sonra realizme kayan güvenlik politikalarına geçiş sürecine olan etkisi ve ülkelerin bu konuda mecburiyetleri anlatılmıştır. Bu bölümde ele alınan küresel ve bölgesel gelişmeler üzerinde devlet güvenliğine geçişin gerekliliği olarak üzerinde durulmuş, devletlerin bu bağlamda bir nevi mecburiyetleri ele alınmış, derinlemesine incelenmemiştir.

Altıncı bölümde, Dünya güvenliği konusu ele alınmış, dünya güvenlik kuramı ve dünya güvenliğini tehdit eden başlıca unsurlar üzerinde durulmuş, dünya güvenliğinin sağlanması yönünde neler yapılması gerektiği anlatılmıştır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Güvenlik Kavramı

Güvenlik kavramının çeşitli açılarından farklı tanımları bulunmakta olup, kapsamı tarih boyunca gelişen siyasi, ekonomik ve sosyal olaylar çerçevesinde genişletilerek ulusal / uluslararası disipline dahil edilmiştir. Kişisel yaşam ortamının ihtiyaçlarını karşılamak için, güvenlik anlayışı ülkeden ülkeye ve uluslararası kurum ve kuruluşa göre farklılık göstermektedir. Ayrıca tehlikeyi algılamak ve savunmak için kullanılan güvenlik kavramı, coğrafi alanların stratejik önemine göre bölgesel güvenlik, sosyal güvenlik, ulusal, uluslararası ve diğer gruplar gibi birbirini etkileyen faktörleri içerir (Dedeoğlu, 2008).

Güvenlik kavramı, öncelikle devletler olmak üzere diğer uluslararası kuruluşların veya örgütlerin kendi aralarındaki ilişkilere zemin hazırlayan ayrıca birbiriyle olan ilişkilerine yön veren ve küresel düzenin öncelikli niteliklerin temel özelliklerinin ilan edilmesinde ihtiyaç duyulan birincil kavramlar içinde yerini bulmaktadır. Güvenlik, insanoğlunun bir arada yaşamak zorunda olması nedeniyle ve isteklerinin sınırsız olması fakat yeryüzünde bulunan kaynakların kısıtlı olması nedeniyle temel bir ihtiyaçtır.

Bu kelimenin anlamı, Latince "se-curus" kelimesinin kökeninden türetilen, İngilizce security kelimesine eşdeğer olan "güvenlik" dir. Ortak bir tanım yoktur. Birçok araştırmacının bu konu hakkında tanımı mevcuttur. Mesjasz (2004: 4), güvenliği genellikle "endişe ve üzüntüyü sağlama, ki bu risk veya endişenin olmadığı bir durum" olarak tanımlar.

Mesjasz (2004: 4) güvenliği "kaygıdan üzüntüden emin olma, risk veya endişenin olmadığı bir durum" olarak, Brauch ise "Sosyal bilimlerde bireylere, disiplinlere, sosyal geleneklere ve değişen tarihsel koşullara ve koşullara uyum

sağlayan ve genel çerçeve ve boyutlara karşılık gelen temel bir kavram" olarak tanımlar (Bakan ve Şahin, 2018).

Sosyal yaşamın başlaması ve kurulan yaşamın ardından teknoloji ve savaşın gelişmesiyle birlikte güvenlik kavramı, güvenlik kavramının kapsamı, kullanılan araç ve yöntemler değişmiştir. Birçok eyalet ve imparatorluk, genişlemelerini veya hayatta kalmalarını sürdürmek için birçok savaş yöntemi kullandı. Ancak askeri anlaşmaya paralel olarak insanlık ve güvenliğin bir arada olması anlamında bir barış anlaşması yapılmıştır. Teorik araştırmalar belirli normları takip etmeye günden güne devam ediyor. Güvenlik kavramı her devletin, toplumun, kültürün ve coğrafyanın genel özelliklerine göre değişmiş olsa da bireyler, gruplar ve devletler arasındaki kalıcı güvenlik ilişkisiyle de orantılıdır.

Güvenlik konusunun ilk defa resmi şekilde ilk monarşi yapısını oluşturan MS 16. yüzyılda Hititlerdi. 1340 Caltex Savaşı sonrasında Mısır ile Hititler arasında yaşanan çatışmanın ardından imzalanan ilk anlaşma olan Caltex Antlaşması ile sınır güvenliği sağlanmıştır. Perslerin ordusu bu yerleri tehdit etti. İlk uluslararası örgütün gözünde Rumların yerleşim yerleri, imparatorluk gibi tehdit altında olan Perslerle ortaklaşa mücadele ederek, deniz savunma örgütü olarak değerlendirebileceğimiz Delos Naval Attic Alliance'ı kurdu. Güçlü Pers ordularından görece zayıf olan Yunan sitelerinin başarısı için daha güvenli olduğu varsayılan bu yerleşim birliğinin kurulmasıyla birlikte, o zamanlar doğrudan güvenlikle ilgili oldukları ve her türlü teknik özelliklere ve bilgiye ve daha iyi ekonomik koşullara sahip olmaları gerçeği, Yunan medeniyetinin başarılı olmasının nedenlerindedir (Dedeoğlu, 2008).

Ayrık dünya sisteminde ilk ve orta çağlardaki genel durum; bağımsız devletlerden ziyade, hanedanlar, siteler ve medeniyetler gibi siyasi toplulukların egemen olduğudur. Çin, Hindistan, Mezopotamya, Pers ve Mısır gibi medeniyetler birbirine üstün gelebilmek amacıyla kapalı bir sistem olarak hareket etmişlerdir. Doğalarına rağmen, Romalılar dışındaki topluluklara ve hatta bu topluluklara eşit vatandaşlık hakları verilmedi (Kurubaş, 2012).

Ne kuşatma devletlerinin ne de emperyalist devletlerin, bazen kendi özelliklerinin bir parçası olarak sendikalar kurmalarına rağmen, güvenlik sistemlerini askeri güce dayalı olarak kurmadıkları anlaşılmaktadır. Artan ürünü korumak ve diğer

topluluklara karşı savunmak amacıyla insanın insan üzerindeki hakimiyeti ve doğanın hakimiyeti devam etti. Bunun yanında o dönemde keşfedilen kıymetli madenler, uygarlığın gelişmesi ve hakimiyet savaşları için önemli politik ve ekonomik avantajlar sağlamaktadır. Örneğin demirin keşfedilmesi tarım ekonomisinin yanında savaş teknolojisini ve askeri silahları geliştirdi. Ayrıca tarım araç ve gereçleri toplumların uzmanlaşması ve ürün çeşitliliğinin zenginleşmesi, yerleşik tarım topluluklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Dünya genelinde yaşanan bu gelişmeler ve teknolojik yenilikler, güvenlikle ilgili düşünce ve davranışların değişmesine neden oldu. Teknolojik gelişmeler ve değişikliklerle sosyo-ekonomik ve kültürel değerler üzerinde önemli etkileri oldu. Din, Avrupa'da sosyal güvenliğin koruyucu dinamiğiydi. (Hıristiyan-Yahudi-Müslüman) Din mücadelesi, önemli bir uluslararası güvenlik politikasının temelini oluşturdu. Doğu Akdeniz'de Müslümanlarla ekonomik nedenlerle yaşanan ticaret mücadeleleri, Haçlı Seferleri'ni izleyen süreçte Doğu ile ticaretin gelişmesi, ticaretin güvenliği açısından doğu ticaret yollarının gözetlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu dönem kapalı sistem tarım ekonomisinden yeni tarım alanlarının açıldığı bir dizi ekonomik gelişme dönemine dönüşmüştür. Batı dünyasında yaşanan bu gelişmeler siyasi ve dini arka plana sahip yeni bir güç ve otorite çatışmasına neden olmuştur. Sözü edilen bu gelişmeler güvenlik seviyelerini ve çoklu güvenlik önlemlerini beraberinde getirmiştir (Dedeoğlu, 2008).

Bu güç ve hegemonya savaşında elbette dini düşünce de farklı bir gerekçe oluşturuyordu. Ama asıl olarak zenginlik ve güç arzusu önemli bir rol motivasyon sağlamakta idi. Bilimsel gelişmeler ve teknolojik yeniliklerin de etkisi ile bazı Avrupa ülkeleri ticaret ve Doğu dünyasının zenginlikleri üzerinde kontrol sağlamak için dünya tarihinde koloniler oluşturmuşlardır. Yeni coğrafi keşifler, çatışmalar şeklindeki yerli halklarla çatışmaları da tarihsel süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Yüzyıllardır koloniler kuran ve bu bölgelerin tüm zenginliğini transfer eden sömürgeci ülkeler, iktidar ve refah arayışında da askeri gücün yanında servet kaynaklarını da kendi tekelleri altına almaya çalışırlar. Güç-refah ve ekonomik büyüme dengesinde kendi devletlerinin güvenliğini sağlayan sömürge devletleri ile karşı karşıya kalan yerel halklar, sırf kendilerini savunmak için yerel çatışmalarıyla güvenliklerini sağlamaya çalıştılar. Batı ülkelerinin sömürgeleştirme politikası yüzyıllardır devam etti ve

lkeleri keşfetti. Sömürgecilik yoluyla, çevresel malların kendi ülkelerine akışını ve ticaret yollarının ve çevresel malların kontrolünü sağladılar. Bu politika çerçevesinde, kaynak kontrolü bağlamında uluslararası güvenlik anlayışı gelişmiştir.

On dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda, Asya ve Afrika lkelerindeki Avrupa lkelerinin keşifleriyle, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıllarda sanayi devrimi sonucunda oluşan kapitalizme dayanan ekonomik dünya düzeni ile telafisi mümkün olmayan çevresel zararlar oldu. Sermayenin batıya akışı ve güney bölgelerin çevresinde artan refah ve yoksulluk bu ayrımı açıklığa kavuşturmuştur. Nüfus, enerji, kentleşme ve sanayileşmedeki değişiklikler dünya çapında ekolojik ve sosyo-ekonomik güvenlik sorunlarına yol açmıştır. Yirminci yüzyılın başlarındaki sömürge döneminin sonunda, ulus devletler bağımsızlık ve kaynakların kontrolünü kazandılar, böylece hegemonik ülkeler arasındaki güvenlik stratejisini değiştirdiler ve bölge haline geldiler (Buzan, 1991).

Dünya, kaynakları paylaşma veya dünyanın stratejik kaynaklarını kontrol etme ihtiyacının bir sonucu olarak, Birinci Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaşı gibi insanlık tarihinin tüm yönlerinde en yıkıcı savaşlarla karşı karşıya kalmıştır. Güvenlik kavramı da savaşlarla birlikte değişti. Dönem boyunca askeri ve jeopolitik alanlarda devlet harcamalarının büyük bir kısmının kullanılması, sosyal ve ekonomik meknsal sorunların artmasına ve özellikle kolonilerinden kurtulan ulus-devletlerin sınırlarının güçlenmesine yol açtı. BM Sözleşmesi (1945), barış ve güvenliğin korunması ve sosyal kalkınmanın sağlanması amacıyla imzalandı. Sonuç olarak, 1949 yılında özgürlüğü, demokrasiyi ve insan haklarını korumak ve Doğu Bloğu tehdidine karşı bir güç birliği oluşturmak amacıyla Kuzey Atlantik Antlaşması rgt (NATO) kuruldu (Adanmış, 2019).

"Varşova Paktı", Sovyetler Birliği Batı bloğuna karşı çıktığında kuruldu. Savunma sistemlerinin gelişimi temeldi. Bu dönemde nükleer silah üretimi ve iki süper gücün kontrolü için verilen mücadelenin, bölgeler arasında birçok savaşa ve gerilime neden olduğu tartışılmaz bir gerçektir (Buzan, 2008). Bu yaklaşımın birçok rneği grlmştir. Savaş sonrası kamuoyundaki silahsızlanma beklentisine cevaben, silah teknolojisindeki ilerleme ve bu politikanın dünya çapında yaygınlaşması gerçekleşmiştir. Bu süre zarfında batı-doğu blokları arasında nükleer silahların

geliştirilmesi, uzun menzilli silahların kullanılması ve bombardıman uçakları gibi savunma araçlarının imalatı ve özellikle iki süper güç tarafından silah üretimi. Küçük kurtarılmış uluslar ile sömürge güçleri arasındaki güvenlik stratejisi, esas olarak gerillalar ve konvansiyonel silahlar çerçevesinde gerçekleşti. Bu gelişmeler, ülkelerin enerji ihtiyacını gidermiş ve ham petrol zengini Ortadoğu ülkeleri bu rekabet içinde nükleer ve kimyasal silahların üretildiği bölge haline gelmiştir (Dedeoğlu, 2008).

Yüzyıllardır süren bu savaşlar ve aşırı kaynak tüketimi nedeniyle geçen yüzyılın ikinci yarısında sosyo-ekonomik ve çevresel sorunlar daha da artmıştır. Sosyal, ekonomik ve ekolojik sorunlar güvenlik konseptinin bir parçasıdır. Bu bağlamda çevre felaketleri ortaya çıkmıştır. Tehditler dünya çapında patlamalar, tarım arazilerinin azalması, çölleşme, açlık, yoksulluk, mülteciler, göç vb. şeklinde ortaya çıkmış ve güvenlik tehditlerinin çeşitliliği artmıştır. Terörizm, organize suç, kaçakçılık, etnik ve dini çatışmalar vb. tehdit edici unsurlar da kapsamı genişletilen güvenlik kavramının bir parçasıdır.

Küreselleşen ve tek bir ülke tarafından çözülemeyen bu sorunlar ve tehditler karşısında toplu güvenlik çerçevesinde güvenlik politikasının yapılandırma süreci başlamıştır. Soğuk Savaş koşullarında, geleneksel güvenlik içinde ulusal çıkarları korumak için askeri güvenlik kavramı, uluslararası sorunların ve küresel güvenlik sorunlarının çözümünde karşılıklı bağımlılığı ve iş birliğini vurgulamaktadır.

Güvenlik, tüm bu olaylar ve tarihsel süreç içinde gelişen yeni tehditler, küreselleşme ile teknolojik, sosyal ve ekonomik sınırların ortadan kalkması gibi nedenlerle çözülmesi zor olan uluslararası bir sorun haline gelmiştir.

2.2. Ulusal Düzeyde Güvenlik

Ulusal güvenlik kavramı devletlerin kendi güvenliğini sağlamak ve içerden ve dışardan gelebilecek tehlike ve tehditlere karşı politikalar geliştirmesi olarak tanımlanabilir. Ulusal güvenlik kavramı devletlerin varlıklarını ve toprak bütünlüklerini koruma amaçlıdır. Devletlerin varoluş amacı toprak bütünlüğünü sağlayıcı tedbirler ve politikalar geliştirmek, vatandaşlarını iç ve dış tehditlerden korumaktır.

Güvenlik sözcüğü dilimize itimat etmek manasına gelen güven (küven) kökünden oluşturulmuştur. Sözcüğün etimolojik kökenini “küye” ya da “küv”

kelimeleri oluşturur. Bu kelimeler Orta Asya Türkçesinde ün, nam ya da iktidar anlamlarında kullanılmaktadır. 19'uncu yüzyılın başlarına kadar kelimenin anlamı; böbürlenmek olarak olumsuz bir anlam olarak kullanılmıştır. "Ulusal Güvenlik" kavramı 2'nci Dünya Savaşı ardından Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanı Herry S. Truman iktidarında kongre tarafından sunulan "National Security Act" (Ulusal Güvenlik Yasası, 18 Ekim 1947) ile öne çıkmıştır. Kavramdan ziyade politikalara atıfta bulunmaktadır. Böylelikle ulusal güvenlik kavramı beraber ulusal güvenlik politikaları konuşulmaya ve bu doğrultuda politikalar üretilmeye başlanmıştır. Ulusal güvenlikte karşımıza iki kavram daha çıkmaktadır. Bu kavramlar "tehditler" ve "çıkarlar" dır. Devletler ulusal güvenlik politikalarını bu iki kavram üzerinde şekillendirmekte ve bu kavramları güvenliğin sağlanması ve devam ettirilmesi adına en sert şekilde politika haline getirmekten çekinmemektedir. Tarihsel süreçte ulusal çıkar kavramı ulusal güvenlik kavramından daha önce kullanılmış, şöyle ki ekonomik buhran döneminde güçlü örgütlerin ve baskıcı grupların maddesel menfaatlerini savunmaya yönelik icraatlarına kaynak yapıldığı ileri sürülerek ABD' de en ağır biçimde tenkit edilmiştir (Birdişli, 2011).

Ulusal güvenliğe karşı tehdit algıları daima izafi ve belirsiz bir düzlemde dile getirilmiştir. Savunulmak istenene göre algılanan tehdit değişmiştir. Tehdit algısını belirleyen neyin korunmak istendiğidir. Devlet merkezli yaklaşımlarda (state centric) devletin kurumsal yapısını ve işleyişini değiştirmeyi yönelik hertürlü kalkışma, bireysel özgürlükler pahasına tehdit olarak algılanarak buna karşılık sert önlemler almaktan vazgeçilmemiştir. Devletin varlığı ve işleyişi hertürlü özgürlüğün üzerinde tutulmuştur. İnsan merkezli yaklaşımlarda (human centric) ise devleti vatandaşın refahını düşünen bir argüman olarak görüldüğünden devletin daralması riskine rağmen liberal ve demokratik tedbirleri işletmekten kaçınılmamıştır. İnsan merkezli yaklaşımlarda devlet merkezli yaklaşımlara nazaran asılolan bireyin özgürlüğü ve güvenliğidir. İki halde de "tehdit" kavramı ulusal güvenliğin etkin bir dışlisi olması yanında, algılanılması yönünden her türlü keyfiyete açıktır (Birdişli, 2011).

Ulusal güvenlik" kavramının gündeme getirildiği "Ulusal Güvenlik Yasası" her ne kadar Amerika'nın ulusal menfaatlerinin devamlılığını ve kurumsal eş güdümü sağlamak saiki ile düşünülmüşse de, "Soğuk Savaş" döneminde bir doktrine dönüşerek NATO üyesi devletlerin sınırlarını komünizm tehdidine karşı savunmanın

ilersine geçip Batılı değerlere karşı oluşabilecek ve tehdit olarak algılanabilecek her türlü tehlikeler karşı koyabilecek şekilde tekrar anlamlandırılmıştır. “Soğuk Savaş” dönemi sona ermesi ile iki kutuplu ekol terk edilmiş, “ulusal güvenlik” tekrar tanımlanmıştır. Ekonomik ve liberal değerlerin daha önemli olduğu yeni ulusal güvenlik tanımı bu haliyle insan merkezli, insan güvenliğinin gerekliliğinin vurgulandığı bir görünüm almıştır. “Birleşmiş Milletler” (BM) tarafından yedi ana başlık altında tarif edilen güvenlik kavramı; toplum, çevre, gıda, sağlık, ekonomi, birey ve politika güvenliği başlıkları altında toplanmıştır. “Copenhagen Peace Research Institute” (CORPI), BM’nin yedi ana başlık altında topladığı güvenlik kavramını; askeri, sosyol, ekonomik, politik ve çevresel güvenlik olarak beş ana başlık altında toplamıştır (Wolfers, 1952).

Ulusal güvenlik kavramı her ne kadar Uluslararası İlişkiler disiplini altında bir ana başlık olarak görülsede küreselleşme ve ülke çıkarlarının yüksek yoğunlukta önem arz ettiği bu süreçte ayrı bir ana başlık olarak ele alınması hiç şüphesiz kaçınılmaz olacaktır. Küreselleşme ile birlikte ihtiyaçlar ve istekler değişmekte ve genişlemekte iken bunu sağlayabilecek kaynaklar dinamik bir genişleme eğiliminde olmamakla birlikte durağan bir görüntü sergilemektedir. Bu durum ulusal güvenlik kavramını daha da ön plana çıkarmakta ve ülkelerin politika ve hedeflerini bu bağlamda geliştirme ve derinleştirme gerekliliğini artırmaktadır.

2.3. Uluslararası Düzeyde Güvenlik

Soğuk Savaş dönemi ile birlikte ulusal güvenliğin dışında artık uluslararası düzeyde de güvenliğin ele alınması ve ortak çıkarlar için birlikte hareket edilmesi gerekliliğini kaçınılmaz kılmıştır. Devletler ulusal güvenlik politikaları ile eş güdümlü olabilecek uluslararası düzeyde güvenlik sistemleri ve teşkilatlanmaları kurma gayreti ve çabası içine girmiştir. Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ile bu teşkilatlanmaların ve uluslararası düzeyde kurulan güvenlik kuruluşlarının sona ereceği düşünülse de yaşanan gelişmeler sonucunda tam aksi olmuş bu kuruluş ve örgütlenmeler daha da kuvvetli bir yapı haline getirilmesi düşünülmüştür. Devlet güvenliğinin azalması beklenirken aksine daha da önemli hale geldiği kaçınılmaz bir gerçek olmuştur. Devletler ulusal güvenliklerini uluslararası güvenlik politikaları ile hayata geçirebileceklerini ve kalıcı bir barış ortamı için caydırıcı seviyede uluslararası güvenlik kuruluşlarını ve bununda ötesinde uluslararası ekonomik politikaları

yönlendirecek ekonomik iş birliği örgütlerine ihtiyaç duymuştur. Birinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş sonrası dönemlerde bu kuruluşlara olan ihtiyaç artmıştır. Uluslararası kuruluşların varlığı sorunların çözümünde ve devamında alınabilecek yaptırımların uygulanmasında önemli ve caydırıcı bir rol oynamaktadır. Uluslararası kuruluşlar karar alıcılara katkı sağlayabilecek önemli ve değerli iş birliği fikirlerine sahiptir. Ayrıca uluslararası güvenlik örgütleri çok sayıda devleti aynı zeminde birleştirerek oluşabilecek işlem maliyetinin azaltılmasında da katkı sağlamaktadır. Bu örgütler sadece güçlü devletlerin haklarını değil, güçsüz devletlerin de haklarını ve sınır güvenliklerini korumayı tahahüt eder (Sancak, 2013).

NATO, üyelerine topyekün güvenlik sağlıyor gibi gözüksede, amaçlarından en önemlisinin Amerika'nın ulusal ve uluslararası çıkarları olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. NATO'nun en güçlü devleti olan Amerika üye devletleri güvenlik şemsiyesi altında toplamakta ve onların da uluslararası düzeyde güvenlik çıkarlarını korumaktadır. NATO'nun en büyük hedeflerinden birtanesi güvenlik sorunu olmayan güvenli bir bölge yaratma isteğidir. Kalıcı barışa ulaşmak zor olsa da önemli bir hedef olarak görülmektedir. NATO, Soğuk Savaş dönemi ve sonrasının en güçlü uluslararası güvenlik örgütü olması devlet güvenliği kapsamında en önemli olgudur ve bu durumdan vazgeçmek ülkelerin sınır güvenliği ve ulus ve uluslararası politikalarını tehlikeye düşürüleceğini kabul etmek gerekmektedir (Mearsheimer, 2018).

Uluslararası güvenlik, esas olarak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra üzerinde çalışılan önemli bir kavram olma niteliği taşımaktadır. II.Dünya Savaşı'nın yıkımından nasıl kaçınılacağı ve uluslararası güvenliğin nasıl sağlanacağı hakkındaki soruları yanıtlamak, II.Dünya Savaşı sonrası dönemde bilimin ana odak noktasıdır. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği önderliğinde Doğu ve Batı bloğu şeklinde iki düşman grup ortaya çıktı ve böylelikle yeni bir dönem (Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılır) başladı (Sancak, 2013).

Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri'nin Batı Avrupa'nın Sovyetler Birliği'ne karşı planlarını ekonomik olarak güçlendirmek için Trumanizm ve Marshall Yardımı uygulama kararına yanıt olarak, Sovyetler Birliği'nde bir Ekonomik Yardım Komitesi de yer aldı. Komşu sosyalist ülkeleri içeren ve ekonomik gelişimlerine

dayanan kısaltılmış adı CMEA (Council For Mutual Economic Assistance/ Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi)'dir. Ancak bu dönemde insanların güvenlik algısında ana faktör askeri güvenlidir ve her iki taraf da bunu sağlamak için NATO ve Varşova Paktı gibi örgütler kurmuştur (Ewans ve Newnham, 2007).

Bu dönemde hiçbir ülkenin sistemi bağımsız olarak koruyup varlığını sürdürecektir şekilde tanımlanamayacağı açıktır ve güvenlik açısından ittifak sisteminin daha kullanışlı bir yöntem olduğu görülmüştür (Dedeoğlu, 2008).

ABD'nin II.Dünya Savaşı sırasında Japonya'ya karşı kullandığı nükleer silahlar ve atom bombaları, yeni bir uluslararası güvenlik çağını başlattı ve güvenlik politikalarının tanımlanmasında ve formüle edilmesinde kilit bir faktör haline geldi. Silahların mevcudiyeti ve her iki tarafa ikinci bir saldırı gerçekleştirme yeteneği, savaşı önlemede önemli bir rol oynadı (Tepebaş, 2016).

Bu dönemde insanların tehditlere karşı farkındalığı açıktır, tehditler ortadan kaldırılmıştır ve tehditlerin gelişimi tam olarak öngörülebilir. Uluslararası güvenlik caydırılır ve politika yapıcılar makul yöntemler benimsemelidir (Kozhokin, 2007).

Soğuk Savaş sırasında güvenliği algılama ihtiyacının tanımlarından biri de uluslararası güvenlik politikası konuları ile ilgilidir. Uluslararası güvenlik, ülkelerin gelecekteki açısından ve gelecekte konumlanacakları yerin belirlenmesi noktasında en önemli argüman olacaktır.

3. GÜVENLİK TEORİLERİ VE YAKLAŞIMLARI

3.1. Geleneksel Yaklaşımlar

Geleneksel düşünceye göre güvenlik anlayışı ilk olarak askeri tehditleri ve stratejik öncelikli sorunları çağrışım yapmaktadır. Geleneksel güvenlik kavramı, askeri güçlerin ve eylemlerin kullanımı veya kullanım tehdidi ile ilgilidir. Böyle bir güvenlik tehdidi temelde bir ulusun egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü gibi belirli temel değerlerini tehlikeye atabilir. Askeri bir tehdit aynı zamanda kendi toprak yetki alanı içinde ikamet eden vatandaşların hayatlarını da tehlikeye atmaktadır. Geleneksel tehditlere karşı koymada yer alan ana stratejiler, savunmak, bir saldırıyı önlemek, uluslararası ittifaklar oluşturmak ve güç dengesini korumak gibi unsurlar ifade edilebilir. Bu güvenlik anlayışında caydırıcı silah gücüne saip olmak her zaman önemli görülmüştür. Ancak güvenlik kavramı, iki kutuplu askeri bir güvenlik dengesi ile karakterize edilen Soğuk Savaş döneminde bile oldukça kompleks ve kaotik bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Başlangıçta dar kapsamlı klasik güvenlik anlayışını temel alan “Güvenlik Çalışmaları” Uluslararası İlişkilerin bir alt disiplini olarak “Soğuk Savaş” döneminde gelişmeye ve genişlemeye başlamıştır. Kavramın teorik çerçevede genişletilmesi “Soğuk Savaşın” sona ermesi ve polarize bir düzene geçişi ile mümkün hale gelmiştir (Baldwin, 1996).

Güvenlik çalışmalarının tarihi, I. Dünya Savaşı'ndan sonra uluslararası ilişkilerin kurumsal olarak örgütlenmesi ile başlar ve genellikle dört farklı döneme ayrılır. 20. yy. başında cereyan eden dünya savaşları ve sonrasında 1918-1955 tarihlerini kapsayan dönem erken dönem olarak kabul edilmektedir. Bu ilk dönemde güvenlik çalışmaları, uluslararası ilişkilerin ilgi alanlarından ayrı bir alt disiplin olarak görülmezken bu aşamada güvenlik; disiplinler arası ve çok boyutlu bir anlayış olarak algılanmaktadır. Uluslararası hukuk, örgütler, siyaset teorisi ışığında demokrasinin ve uluslararası kurumların yaygınlaştırılması ve silahsızlaştırmanın gerçekleştirilmesi ile anı olarak algılanmaktadır. Dönemin ünlü bilim insanları barış ve savaşın; ekonomik,

siyasi ve psikolojik yanlarını ele alan araştırmalar yapmıştır. Bu dönemde uluslararası “barış ve güvenliğin” sağlanmasında, demokrasinin, uluslararası iş birliğinin ve “self determinasyon” hakkının ve silahsızlaşmanın son derece önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. “İkinci Dünya Savaşının” başlaması, güvenlik araştırmalarının konularına da yansımıştır. Bu dönemde araştırma ve çalışmalar dört ana konu üzerinde yoğunlaştı ve bu konular üzerinde çalışmalar derinleşti. Güvenliğin temel hedef değil bir araç olduğu, ulusal güvenliği hem askeri hem de askeri olmayan usullerle elde edilebilen bir dış politika hedefi olduğu, güvenlik ikileminin askeri politika ve stratejilerine ihtiyatlı yaklaşılması gerekliliği ve son olarak iç politika ve ulusal güvenlik arasındaki ilişkinin önemli olduğu konuları çerçevesinde çalışmalar derinleşti.

1955-1985 yılları arası güvenlik araştırmalarının “Altın ağı” olarak nitelendirilen ikinci dönemdir (Asena, 2012). Bu dönemi önemli kılan Akademik araştırmaların bu dönemde yoğunlaşmış olması, sadece asker kökenli kişiler tarafından değerlendirilen ve incelenen değil bilim insanlarının da ilgisini çeken ve bu konuda ciddi araştırmaların yapıldığı dönem olarak nitelendirilmesidir. Bu dönemde nükleer silahlar uluslararası politikalara yön vermeye başladı ve böylelikle ilk dönemden farklı olarak nükleer silahların kullanımı, kontrolü ve savaşların belirli oranlarda sınırlandırılması konularına ağrılık verildiği grlmektedir. “Soğuk Savaşın” ift uçlu sistemi içersinde “teorik ve pratik” arasında olan bağ sıkılaştı ve güvenlik çalışmalarına ayrılan bütçenin arttığı, nitelikli dergilerde akademik araştırmaların yapıldığı, disiplinin alt dalları içersinde ayrıcalıklı olarak kendisini gösterdiği grlmektedir. Bu ağda güvenlik kavramı; devlet merkezli ve silahlı gücü aracılığı ile oluşturulabilen bir hveyeti büründüğü grlmektedir.

1985-1995 arası yıllar artık devlet merkezli güvenlikten sıyrılarak ve güvenlik anlayışının daha da genişletilerek tanımlandığı bir dönemdir. Bu dönemin en nitelikli akademik çalışmaları olarak Keohane’nin “Neorealism and Its Critics” ve Buzan’ın “People, State and Fear” gösterilmektedir. Güvenlik anlayışı bu süreçte ortak güvenlik anlayışı zemininde şekillenmekte; güvenliğin ekonomi ve siyaset ile olan ilişkisinin önemi vurgulanmaktadır (Bakan, 2007).

“Soğuk Savaşın” bitmesi ile geleneksel güvenlik anlayışından uzaklaşma bir nevi mecburi bir değişimdir. Özellikle Avrupalı devletler bu değişiminin gerekliliğini

düşünmüş ve devlet merkezli güvenlik anlayışından sıyrılmak istemiştir. Artık sermayeyi savunma sanayisine harcamaktansa birey refahının artırılması için kullanılması düşüncesi hasıl olmuştur. Avrupalı devletlerin ulusal bütünlüğünü direkt tehdit eden askeri bir güç olmamakla birlikte; nükleer silahlanma, bölgesel çatışmalar, göçler ve uluslararası suçlar gibi tehditler daha da öncelikli hale gelmektedir. Bu süreçte Bary Buzan'ın devlet merkezli güvenlik anlayışından vazgeçilmemesi gerektiği, devletin önünde sadece askeri tehditler olmadığı, tehditlerin devletin ideolojik, fiziki varlığına, devletin kimliğine ve siyasi yapısının hedef alındığına dair güçlü söylevlerinin arttığı görülmektedir. Devlet güvende değilse bireyin güvenliğinden bahsetmek mümkün değildir. Devletlerin varlık amacı toprak güvenliğini sağlamak ve varlığını sürdürmektedir (Buzan, 1991).

3.1.1. İdealizm teorisinde güvenlik

İdealizmin kökenleri araştırıldığında Aydınlanma Çağına kadar uzanan bir süreç görülmekte, hatta “John Locke ve Emanuel Kant”a kadar uzanmaktadır. Güvenlik politikası olarak İdealizm dendiğinde aklımıza savaş sonrası olgu değil savaş olmadan gerekli önlemlerin alınması sıfır savaş durumunun sağlanabilmesi gelmektedir. İdealizm savaşların olmaması gerektiğini savunmaktadır. İdealizm dünyada barışın hakim olabileceği savaşı bir dünya için barışçıl çözümlerin olması gerektiği görüşündedir. Realistler, kendi düşüncelerini daha da hakim kılabilmek için idealizm fikrini ortaya atmış ve oluşan ayrılıklardan yola çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşının sonucunda ortaya çıkan buhranın ve insanlık dramının bir daha yaşanmaması ve gerekli önlemlerin ve tartışma zeminlerinin hazır olabilmesi adına idealizm kavramı öne çıkarılmıştır (Uğrasız, 2013).

İdealizm insan ve insanın yaratılışı hakkında pozitif düşünceler ve fikirler ortaya çıkarır. İnsan, Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi'nde beşinci basamağındaki gibi kendini gerçekleştirme, kesinlikle iyiye ve koşulsuz değişmez hakikate ulaşması arzulanır. İnsan yaratılışı çerçevesinde suç işleme eğiliminde değildir. İnsan doğası gereği iyi olmaya meyillidir. Savaştan değil barıştan yanadır. İnsanların birlikte dayanışma ve yardımlaşma içinde yaşayabileceğini düşünür. Bu düzlemde bakıldığında insanların davranışlarını kötüye sevk eden yaratılış gerekleri değil yaşam içinde karşılaştığı ve maruz kaldığı olumsuzluklardır. Saldırgan davranışların altında karşılanamayan ihtiyaçlar, bozuk kamusal düzen ve bu bağlamdaki çevresel

etkenlerdir (Kocakenar, 2015). Görüldüğü üzere insan kötü değil iyi ve iyi düşünme eğilimi olan bir varlıktır. İnsanlığın kendini düşünmesi gerekliliği ortaya çıktığında savaşlarında kaçınılmaz olduğu görülmektedir. İdealistler bu bağlamda savaşların da olmadığı bir dünyanın daha huzurlu olacağını hatta savaşların da önlenebileceğini savunmaktadır. Bu maksatla önemli olanın uluslararası düzenin anarşist yapısından uzaklaştırılması ve bu bağlamda barışçıl söylemlerin daha da artırılmasıdır. Böylelikle dünya kaotik yapıdan ve durumdan uzaklaşacak insanlar refah içinde savaş olmadan yaşayabileceklerdir.

İdealistler demokrasilerin, çatışmasızlığı desteklemesini önemli bulmaktadır. Uluslararası arenada otoriter yönetimlerden ziyade demokratik yönetim sistemlerinin artması değerli bulunmakta bu bağlamda istikrarın ve çatışmasızlık ortamının artacağını düşünülmektedir. Savaşların ve çatışma ortamlarının bir sebebi olarak demokratik yönetimleri gösterilmektedir çünkü demokratik yönetimler demokratik olmayan yönetimler ile savaş halinde olmaktan çekinmemektedir. Kant'ın "Demokratik Barış Teorisine" göre; demokrasiler her durumda asgari müşterekte anlaşabilirler ve bunun sonucu olarak da birbirleri ile çatışmazlar (Ergüven, 2016). Bu teoriye göre iç politik faktörlerin çatışmasızlığın tesisinde önemli bir etken olduğu savunulmaktadır. Küresel düzende liberal demokrasilerin varlığı, uluslararası sistemin istikrarlı bir şekilde ilerlemesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Demokratik sistemler çatışmadan taraf olmayacaktır. Çatışmadan yana bir tavır sergilemeleri durumunda, temsil ettiği halkın kararına saygı duymadıkları ve bir sonraki temsil hakkının kullanılmasında iktidar olamayacakları değerlendirilir. İktidarların temel amacı kalıcı olmak ve temsil ettiği halkın kararlarına ve isteklerine saygı duymaktır. Aksi durum demokrasi rejimi ile bağdaşmayacaktır (Ağır, 2006). Demokratik sistemlerin ana amacı temsil ettiği halkın istekleri doğrultusunda politikalar benimsemek ve geliştirmektir. Hiçbir halk savaştan yana değil, barıştan ve birlikte dayanışma ve iş birliği içinde yaşamaktan yanadır.

İdealizm güvenlik anlayışında devletlerin yanında, devletlerin işleyişine iç dinamiklerine ve politikalarına etki eden diğer tüm unsurlar (uluslararası örgütler, bireyler vd.) da öne çıkmaktadır. İdealizm devletler arasında hasil olan anlaşmazlıkların bu unsurlar arasında iş birliğinin artırılarak azalacağını savunmaktadır. İdealizm anarşik yapıyı kabul etmesiyle birlikte her ne kadar bu olgu

tam anlamıyla yok olmasa bile etkilerinin minimize edilebileceğini düşünür. İdelizme göre devletlerin politikaları konjektüre göre değişebilir. Bu konuda sert değil esnektir anlayışını savunur (Ergüven, 2016).

İdealistlere göre hukuk saygı duyulması geeken bir kavramdır. Bunun yanın da insan haklarının da önemli olduğunu ahlaki boyutunun da değerli olduğunu savunmaktadırlar. Ortak global değerlerin geliştirilmesi gerektiğini hatta bu gelişmelere dayalı bu gelişmelerin hakim olduğu yeni bir dünya düzeninin kurulması gerektiği gerçekliğini savunur. Devletlerarası kurulan ilişkilerin iletişim kanalı olan diplomasinin açıklık ilkesine dayanması gerektiğini düşünür. Bu olgunun desteklenmesi neticesinde tüm milletlerin kendi kaderini tayin etmesi (self-determinasyon) hakkına saygı duyulması uluslararası kavramların içeriğinin doldurularak (ülkelerin hukuku, ülkelerarası kurumlar vd) oluşturulmasının çatışmasızlığı sağlayacağını ön görmektedir (Örmeci, 2014).

İdealistlerin tercihi sadece yüksek politika (askeri-stratejik meseleler) olmamış, düşük politikaya da aynı güçte önem atfetmiştir. İdealistlerin çıkış noktası yüksek yoğunlukla yaşanan çatışmalar sonucunda bir umut beklentesi olmasıdır. İdealizm uluslararası organizasyon eksenli, global hukuka saygılı, iş birliği ve güvenliği bütünleştiren, eleştirel güvenlik anlayışı, sorunların çatışmadan ziyade mutabakat ile çözülmesi gibi hakim görüşleri neticesinde, tesiri kesintisiz devam edecek bir düşünce akımı olarak görülür (Kamacı, 2021).

İdealizm temel perspektif olarak sadece devlet merkezli değil, bunun yanında insan, toplum, uluslararası örgütler hukuk vb. kavramların da eş güdümlü olarak geliştirilmesinden yana tavrı sergiler. Çatışmaların önlenmesinin önemine vurgu yapar. Devletlerin asli görevlerinden birinin temel uzlaşması gerektiğini savunur. Tüm bunların sağlanması ile birlikte huzurun ve refahın kendiliğinden geleceği üzerine vurgu yapar.

3.1.2. Realizm teorisinde güvenlik

Realistler, ülkelerin uluslararası ilişkilerde ana katılımcılar olduğuna ve askeri güvenlik konularının hiyerarşinin ana sorunu olduğuna inanırlar. Bu durumda uluslararası ilişkileri açıklamak için kullanılan en temel kavram "güç" dür. Bir ülkenin uluslararası düzeyde istikrarı ve güvenliği, anlaşmazlıkları çözmek için güç

kullanımıyla bağlantılıdır (Arı, 2002). Devlet gücünün güçlendirilmesine ilişkin endişeler istikrar ve çatışmaya neden olmuştur. Bu nedenle, güvenlik devletler için en önemli konulardan biridir.

Realistlere göre güvenlik, devletin kaynaklarını koruma ve yeni kaynaklara yönelme girişimi olarak tanımlanabilir. Ülkenin bireyleri olarak güç ve fayda aramaktadırlar. Uluslararası sistemler, merkezi otoritenin olmadığı ve her ülkenin kendi otoritesine sahip olduğu anarşik bir yapıya sahiptir. Güvenlik ile birlikte aynı çıkarları gözetmektedirler (Sandıklı ve Emeklier, 2014). İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekçiliğin popülaritesinin arttığına inanılsa da, Machiavelli, Thucydides ve Hobbes tarihsel arka plana karşı gerçekçi bir tavır benimsemiştir. Önceden kabul gören bir görüş olan idealizmin çöküşü, savaşın patlak vermesiyle gerçekçilik üzerinde büyük bir etkiye sahip olmuştur ve gerçekçilik etkili bir görüştür. 2. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında güvenlik araştırmalarına aktif olarak katılan idealizm, 2. Dünya Savaşı'nı durduramadı. Devlet, idealizmin gündeme getirdiği işbirliği ve ortak güvenlik meselelerini takip etmeden kendi güvenliğini kendi çıkarları doğrultusunda yönetmiştir. Güvenlik kavramının gerçekçi anlayışı üç noktaya dayanmaktadır. Ulusal güvenlik gerçekçi bir önceliktir, ülke odaklı güvenlik anlayışına göre kişisel güvenlik, ulusal güvenliğe bağlıdır.

Gerçekçiliğin dayandığı üçüncü nokta, çatışmada güvenliği ve başarıyı sağlamak için gerekli olan güç kavramıdır. Gerçekçi anlayışın temeli, Thucydides'in "Peleponnes Savaşının Tarihi" adlı eseriyle başladı. Thucydides tarafından bugünün çalışmasında benimsenen strateji şudur: Thucydides'e göre Atinalılar ile Spartalılar arasındaki savaşın kaçınılmaz nedeni Atinalıların artan gücüydü ve bu durum Spartalılar arasında korkuya neden oldu. Ona göre insan doğası bencildir, becillik ve topluluğu tanımlar. İnsanların oluşturduğu "doğa durumu" insan doğasının ortak gizli otoritesinin olmaması ve aralarındaki rekabet durumu nedeniyle, çıkar çatışmalarını tetiklemiş ve karşılıklı güvensizlik atmosferini artırmıştır. Uluslararası sistemde artan rekabet, ülkeler arasındaki çatışmaları ve güvensizliği şiddetlendirmiştir. Diğerleri ise yönetimini Leviathan'a devrettiklerini iddia ederek uluslararası ilişkilerdeki çatışmanın ana nedeni olduğuna inanılıyor (Hobbes, 2013). Leviathan, insanları başkalarının çıkarlarından ve hırslarından korumak ve doğal bir devletten sosyal bir devlete geçiş yapmak için mutlak haklara sahip bir ülkeyi temsil eder. Doğa durumu,

herkesin birbiriyle mücadele ettiği bir ortam olarak anlaşılır. Hobbes, insanların içgüdüsel olarak kendilerini koruduklarına ve doğal durumları nedeniyle birbirleriyle savaştıklarına inanır. Morgenthau'nun gerçekçi yaklaşımı, insan doğasının bencil olduğu ve gücün kişilerarası ilişkilerin ana belirleyicisi olduğu gerçeğine dayanmaktadır. İnsan doğasının bencilliği genel bir savaş durumuna yol açtığı için, Hobbes'un dediği gibi, kontrolü daha yüksek bir güce devrederek savaş halinden kurtulmak mümkündür ve bu açıdan devletin çıkarına büyük önem vermektedir. Bu durumda, uluslararası sistemin ana katılımcısı olan ulus-devletin çıkarları ve ihtiyaçları bir çatışma ortamı yaratmıştır. Kamu yöneticilerinin, uluslararası sistemde kendi çıkarlarını korurken, kendi ulusal güçleriyle eşleşen stratejiler oluşturması gerekir.

Gerçekçi vizyona sahip başlıca düşünürlerden biri olan Machiavelli, İtalyan prenslerine iktidarı sürdürmek için siyasal hareketlerinin güç siyasetine dayanması gerektiğini, örgütlenme ve disiplinden başka amacı olmadığını söyledi. Machiavelli, adil ve haksız savaşlar hakkındaki tartışmaya katılmadı. Ulusal çıkarları korumak için savaşın verilmesi gerekiyorsa, o zaman savaş verilmelidir. Machiavelli'ye göre, ulusal çıkarlar ile iktidar arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Uluslararası sistemde tüm ülkeler karşılıklı tehdit içindedir. İyi bir hükümet ulusal güvenliği sağlayabilir. İyi yasalar ve iyi askeri güç, hükümetin karşılıklı bağımlılığının koşullarıdır. Gerçek aktivitelerde en sık gözlemlenen dönem budur. Bu, tüm sistemin tehdit altında olduğu dönemdir. İki yarışmacı, güvenliklerini sağlamak için bir silahlanma yarışına katıldı. Kitle imha silahlarının yaygınlaşması karşılıklı bir tehdittir ve bu yöntemlerin güvenliği sağlayamayacağını göstermektedir. Yöntemler giderek daha önemli hale geliyor. Kenneth N.Waltz, uluslararası sisteme katılan ülkelerin rasyonel aktörler olarak tanımlanan birbirleriyle işbirliği yapmaları halinde kalkınmayı ve refahı sağlayabileceklerini söyledi. Devlet, kendi ulusal çıkarlarını gözetmek ve harekete geçmek için güç kullanımını kısıtlamamaktadır. Bir çatışmada bir ülkenin mutlak kazanımı, başka bir ülkenin mutlak kaybı anlamına gelir. Gerçekçi bir yaklaşıma göre, güvenlik aslında aşağı yukarı bir anarşi halidir. Tüm ülkeler tehdit ve sorunlarla karşı karşıya olduğundan, sisteme askeri ve stratejik yönler hakimdir. Varoluşa dayanmaktadır.

Gerçekçilik, uluslararası sistemin anarşisini tanıır ve uluslararası ilişkilerdeki çatışmaları çözenin tek yolunun savaş olduğunu söyler. Ulus devletler kendi güçleri temelinde güç kazanmaya ve uluslararası sistemde hiyerarşik ilişkiler kurmaya çalışırlar. Uluslararası sistem anarşi olduğu için ülke, güvenliğini sağlama gücünü üst makamlara devretmeyeceğinden, uluslararası hukuku garanti altına alacak herhangi bir kurum ve yapı kuramaz. Tüm uluslararası sisteme bakarken pozitivist bir yaklaşım kullanmak, savaş sonrası Amerikan dış politikası anlayışını yansıtır. Teorinin, Soğuk Savaş sırasında benimsediği ve uyguladığı politikaları meşrulaştırmanın bir yolu olduğuna inanıyordu. Gerçekçilik, karşıtların tamamen ortadan kaldırılmasına yol açabilecek bir güvenlik anlayışını gerektirmektedir. Ülkeler sadece güçlerini korumaya çalışmakla kalmaz, aynı zamanda kendileri gibi davranan diğer ülkelerle de karşı karşıya kalır (Dedeoğlu, 2008). Gerçekçi teori, diğer tarafta yıkıma yol açabilecek bir güvenlik duygusuna sahiptir. Savaşı önlemek için savaşmak yasaldır (Arı, 2002). 1970'lerde gerçekçilik eleştirisi, devlet dışı aktörlerin uluslararası siyasete katılmaya başladıkları havayı belirlemiştir. Vietnam'ın uluslararası sahnede arenası, askeri stratejik sorunlar ve ekonomik sorunlar mevcuttur. Savaş sırasında askeri gücün kararlılığının olmaması gibi faktörler gerçekçi görüşlerin eleştirilerini ateşledi.

3.1.2.1. Realizmin tarihsel gelişimi ve özellikleri

Realizmin tarihsel gelişimine bakıldığında II. Dünya Savaşına kadar teori olarak ortaya çıkmadığı görülmektedir. Bu döneme kadar resmi olarak disiplin görülmesi de, gerçekçiliğin temel varsayımlarını tamamlamıştır. 1940'lı yıllarda ortaya çıktığı düşünülen teori, tarihsel olarak daha eski dönemlerde ortaya çıktığı teorisyenler tarafından iddia edilmektedir. Teori bir uluslararası ilişkiler düşüncesi olarak gündeme geldikten sonra geçmişe dönük olarak tarih ve siyaset felsefesi alanlarında katkısı olan bazı seçkin isimleri kendi öncüleri olarak nitelendirmiştir (Balcı ve Kardeş, 2014).

Realist teori; "I. Dünya Savaşı" sonrasında ütopyacı düşünceyi özümseyen idealistlere karşı ortaya attıkları eleştiriler ile temelini oluşturmuş ve çok etkili bir iz bırakmıştır. Teori bazı kaynaklarda Sun Tzu'nun öğretilerine kadar dayandırılırken, öte yandan düşünce yaklaşımlarını Avrupa'dan edinen müteakiben "Morgentau, Kissinger, Waltz" gibi Amerikalı düşünürler tarafından kuralları sistemli olarak belirlenen bir yaklaşım olan Realizm akımı Avrupalı felsefe ile uğraşan düşünürlerin yapıtlarını kendilerine kaynak olarak almıştır. "Thucydides, Machiavelli ve

Hobbes'un eserleri" ; realist düşüncenin bilhassa güç, devlet, güvenlik, anarşi mihverinde yorumalanarak ele alınmasında birincil referans olmuşlardır. Realistler de kendilerinden önceki düşünürler gibi devleti temel olarak almışlar uluslararası sistemi anarşik olarak adlandırmışlardır (Yaşar, 2018).

Realist teorinin, iki özelliği ile ön plana çıktığı görülmektedir. Bu özellikler iki düşünüre ait yaklaşımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Realist teorinin birinci özelliği olarak ekonomik faktörleri göz ardı etmesi gelir. Ekonomik parametreler göz ardı edilmezse teorinin devamlılığı mümkün olmaktadır. Realist teorinin daha çok siyaset ve tarih alanlarına odaklandığı görülmektedir. Diğer özelliğin güç konusuna vurgu yaptığı görülmektedir. Güç önemli bir parametre olarak değerlendirilmektedir. Güç ve stratejik güvenlik arasında yoğun bir bağ kurar. Eğer güçlüyseniz güvendesiniz düşüncesi hakimdir. Bu iki özelliğin realist teoride en uzun bir gelenek olmasına rağmen, bu teorinin kendini geliştirememesine ve sınırlı kalmasına neden olmuştur. Sürekli güçlü kalmak ekonomik parametreleri göz ardında tutmak belli bir refah seviyesi yakalayan vatandaş huzursuz edecektir. Bu bağlamda sürekli bir teyakkuz hali vatandaş gerilim hattında tutacaktır. Bunu devam ettirmek riskli sonuçlar çıkaracağı değerlendirildiğinden realist teori sınırlı bir alanda kalmaktadır. Realist teoriye rehber olan bu iki özelliğin tarihsel bir boyutu da vardır. Bu iki özellik teoriye katkıda bulunan düşünürlere ait yapıtlarda yer almaktadır. Birinci özellik N. Machiavelli'nin "Prens" adlı yapıtında geçmektedir. Burada iktidarda bulunan liderlere kazancın nasıl elde edileceği ve iktidarlarını nasıl devam ettirecekleri konularında tavsiyelerde bulunmaktadır. Diğer özellik Thucydides ve Merkantilistlerin görüşlerine dayandırılmaktadır. Burada güç ve güvenliğin çok yakın ilişkisini ele alırken öte taraftan ekonomik ilişkilere de dikkat toplarlar. Güç, güvenlik ve ekonomi arasında denge sağlandığı zaman teori daha fazla kitleler tarafından kabul görecektir (Akyol ve Ulutürk, 2007).

3.1.2.2. Klasik realizm ve özellikleri

Klasik Realizm teorisi 20. yy başlarında bir duruma tepki olarak akım haline geldi. Buradan da analşılacağı üzere istenmeyen bir durum yaşandığı ve bu duruma bir tepki olduğu kaçınılmaz bir gerçektir. Toplum sürekli olarak diken üstünde korku içinde yaşamayı kabul etmez. Bu durum genelde diktatörvari yönetimlerin olduğu, milliyetçiliğin artık saldırgan bir tutum olduğu zamanlarda gerçekleşir. Bu durumların

toplumda gerginlik yaratacağı noktası ve bu duruma bir tepki verilmesi olağandır. 20.yy başlarında bu durumların varlığından ve bu durumlara bir tepki olarak Klasik Realizm akımının başladığından söz etmek mümkündür (Yaşar, 2018). Klasik Realizm'in kökü Antik Yunan'da Thucydides ile başlar ve Machiavelli'nin hükümdarına yazdığı kitabına kadar devam eder. Morgenthau Klasik Realizmi savununları anlamada önemli bir değer olarak kabul görür. Yapısal realistlere göre güç hayatta kalmak için bir araç iken, Klasik realistlere göre güç amacın ta kendisi anlayışındadır. Ulusal çıkarlar ve ülkenin geleceği açısından güç ve dolayısıyla çatışma ve savaş ortamı olması gereken bir durum olarak görülmüştür (Aydın, 2004).

Realizm'e göre uluslararası örgütler; devletlerin kendi yararına geliştirdikleri politikalar için kullanılabilen bir araç olarak kabul edilirken, Klasik realizm'e göre uluslararası örgütler hükümetler arası kuruluşlar gibi ulusal aktör olarak kabul edilmezler. Klasik realizm ayrıca devletlerin kendi ulusal ve uluslararası çıkarları söz konusu olduğunda örgütleri destekleyebileceğini savunurlar. Ama unutulmaması gereken bir gerçek ise sizin desteklediğiniz örgütler, başka bir devletin de size karşı kullanabileceği silah olma ihtimali gerçeğidir (Örki ve ark., 2021). Uluslararası örgütler veya terör örgütleri kendi varlığını devam ettirme ve koruma iç güdüsüyle hareket eder. Bu örgütlerin milleti veya herhangi bir millete aidiyetleri olmaz. Bu gerçeklerden hareketle aslanan devletlerin problemlerini veya sorunlu alanlarını kendi aralarında çözmeleridir. Klasik realizmi kısaca tanımlamak gerekirse, Devletlerin totaliter oyuncu olarak ulus adamında hayat bulan bir politikayı takip ettiğini ve bu politikaların temel unsurlarının insan doğasının vazgeçilmez bir modülü olarak kabul edildiğini varsayan bir teori olarak tanımlayabiliriz. Klasik realizmin ana yapıtlarını oluşturan eserlerin iki büyük savavaş arasında ve Soğuk Savaş Dönemi başlangıcında yazılan eserler olduğu kabul edilmesktedir. Klasik realizmin baş yapıt eseri olarak Morgenthau'nun "Politics Among Nations" gelmektedir. Genellikle bu eserlerde uluslararası arenada güç mücadelesinin sürekliliği ele alınmaktadır. Uluslararası dengelerin oluşturulmasında güç vazgeçilmez bir argüman olarak görülmektedir. Soğuk savaş Dönemi bu açıdan bakıldığında güçlerin pratik olarak değil teorik olarak çatıştırıldığı görülecektir (Yenikeçeçi ve Onay, 2020).

Klasik Realistler istikrar ve sistem arasında önemli bir bağ olduğunu düşünürler. Bu yüzden devletler istikrarın devam etmesi için güce ihtiyacı olduğunu savunurlar.

Gücün caydırıcılığı olması, sürekli ve sürdürülebilir olması gerekir. Gücün sürdürülebilir olması belli maliyetleri ve sorunları beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. “Klasik realistler çok kutuplu dünya düzeninin uluslararası siyasetin devamı için gerekli olduğunu düşünürler.” Devletlerin güçlenmeleri bir nevi istikrarı getirmektedir. Aksi takdirde birbirlerini yok edebilecekleri hissiyatı çatışmayı, çatışma ortamı da istikrarsızlığı getirecektir. Bu durum klasik realistlerin çok kutuplu dünya düzeninin gerekliliğini desteklemektedir. Morgenthau’ya göre insan menfaatini düşünür ve bu bağlamda devletlerinde kendi menfaatlerini düşündüklerini savunur. Klasik realistlere göre “çok kutuplu dünya düzeni” devletlere hareket imkan kabiliyeti kazandırır. Kendilerini tehdit altında hissettiklerinde kendi çıkarları doğrultusunda başka devletler ile işbirliği içine girip diğer devletlere karşı durumlarını dengeleyebileceklerdir. Bu durum gücün dengelenmesi anlamına gelecektir. Unutulmaması gereken bir gerçekte ittifak yapılan ülke ve ülkelerin güç dengelerinin büyüklüğüdür. Bu durumun önemi tehlike geçtikten sonra ittifak kurulan ülkelerin beklenti düzeyinin ne olacağı ile alakalıdır. Bu durum güçsüz devletleri bağımlı hale getirebilmesine de yol açabilecektir. Bu yüzden güvenlik alanında iş birliği teşkilatlarının kurulması ve bu düzende en az bir güçlü devletin büyük aktör olarak devrede olması gereklidir. Yani sistemi ayakta tutan bir güçlü devlet, güçsüz devletleri dengeleyecektir. Bunu yapamamsı, sıranın kendisine de geleceği ve istikrarsızlığa itileceği anlamına gelmektedir. Çok kutuplu sistemlerin asıl endişe verici durumu kamplaşmaya ve kutuplaşmaya yol açmalarıdır. Güçsüz devletler bir güçlü devletin himayesinde hareket etmekte, güçlü devlet sıcak çatışma ortamını engellemektedir. Bu durumun handikapı güçlü devletin aradan çekilmesi neticesinde sıcak çatışma ortamının kaçınılmaz olacağı ve istikrarsızlığa yol açacağıdır. Soğuk Savaş Dönemi bu duruma örnek olarak verilebilir (Yiğit, 2015).

3.1.2.3. Neo-realizm ve özellikleri

Yeni gerçekçilik veya yapısal gerçekçilik, uluslararası ilişkilerin geleneksel güç dengesi (veya “gerçekçi”) teorilerinin bir uzantısıdır ve ilk olarak Kenneth Waltz tarafından dile getirilmiştir. Waltz, uluslararası ilişkilerin devletlerin davranışları üzerinde derin bir etkisi olduğunu iddia ederek yaklaşımını sistematik hale getirir. Uluslararası yapı, ülkelerin davranışlarını sınırlar, böylece fiyatları ölçen ve beklenen eylem alanlarına tahsis edilebilen mikroekonomik modeller gibi, yalnızca ülkeler

hayatta kalabilir. Gelişmiş neo-gerçekçilik, E. Carr, Hans Morgenthau ve Reinhold Niebuhr'un fikirlerini sağlam ve pozitif bir sosyolojiye dönüştürmeye çalışır. (Waltz, 1979).

Waltz 'a, göre Neo-realizm, uluslararası sistemin doğası gereği anarşiktir. Bu durum devletleri, her devletin askeri gücünü güçlendirmeye çalıştığı bir güvenlik ikilemi durumuna götürür. Böylece uluslararası sistem, devletleri yeteneklerinden bağımsız olarak belirli bir şekilde davranmaya zorlamaktadır. Farklı kültürleri veya ideolojileri veya siyasi sistemlerine rağmen, tüm devletler hayatta kalmak için bu temel görevleri yerine getirmeleri açısından benzerdir. Waltz uluslararası siyasi ilişkileri açıklamak için eski teorilerden ve kavramlardan özellikle kaçınır. Bunun yerine, yeni-gerçekçi düşünürler, yapısal kısıtlamaların ayrıcalığının stratejik katılımcıların ve motivasyonların durumuna düştüğüne dair bir teori geliştirdiler. Kamusal anarşi iç pazardan farklıdır. Yerel düzeyde, büyük oyuncular "baş yargıç", eyalet veya hükümete dönebilir (ve dönmelidir), ancak uluslararası düzeyde, meşru bir güç kaynağı yoktur. Bu itici güç, kendi davranışını etkileyen ana faktördür ve ülkelerin göreceli güçlerini artırmak için dış müdahaleciliğe karşı saldırgan askeri yetenekler geliştirmelerine olanak tanır. Devletler, diğer devletlerin gelecekteki niyetleri konusunda kararsız olduklarından, aralarında belirsizlik olacaktır. Bu, onları hayatta kalmalarını tehdit eden göreceli enerji kaybına çok dikkat etmeye zorlar. Güvensizliğe dayalı bu güvensizlik duygusuna "güvenlik ikilemi" denir: büyük bir ülkenin güvenliğindeki artış, kaçınılmaz olarak başka bir büyük ülkenin güvenliğini azaltacaktır (Waltz, 1979).

Waltz'a göre devletler kendi kendine yardım temelinde hareket eder: Hayatta kalma amacıyla çalışırlar ve diğer devletlerle etkileşimleri, hayatta kalma arzularını yansıtır. Yapı ancak büyük güçler değişime yol açacak eylemlerde bulunursa değişir. Çoğu devletin yapıyı değiştirme yetkisi yoktur. Bu bağlam göz önüne alındığında, devletler hayatta kalma şanslarını artırmaya çalışacakları için birbirlerine karşı denge kurmaya çalışacaklardır. Dengeleme iki şekilde olabilir: İç ve dış. İç dengeleme, diğer devletlerle eşleşmek için askeri güç yatırımını ifade eder. Dış dengeleme, daha güçlü bir güce veya bir hegemonya karşı devletlerin ittifakını ifade eder (Waltz, 1979). Devletler, güçlü olanın kendi güvenliklerini tehdit eden taraf olduğu anlayışından dolayı mevcut koalisyonlardan zayıf olanı seçecektir. Sistemin

yapısı esas olarak güç dağılımına dayanmaktadır. Başka bir deyişle, gücün dağılımı, uluslararası sonuçların ana (ve bazen tek) belirleyicisidir. Devletler kendi güvenlikleriyle ilgilendikleri için diğer devletlere göre göreceli güçlerini maksimize etmeye çalışırlar. Bu nedenle daha zayıf devletleri daha güçlü devletle ittifak kurmayı seçerler. Yeni-Gerçekçiler, uluslararası sistemdeki büyük güçlerin sayısına ve fırsatların dağılımındaki değişikliklere bağlı olarak üç olası sistem olduğuna inanırlar. Tek kutuplu sistem sadece bir kuvvetten oluşurken iki kutuplu sistem iki kuvvet içermektedir. Buna karşın Çok kutuplu sistemler, ikiden fazla büyük güç içeren sistemler olarak tanımlanır. Çok kutuplu ve iki kutuplu dengeleme arasındaki temel fark, çok kutuplu dengelemenin harici olarak (devletler arasında), iki kutuplu dengelemenin ise dahili olarak gerçekleşmesidir. Dış dengeleme daha belirsiz olduğundan, iki kutuplu dengeleme daha az çatışma üretme eğilimindedir (Waltz, 1979).

Yeni gerçekçilik, Waltz'un "klasik gerçekçiliğin eksikliklerine" cevabıdır. Waltz'un gerçekçilik anlayışı klasik gelenekten ödünç alır, ancak onu modern çağa daha bilimsel olarak uygulanabilir kılar. Böylece Yeni-Gerçekçi düşünce okulunu yaratır. Klasik gerçekçilik, kusurlu ve kusurlu insan doğasının sonucu ortaya çıkan çatışmanın kaynağını izole eder. Yeni- Gerçekçiler, çatışmayı daha sistemik bir bakış açısından görürler ve klasik okulun öznel doğasını reddederler. Waltz'dan başka bir deyişle, eğer insan doğası savaşın nedeniyse, aynı zamanda takip eden barış anlaşmalarının da nedenidir (Waltz, 1979).

Waltz' teorisi, esas olarak, sonuçları açıklamak için sistemdeki birimlerin (yani durumların) davranışına bakan "indirgemeci" teorilerin bir eleştirisidir. Waltz, bu yaklaşımın uluslararası çevre tarafından devlet davranışına dayatılan kısıtlamaları görmezden geldiğini iddia etmektedir. Ayrıca, devlet düzeyindeki farklılıklarla açıklanamayan uluslararası davranış kalıpları söz konusudur. Yapısal düzeydeki değişkenlere bakıldığında, "benzersiz birimlerin neden benzer şekilde davrandığını" açıklamaya çalışmıştır. Yapı, devletlerin uluslararası fenomenlere yanıt vermek için kullanabilecekleri eylem menüsünü kısıtladığı için, tek tek devletleri benzer şekilde hareket etmeleri için sosyalleştirir. Waltz, uluslararası kurumlara ilişkin değerlendirmesinde, bunların uluslararası sistemdeki ana aktörler olmadığını, ancak devletlerin hâlâ baş karar vericiler olduğunu vurgulamaktadır. Durum böyle olduğu

sürece, uluslararası kurumların uluslararası sonuçlar üzerinde önemli bir etkisi olmayacaktır. Ayrıca Waltz, uluslararası ilişkilerin yapısının üç temel ilkesini ("Yapısal Üçlüler") oluşturmuştur. Birincisi, devlet esas olarak hayatta kalma arzusuyla yönetilir. İkincisi, yalnızca aktörler uluslararası ilişkilere katılmaya devam eder, çünkü diğer aktörler güç ve otoritenin varlığında fethetmez ve liderliği devralmaz. Durumlar çeşitlidir ve yetenekleri ve olasılıkları da farklıdır. Yeni Gerçekçilik, ekonomik ilişkiler bulmaya ve onları politik ilişkilerden izole etmeye çalışır. Yeni gerçekçiliğin özelliği, yöntem titizliği arayışıdır. Ana katılımcılar, devlet ve sendikalarlardır. Temel amacı ulusal çıkarları, ulusal güvenliği ve uluslararası ilişkilerdeki durumu korumaktır. Bu hedeflere ulaşmanın ana yolu, uluslararası sistemin yapısal unsurlarının katı ve kısıtlayıcı etkisinde bulunan güç ve ittifak ilişkileridir (Waltz, 1979).

3.1.2.4. Neoklasik realizm ve özellikleri

Neoklasik realizm teorisi Rose tarafından ilk olarak literatürde kullanılmıştır. Rose kendisinden önce de bu teoriden bahseden yazarlar olduğuna değinmekte, bu yazarların farklı bir bakış açısı ile teoriyi ele aldıklarını söylemektedir. Rose bu yazarların yaptığı çalışmalarda dış siyasette hüküm vericilerin idrakleri ve ideolojik prensipler gibi birim düzeyindeki unsurların dış siyasetteki yön vericilikleri de gün yüzüne çıkartılmış bu bağlamda farklı bir dış siyaset çözümlene durumu değerlendirilmiştir. Rose tüm yaklaşımları harmanlayarak neoklasik teoriye entegre etmiş, böylelikle kuramın sistematik izahlarını takdim etmiştir. Günümüzde dış politikaların iç siyasete malzeme edilmemesi hususu gündeme getirilse de bu durumun çok da mümkün olmadığı görülmektedir. Devletlerden ziyade devlet adamlarının da ön planda olduğu bir aşamaya evrildiği gerçeği dikkatten kaçmamaktadır. Bir nevi devlet politikaları hükümet politikalarına evrilmektedir (Kiraz, 2018). Neoklasik realizm bir devletin uluslararası siyasetinin yöneldiği alanları ve bu konudaki motivasyonunu, her şeyden önce ülkenin elinde bulunan maddi yeterlilikler tarafından yönlendirildiğini savunur. İktidarın yeteneklerinin dış politikadaki etkilerinin dolaylı ve kompleks bir nitelik taşıdığını savunmaktadır; çünkü yapısal baskılar yetki sahiplerinin algıları ve yönetim yapısı gibi birim düzeydeki değişkenler aracılığıyla çevrilmelidir. Bu sebeplerden ötürü güç ve siyaset arasındaki etkileşimi kavramak uluslararası siyasetin şekillendirildiği ve uygulandığı uluslararası ve iç bağlamlarının

yakından incelenmesi gerekmektedir. Rose ülkelerin dış siyasetlerini çizerken uluslararası sistemin ön gördüğü politikaları benimsemek zorunda olmadığını, bu devletlerin kendi iç dinamiklerinin de bu düzeyde yer alması gerektiğini savunmaktadır. Lakin Rose bu durumu ele alırken iki değişken arasında bir denge yaklaşımı ön görmekte, unsurları bu duruma göre konumlandırmaktadır. Dolayısı ile, dış siyaset incelemesi ele alınırken sistemik faktörlere analiz için birincil rol konumlandırması yapmaktadır. Ancak yön verici olduğu kabul edilen bu faktörlerin dış siyaset açısından kabul edilebilir olabilmeleri için temel birimlerdeki alt etkenler tarafından incelenerek bunların ne anlama geldiğinin analiz edilmesi gerekmektedir. Bu maksatla neoklasik realizm teorisinde “Waltz’ın belirttiği birey, devlet ve sistem unsurlarının birleştirilmesi söz konusu olmaktadır.” Rose, neoklasik realizmin bu boyutunu izah ederken uluslararası anarşinin ister Hobesçu ister daha hoş bir vasıfta olsun tam olarak anlamlandırılmasının kolay olmadığını, bu nedenlerle güvenliğin bulunabilir ya da kıt bir vakıa olduğunun konumlandırılmasında güçlükler ortaya çıktığını anlatarak, bunların aşılmasının ancak ve ancak karar mekanizmaları gibi ara değişkenlerin durumu değerlendirmeleri sonucunda uluslararası siyasetin aktörleri olabileceğini ifade etmektedir (Rose, 1998).

3.2. Yeni Yaklaşımlar

3.2.1. Konstrüktivist yaklaşım

Uluslararası İlişkiler disiplininin temel paradigması Realizmdir. Devletin, kendi güvenliği için alacağı ve uygulayacağı karar ve politikalar ön planda tutulmuştur. Devlet güvende değilse vatandaşlarının güvenliğinden söz etmek olanaksızdır. Realist teorinin dünyaya bakışı ve kullandığı yöntemler belirli bir dönem geçerliliğini korurken artık kullandığı araçlar sorgulanmaya ve yeni değerlendirme yöntemlerinin ortaya çıkmasını zaruri hale getirmiştir. Bu zaruri hallerde Soğuk Savaş’ın son çeyreğinde varlık felsefesi açısından katılan Konstrüktivistler, kendilerini neorealizm felsefesinin tam da karşısında konumlandırarak güvenliğin nasıl olması gerektiği ile ilgili açıklamada bulunmuşlardır. Görüldüğü gibi soğuk savaşın başlangıcı, devamı ve sonlarına doğru teoriler giderek çoğalmakta salt devlet güvenliğinin gerekliliği tartışılır hale gelmektedir. Konstrüktivistler, realistlerin güvenliğe dair gündeme getirdikleri yaklaşımları kabul etmeme eğilimindedirler. Bu kabul etmeme durumu pozitivistler ile post-pozitivistler arasında 1990 sonrasında kanıtlanabilirlik açısından

bölünmeyi aksettirmektedir. Bu dönemlerde güvenlik ve güvenliğin sağlanması konuları oldukça ön plana çıkmış bununla birlikte yeni teoriler çalışılmaya başlanmıştır. Yeni güvenlik teorilerinin hareketlenmesinin nedenleri olarak, dünya üzerinde devam eden çatışmalar, terör eylemleri, örgütsel yapıların işlevselliğinin artması ve bunlarla birlikte yeni kavramların ortaya çıkması gerekliliği gösterilebilir (Kiraz, 2014). Binaenaleyh eski güvenlik teorileri ile yeni dünya savaş sistemleri ile mücadele etmek zordur.

Konstrüktivizm kavramı 1990'dan sonra literatüre Aleksander Wendt tarafından geliştirilmiş ve kazandırılmış ayrıca varolan yaklaşımlara da bir alternatif olmuştur. Wendt'in yaklaşımında Nicholas Onuf'un kullandığı eden-yapı ve kimlik-çıkar ilişkisi hissedilir. Konstrüktivistler, uluslararası politikanın yapısını "maddi kaynak, ortak bilgi ve eylemlerden" oluşan sosyal ilişkilerin çıkarımı olduğunu savunurlar. Wendt güvenlik dilemmasını ülkelerin başka ülkelere karşı, onların düşüncelerine ve politikalarına yönelik, en kötü faraziyeleri uygulayacak kadar güvenilmez oldukları, bu bağlamda menfaatlerini kendi kendine yetebilme etrafında konumlandıkları sujerler arası idraktan oluşan bir sosyal yapı olduğu konusunda çıkarım yaparlar. Bunun yanında güvenlik toplumu, ülkelerin savaşmadan da ortak çıkarlar üzerinde buluşabilecekleri, bir birlerine güveni esas alan daha farklı bir sosyal yapıdır (Baylis, 2008).

Konstrüktivist yaklaşım, Onuf'un post-positivist epistemolojik yaklaşımından pozitivist yaklaşıma yakınlaştırılmıştır. Bu yaklaşım edenlerin-yapıların ve kimliğin yeni inşa sürecine katılmasına yol açmıştır. Bu bağlamda teorilere karşı yapılan eleştiriler bir nevi teorilerin gelişmesine ve geliştirilmesine yol açmıştır. Konstrüktivizm devlete merkezde ele alır ve merkezde konumlandırır. Bu durum da eleştirilere yol açmıştır. Fakat konstrüktivistler devleti yeniden formülize ederek neorealizmden ayırtmışlardır (Collins, 2017).

Konstrüktivistler güç ve güvenliğe ek olarak kimliği de analize entegre etmişlerdir. Ayrıca anarşiye bakış açısında da farklılığını ortaya koyarak anarşiyi üçe ayırmışlardır. Wendt anarşiyi, Hobesçu, Locke'cu ve Kant'çı olarak ayırma tabi tutar. Wendt teorisinde anarşiyi verisel olarak değerlendirmemekte bunun yanı sıra değişime açık bir durum olarak belirtmektedir (Wendt, 1999). Anarşinin bir değişimi

tetiklediğini düşünmektedir. Anarşik hareketler ve anarşik portreler incelediğinde bu durum açıkça görülmektedir.

Konstrüktivizm'in güvenlik alanında yapılan çalışmalara katkısı "sosyal yapılar" ile alakalıdır. Waltz, güvenlik yaklaşımını "güvenlik ikilemi" ve "güvenlik toplumu" ortaya çıkış noktalarını izah ederek ortaya koymuştur. Wendt güvenlik ikileminin, sadece kendi menfaatlerini düşünen ülkelerin, diğer ülkelere güvenmediği ve güvensiz bir ortamın bulunduğu bir anlayış sonucu vucut bulan sosyal yapıdan mütevellit olduğunu savunur. Güvenlik toplumu ise, devletlerin sorunlarını çatışmadan karşılıklı güven ilkesi ile oluşan bir sosyal yapı olduğu algılanır. Güç politikaları, devletlerin hareketlerini, izleyeceği yolu etkileyen bir düşüncedir ve bu durum devletlerin izleyecekleri politikaların tamamını içine almaz. Devletler politikalarında menfaatlerini düşünür, aynı devlete bir yandan güç politikaları izlerken, diğer yandan diplomatik temaslarını sürdürür. Amaç karşıdaki devleti ortadan kaldırmak değil kendi çıkarları doğrultusunda uygun zemine getirmektir. Bu düşünce yapısı ele alındığında "güvenlik ikilemi" kendisini yanlışlamayan tam aksine doğrulayan bir varsayımdır. Güven toplumu, devletin daha fazla sulhu öngören bir güvenlik toplumuna doğru kaymasına etki edecek müşterek malumat yapısı ile olasıdır. İnşacılar sisteme karşı bir eleştiri getirmiş olmalarına rağmen kendi içlerinde de farklılığa ve bölünmelere gitmişlerdir. Bir kısım sosyal yapının dönüşüme uğrayabileceğini düşünürken, buna karşılık zıt düşüncelerde kendi içlerinde hakim olmuştur. Aynı zamanda var olan yapıya dair çözümlerinin hangisinin dönüşüm elverişli olduğu hususunda da ayrışmalar vardır. Wendt, kimliği var olan sürece entegre ederek güvenliğin bir unsuru olarak tartışılmasına yol açmıştır. Konstrüktivizm, neorealist teoriyi eleştirerek ve bu düşünceye karşı eleştirel yaklaşımlar besleyerek kendini yer bulmuştur. Sosyal yapı ile karşılaşılacak sorunları çözmeyi hedeflemiş ve sosyal yapının önemine vurgu yapmıştır. Soğuk Savaş Dönemi sonrasında güvenlik alanında yapılan çalışmalarında meydana gelen dönüşümün belli bir kısmını oluşturarak, güvenliğin sosyale olarak inşa edilebileceğini savunmuştur. Konstrüktivizm'in güvenlik hususundaki yaklaşımları incelendiğinde güvenlik algısını sosyal inşa süreçlerinin çıkarımı olarak ortaya koymaktadır (Atalay, 2020).

3.2.2. Eleştirel Yaklaşım

Eleştirel teori Hegel, Marx ve Kant gibi fikir insanlarının düşünceleri ile ilişkilendirilen “aydınlanmaya” kadar dayandırılır ve hatta bu teorinin temelini Yunan düşüncesine kadar götürmek mümkündür. Teori 20.yy’da Frankfurt Ekolü ile dile getirilmeye başlamıştır. Kuram, sivil toplumun yönetime siyasal katılım sağlaması ve özellikle global dönüşüm ile birlikte önem kazanmıştır. Devletlerin iç siyaseti ile dış siyasetde izlediği politika farklılığını ortadan kaldıran teori, ülkelerin iç düzenini ve uluslararası sistemi, tarihsel ola geliş süreçleri ile değerlendirerek ele almaktadır (Çiftçi, 2010).

Teori, hem insan hem de devlet merkezlidir. Bunun yanı sıra ülkelerarası sisteme ve diğer devletlerarası ilişkiler teorilerine eleştirel bir bakış açısı ile yaklaşır ve bu sistemleri ve teorileri eleştirir. Özgürlükçülüğün ön planda olduğu eleştirel teori, vatandaşların daha özgürlükçü yaşamaları için rahat bırakılması, devletin bireylerin güvenliği ve hizmetlerin etkin yürütülmesi konularına yoğunlaşması gerektiğini ayrıca devletlerin bunların dışında kalan görevlerinin azaltılması gerekliliğini savunur. İlişkilerin bugününü değil, tarihsel arka planının irdelenmesi gerekliliğini belli bir tarihsel süreçten sonra bugünün ilişkilerinin var olduğunu savunan teori bu düşünce yapısıyla Konstrüktivist yaklaşımla ortak paydada buluşmaktadır (Boztaş, 2011).

Eleştirel teorinin güvenlik alanında yapılan çalışmalarda kullanılması 1990’lı yılların ilk çeyreğidir. Eleştirel güvenlik çalışmaları, Ken Booth’un öncülüğünde bu dönemin çıkarımıdır. Eleştirel teori ortaya atılan tüm kavramların ve teorilerin arka planını sorgulayarak, ortaya çıkış nedenlerini ve neye hizmet ettiklerini analiz etmektedir. Bu bağlamda bir sonuca ulaşarak sunulanı değil, sunulanın nedenselliğini araştırmaktadır. Eleştirel teorinin özgürlükçü yanı yani kavramı özgürleştirme çabası geleneksel teorilerden ayırtıran önemli bir kazanımdır. Ayrıca çizmiş olduğu çerçeve sayesinde güvenlik kavramındaki dönüşümlerin nedenlerini ve nasıllarını idrak etmemizde önemli bir etken olmuştur (Kolasi, 2014).

Eleştirel güvenlik yaklaşımlarına göre birşeyin tüketilmeden önce üretilmesi gerekmektedir. Bir şey üretilmiyorsa onu tüketmek mümkün değildir. Bu nedenlerle öncelikli olarak güvenliğin üretilmesi müteakiben tüketilen bir olgu olması gerekmektedir. Öncelikli olarak güvensizlik ortamının kaynaklarının ne olduğu araştırılmalıdır. Güvensizlik ortamına neden olan durumlar, olgular ve gelişmeler nedir

onu bakılmalıdır. Eleştirel güvenlik teorisinin bu yaklaşımı güvenlik alanında yapılan çalışmaları derinleştirmiştir. Eleştirel güvenlik yaklaşımı tehlikenin, tehditlerin olmadığı bir varsayıma dayanmaktadır. Tehditin oluşumu sosyal veya siyasal politikaların kontrol edilememesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Güvensizliğin kaynağına bakıldığında, alınan veya uygulanan sosyopolitik yapının dışında olduğunu düşünmemek hatta bizzat içinde olduğunu görmek gerekir (Birdiqli, 2014). Eleştirel güvenlik teorisi devlet merkezli olmaktan ziyade birek merkezli olmayı tercih etmiş, güvenliğin birey temelli olması gerekliliğini savunmuş, bu perspektifte siyaset bilimine jeopolitiğin ve stratejinin daha da ötesinde katkı sağlamıştır. Eleştirel teorisinin güvensizliğin kaynağına inilmesini hedeflemesi kalıcı ve gerçekçi stratejilere kaynaklık etmesini sağlar.

3.2.3. Kopenhag Okulu

Kopenhag Okulu, güvenlik çalışmalarının derinleşmesini ve genişlemesini sağlamıştır. Buzan, güvenlik analizinde askeri, politik, ekonomik, toplumsal ve çevresel faktörler olmak üzere birbiriyle iç içe olan güvenlik sektörlerinin olduğunu savunur. Kopenhag Okulunun terminolojisi olduğu gibi ele alındığında iki temel sorun ortaya çıkmaktadır (Buzan, ve ark., 1998). İlk olarak toplumsal güvenliğin açıklanması, kimliklerin seküritizasyon sürecini analiz etmek amacıyla homojen ve uyumlu olarak kabul edilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Bu tür ontolojik yaklaşım, ulusal kimliklerin yekpare ve üniter olarak ele alınmasına neden olurken, kimliklerin ajanların algılarına bağlı olduğu gözlemini arka plana atılmasına neden olmaktadır. Mcsweeney, bu kimliklerin kavramsallaştırılması doğrultusunda bir eleştiri getirmiş fakat bu eleştiri bireylerden ziyade toplumsal kimliklere odaklı olmuştur. Toplumun güvenlik analizi sorunu ile ilgili olarak, tek güvenlik açığı ve tehdit olarak devletin değerlerinin yanında duran tek bir değeri veya kimliği somutlaştırdığının varsayamayacağını savunmuştur. Toplumsal güvenlik tartışmalarında kimlik sorununun yansımaları farklı teorik görüşlerden daha fazla irdelenmiş olsa da, bireyin kendi kimliğine dayalı dış politikayı kıymetleştirmesi araştırılmamıştır.

İkinci sorun, toplumsal seküritizasyondaki “ajan-yapı” ilişkisinden kaynaklanmaktadır. Mevcut Uluslararası İlişkiler (IR) literatüründe, ajan-yapı ilişkisi ve etkileşimi analiz edilmiş ancak güvenliğin varoluşsal tehdidin varlığının hatta olasılığının, bireysel aktörleri benzer şekilde davranmaya yönelik motive ettiği, bu

durumun hayatta kalmaya yönelik olduğu varsayılmaktadır. Bununla birlikte uluslararası ilişkiler ciddi güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalsa da, yapısal koşullara ve sınırlamalara değil, kişisel karakterlerine ve algılamalarına göre karar alan mekanizmalar bulunmaktadır (Wolfers, 1962).

Kopenhag Okulunun mevcut literatüre en büyük katkısı, “menkul kıymetleştirme” kavramının teşvik edilmesi olmuştur. Literatüre katılan bu kavram, bir şeyi değerli bir referans nesnesine karşı varoluşsal bir tehdit olarak görmek ve bu tehditle başa çıkmak için acil ve istisnai önlemler almak için gerekli çağrıda bulunmayı mümkün kılmak için siyasi topluluk içinde özneler arası bir anlayışın inşa edildiği söylemsel ve politik bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Buzan, ve ark., 1998). 9/11 terör saldırısı sonrasında alınan önlemleri ve izlenen politik süreçleri bu kapsamda değerlendirmek mümkündür. Bu kavramda karşımıza bir tehdit çıktığı düşünülebilir. “Kimin kime göre kıymetlisi” sorusu akıllara gelebilmektedir. Bu tip olaylar karşısında alınan acele önlemlerinin ve izlenen politikaların uluslararası arenada da kabul görmüş/görececek olması önem arz etmektedir. Rusya’nın Ukrayna özelinde bu bağlamda izlediği politika; Kimin kime göre kıymetlisi sorusunu akıllara getirmektedir.

3.2.4. Aberstwyth/Galler ekolü

Eleştirel güvenlik yaklaşımları içinde Galler Ekolü pitoresk bir duruşa sahiptir. Bu ekol Marksist ve İtalyan Marksist Gramscici’nin hegomanya teorilerinden feyzalmak la beraber modern toplumun dinamikleri temelinde köylü sınıfının başarısızlığa uğraması sebebiyle daha başlangıçta diğer teoriler gibi Marksist teoriden ayrılarak yeni bir kapsama yönelmiştir. Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem, teorilerin gelişmesinde ve geliştirilmesinde önemli bir referans olduğu değerlendirilmektedir. Teorilerin ortaya çıkışı, gelişme ve değişme süreci incelendiğinde bu husus göze çarpmaktadır. Galler Ekolü de Soğuk Savaş sonrası dönemde ön plana çıktığı görülmektedir. Soğuk Savaşın sona ermesiyle NATO ve Varşova Paktı arasındaki çekişmeye dayalı güvenlik politikalarının geçerliliğini yitirdiği görülmektedir. Bu durumda yeni bir ekolün ortaya çıkması kaçınılmaz olmuştur. Bu süreçte Galler Ekolü, İngiltere’de bulunan Aberystwyth Üniversitesi’nde Ken Booth, Keit Krouse, Andrew Linklater, Richard Wyn Jones ve Michael Williams gibi akademisyenler tarafından yapılan “eleştirel güvenlik” araştırmalarıyla bilinirliği

artmıştır (Birdişli, 2010). Soğuk Savaş dönemi ve Soğuk Savaş sonrası dönem, güvenlik politikaları/teorilerinin ortaya çıkmasında ve geliştirilmesinde nirengi noktası olarak ele almak yanlış olmayacaktır. İki dönemde de güvenlik algıları değişime uğramak zorunda kalmıştır. Bu durumun nedeni olarak tehdit ve tehlikenin değişikliğe uğradığını gösterebilmek mümkündür.

Galler Ekolü mümessillerinin yaptığı araştırmalarda daha çok, “ötekileştirme, özgürleşme, özgürleşirme, kimlik ve hegomonya” gibi görüşler belirginleşmektedir. Bu ekol, “ekonomi-politik” temelinde hegomonya teorisi ışığında enternasyonalleştirilmesi özelinde kurulmuş ve Frankfurt Okulu’nun sosyal sorunları temel alan araştırmalarından etkilenmiştir. Galler Ekolü’nün literatüre dikkate değer ölçüde katkısı ve artısı olmuştur. Bu Ekol ve temsilcileri alışagelmışin dışına çıkmış ve farklılık sağlamıştır. Galler Ekolü bireyi merkezileştirdiği görölmektedir. Bireyi merkeze alan bir anlayışa ve bu doğrultuda çalışmalar yaptığı görölmektedir. Bu ekol güvenliğin önceliğinde bireyin tüm tehditlerden arınarak hür olması gerekliliğini savunmaktadır. Bireyin odak noktası haline getirilmesinin nedeni olarak, soğuk savaş sonrası ortaya çıkan dönemde kimlik ve birey merkezli tehditlerin vukuu bulması olarak gösterilmektedir. Bu nedenlerle bireyin özgürleştirilmesinin ve geliştirilmesinin bu ve buna benzer tehditlerin önüne geçilmesine sağlayacaktır (Mercan, 2019).

Göröldüğü üzere birey merkezli güvenlik politikalarının daha önemli olduğu, öncelikli olarak bireyin hür ve özgür olması akabinde de güvende olması durumu üzerinde durulmaktadır. Soğuk Savaş Dönemi, birey güvenliğinin ikinci hatta üçüncü plana atıldığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemin yoğun savunma sanayisi ağırlıklı olması bireylerin gelişimini ve özgürlüğünü kısıtladığı görölmektedir. Galler ekolünün bu yöndeki yoğun çabası, bireye verilmesi gereken ama Soğuk Savaş Dönemi nedeniyle verilmeyen güven ve özgürlük duygusunun arka plana atıldığını vurgulaması ve bireyin özgür kılınması adına önemli bir politika geliştirici olduğu gözden kaçmamaktadır.

4. SOĞUK SAVAŞ DÖNEMİNDE GÜVENLİK ALGISI VE POLİTİKALARI

4.1. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik Algısı

Bir devletin dış politikasını ve uluslararası hırslarını belirleyen iki ana faktör vardır. Bunlardan birincisi içinde bulunduğu güvenlik ortamını nasıl algıladığı diğeri de sahip olduğu yeteneklerdir. Bu açıdan soğuk savaş olarak adlandırılan dönem bu iki faktör bağlamında güvenlik kavramının nasıl geliştiğine ilişkin bir bakış açısı sağlamaktadır.

1945'te İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra 1991'de Sovyetler Birliği'nin çöküşüne kadar süren süreçte iki süper güç olan ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasında yaşanan tehlikeli bir üstünlük mücadelesi Soğuk Harp dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu dönem teknik olarak taraflar barış içinde olsa da, agresif ve maliyetli bir silahlanma yarışı ile karakterize edilmiştir. “Soğuk savaş” terimi, Fransa'da Avrupa ülkeleri arasındaki giderek gerginleşen ilişkileri tanımlamak için 1930'lardan beri kullanılmaktaydı. 1945'te Amerika Birleşik Devletleri Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası attıktan kısa bir süre sonra, İngiliz yazar George Orwell, atom bombasının uluslararası ilişkiler için ne anlama geldiğini araştıran bir makalesinde bu terimi kullanmıştır. Kavram bu dönemlerde “barış için olmayan barış” anlamında müttefikler arasında güvensizliğe neden olan durumlar için kullanılmakta idi (www.nationalgeographic.com).

“Sovyetler Birliği ve ABD, İkinci Dünya Savaşı sırasında Nazi Almanyası'na karşı müttefik olarak savaşmıştı. Ancak, Mayıs 1945'te Avrupa'daki savaş biter bitmez ittifak dağılmaya başladı.” Temmuz ayında, muzaffer Müttefiklerin Almanyanın ortak işgalini müzakere ettikleri Potsdam Konferansı sırasında gerginlikler ortaya çıktı. “Sovyetler Birliği, sınırları ile Batı Avrupa arasında bir tampon bölge oluşturmaya kararlıydı. Polonya, Macaristan, Bulgaristan, Çekoslovakya, Romanya, Arnavutluk ve nihayetinde Doğu Almanyada komünizm yanlısı rejimler kurdu” (Şener, 2017, s. 3).

Sovyetler Doğu Avrupa üzerindeki kontrolünü sıkılaştırdıkça, Amerika Birleşik Devletleri; Fransa, İtalya ve Yunanistan gibi Batı Avrupa ülkelerinde Sovyet ve komünist etkisinin yayılmasını önlemek için bir çevreleme politikasına girişti. 1940'larda ABD, Avrupa meselelerine müdahil olma konusundaki geleneksel isteksizliğini tersine çevirdi. Truman Doktrini (1947), komünist yıkım tarafından tehdit edilen hükümetlere yardım sözü verdi. Marshall Planı (1947), demokratik olarak seçilmiş hükümetlerin komünistler tarafından ele geçirilmesinin yolunu açabilecek siyasi istikrarsızlığı ortadan kaldırmak için milyarlarca dolarlık ekonomik yardım sağladı (Karadeli, 2020). Fransa, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri, komünist Doğu Almanya'nın derinliklerinde, Berlin şehrinin sektörlerini yönetti. Sovyetler 1948'de şehre giden tüm karayolu ve demiryolu trafiğini kestiğinde, Amerika Birleşik Devletleri ve Büyük Britanya, kuşatma kaldırılana kadar 231 gün boyunca kuşatma altındaki şehre büyük bir hava taşımacılığı ile yanıt verdi. 1949'da Amerika Birleşik Devletleri, Amerikan tarihindeki ilk karşılıklı güvenlik ve askeri ittifak olan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO) katıldı. NATO'nun kurulması, Sovyetler Birliği'ni Doğu Avrupa'nın komünist hükümetleriyle 1955'te Varşova Paktı tarafından resmileştirilen bir ittifak kurmaya teşvik etti. Böylece ile Dünya'da iki kutuplu bir sistem içinde karşılıklı süren bir soğuk harp dönemi başlamış oldu (www.jfklibrary.org).

Kırk yılı aşkın Soğuk Savaş boyunca, ABD ve Sovyetler Birliği dünya çapında çok sayıda vekalet savaşı yürüttü. Kore Savaşı, Vietnam Savaşı ve diğer silahlı çatışmalarda, süper güçler karşı tarafları finanse etti veya doğrudan komünist veya kapitalist milislere karşı savaştı. Her iki taraf da Latin Amerika, Afrika, Asya ve Orta Doğu'daki devrimleri, isyanları ve siyasi suikastları finanse etti. ABD ve Sovyetler Birliği de 20 yıllık bir Uzay Yarışında teknolojik üstünlüğü kanıtlamak için yarıştı. Sovyetler Birliği ilk yapay uydu olan Sputnik-1'in 1957'de fırlatılmasıyla birinci olurken, ABD 1969'da aya insan gönderen ilk devlet oldu. İki ülke ortak görevlerde iş birliğine ancak 1970'lerin ortalarında başladı (Patman, 1999).

1980'lerin ortalarına gelindiğinde Demir Perde'nin ardındaki hayat değişmişti. Sovyet bloğu ülkelerinde demokratik ayaklanmalar sızıyordu ve SSCB'nin kendisi ekonomik ve politik kaosla mücadele ediyordu. ABD ve SSCB daha açık bir ilişki kurdular, hatta 1987'de, özellikle tehlikeli bir karadan fırlatılan

füze sınıfını ülkelerin cephaneliklerinden ortadan kaldıran bir nükleer anlaşmaya aracılık ettiler. 1991 yılına gelindiğinde, Sovyetler Birliği bloğunun çoğunu demokratik devrimlere kaptırmıştı ve Varşova Paktı resmen feshedildi. SSCB'nin son lideri Mihail Gorbaçov, ülkesini Batı'ya açtı ve ulusallaştırılmış mallara dayanan kurumların altını oyan ekonomik reformlar başlattı. Aralık 1991'de SSCB ayrı uluslara ayrıldı (Şener, 2017).

Savaş sonrası dönemin çoğu için, uluslararası güvenliğin doğası ve kapsamı Soğuk Savaş'ın parametreleri tarafından tanımlandı. Bu terim, İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre sonra Batı (komünist olmayan) ve Doğu (komünist) blokları arasında gelişen bir düşmanlık ve rekabet ortamını tanımlamak için kullanıldı. Yaygın bir tehdit duygusu, hegemonik blok liderlerinin, ABD ve SSCB'nin, yalnızca birbirleriyle değil, aynı zamanda genel olarak dünyanın bağlılığı için de siyasi bir rekabete girmeleri anlamına geliyordu. Hiçbir kıta Soğuk Savaş'ın etkilerinden kurtulamadı. Bu küresel mücadele, ideolojik araçlar, ekonomik rekabet, silahlanma yarışları, propaganda, diplomatik patlamalar, güç tehditleri ve taraf devletlerin her iki tarafın rotasını ilerletmek için kullanılması yoluyla yürütüldü. Soğuk Savaş, geleneksel büyük güç rekabetlerinin birçok özelliğini barındırırken, iki ana düşman arasındaki doğrudan silahlı çatışmanın gerisinde kaldı. Bu, 'ne barış ne de savaş' koşuluyla. Böyle huzursuz bir karışım, nükleer silahlar ve süper güçlerin karşılıklı garantili yıkım korkusu tarafından desteklendi (Patman, 1999).

Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında egemen paradigma, ulusal güvenliği, tek amacı küresel hakimiyet olan bir düşmanı caydırmak ve ona karşı savunmak için kişinin kendi askeri gücüne güvenme ihtiyacını vurgulayan bir paradigmaydı. Bu dönemde güvenliğin klasik tanımı, dış tehditlerle mücadelede askeri savunma, egemenlik ve bölgesellik sütunlarına dayanmaktadır. özellikle soğuk savaş döneminde, tüm dünyanın kurumsal varlığına yönelik en büyük güvenlik tehdidi, uluslararası siyasi manzarayı kasıp kavuran devletler arası askeri çatışmaydı. Dünya, soğuk savaşın sıcağında ABD ve Birleşik Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti rekabetinin yarattığı tehdidi ortadan kaldırma arayışıyla meşguldü. Soğuk savaşın yarattığı en büyük tehditler bir yana, diğer tüm güvenlik tehditleri, güvenlik araştırmalarında arka planda kaldı. Geleneksel güvenlik kaygısı, tüm devletlerin güvenlik kaygısı haline geldi. Soğuk savaş sırasında devletler için mesele, topraklarını potansiyel

saldırganlardan korunurken bu toprakların kurumsal varlığının devamını sağlamaktı (Akınırinde, 2020).

Önemli bir gelişme de soğuk savaş sırasında, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği'nin her biri bir nükleer silah stoğu inşa etmesi idi. Sovyet politikası, nükleer bir savaşın yapıp kazanılabileceği inancına dayanıyordu. Birleşik Devletler, düşman saldırısını önlemek için güvenilir bir misilleme tehdidi olan nükleer caydırıcılığı benimsedi. Tehdidini inandırıcı kılmak için, 1950'lerde Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği'ne nükleer silahlarla saldırmak için çeşitli türlerde dağıtım sistemleri geliştirdi ve konuşlandırdı. Caydırıcılık stratejisi esas olarak düşman Komünist güç merkezlerinin (SSCB ve müttefikleri, Komünist Çin ve Kuzey Kore) saldırganlığını önlemeyi amaçlıyordu. Özellikle strateji, SSCB veya Çin'in nükleer saldırısını önlemek için tasarlandı (Çiftçi, 2009). Dolayısı ile soğuk savaş dönemi caydırıcılığın ikna edici bir kavramsal çerçeve kazanmasına neden oldu.

Devlet güvenliğiyle ilgili tüm bu artan güvenlik endişesinin ortasında, önlenebilir sağlık, gıda, açlık, yoksulluk ve diğer insan güvenliği tehditleri nedeniyle çok sayıda insan hayatı kaybedildi. Soğuk savaşın yarattığı geleneksel güvenlik kaygısı nedeni ile devletlerin odak noktası daha çok ABD-SSCB askeri rekabeti ve soğuk savaşın yarattığı tehditler üzerindedir. Geleneksel güvenlik çalışmalarına yönelik çabalar, dikkatler ve bilimsel araştırmalar, güvenlik çalışmalarının uzunluğuna ve genişliğine egemen oldu. Devletlerin bu dönemde soğuk savaşın yıkıcı kapasitesini ve soğuk savaşın beraberinde getirdiği tehditleri görmezden gelerek, yalnızca o dönemde de yaygın olan insan güvenliği tehditlerine odaklanmaları pratikte zor görünmekte idi. Bu nedenle, geleneksel güvenlik alanında harcanan kayda değer dikkat ve çabaların, tüm dünyanın tamamen ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanabilecek başka bir dünya savaşının önlenmesine katkıda bulunduğu kısmen çıkarılabilir (Schwarz, 1994).

Soğuk savaşın sona ermesi, daha önce bildirildiği gibi, insan güvenliği veya alternatif güvenliğin odak noktası ve çekirdeği haline gelmesiyle güvenlik çalışmalarında bir paradigma değişikliğine neden oldu. Ancak önemli olan hem geleneksel hem de modern güvenlik paradigmasının ilişki açısından tamamlayıcı ve sembolik olmasıdır. İnsan güvenliği, herhangi bir standartta, geleneksel veya

devlet güvenliği yaklaşımının devamıdır. Aslında, çoğu durumda ikisi arasında ayırım yapmak zordur. Her iki güvenlik paradigmasının da merkezinde yer alan unsurun “insan faktörü” olduğu ifade edilebilir (Akinrinde, 2020).

Görüldüğü gibi genel olarak bu dönemin güvenlik eğilimi konvansiyonel ya da geleneksel güvenlik paradigması olarak tanımlanabilir. Bu paradigmanın savunma anlayışı bir devletin dış saldırganlığı caydırma ve önleme kapasitesi ile ilgilidir. Sadece devletin toprak bütünlüğünün korunmasıyla değil, aynı zamanda insan yaşamlarının ve mülklerinin sürekli korunmasını sağlamakla da ilgilenmektedir. En temelde, bir devletin ulusal ve toprak bütünlüğünü koruma arayışında kolayca konuşlandırılacak askeri gücünü kapsar. Herhangi bir devletin varlığını veya başka türlü olmasını sağlayan şeydir. Güvenilir bir konvansiyonel güvenlik sistemine sahip olmayan bir devlet, askeri müdahaleler ve saldırılar riskini taşır (Akinrinde, 2020).

İnsanlar tarih boyunca varlıklarının devamı için sürekli mücadele etmişlerdir. Bu varoluş mücadelesi bir taraftan doğaya ve doğal afetlere karşı yürütülürken diğer taraftan da insan varoluşunun meşrutiyetinin temelini oluşturan siyasi, toplumsal, dini ve ekonomik değerlerini geçerli kılmak adına çaba göstermiştir. Savaşlar, göçler ve yıkımlar yaşanmıştır.

Günümüzde ise güvenlik kavramı siyasi, ekonomik, toplumsal sorunların çözülmesine yönelik olduğu gibi devletin ideolojisinin korunması, ulus devletin uluslararası ilişkilerde kendi çıkarlarını önde tutması, iç barışın ve huzurun sağlanması, insan haklarının, birey hak ve özgürlüklerinin korunması gibi birden fazla anlamları bulunmaktadır (Demiray, 2006).

4.2. Soğuk Savaş Döneminde Güvenlik Politikaları

Bu dönemde alınan güvenlik önlemleri yakın zamanda yaşanmış olan iki Dünya Savaşı gibi, ülkelere fiili bir savaş açarak değil; siyasi, ekonomik, bilimsel, teknolojik ve psikolojik yönlerden etkileyecek bir savaş dönemidir. Devletler nükleer silahların, işgallerin, büyük yıkımların yaşandığı savaştan; ekonomik, bilimsel, teknolojik ve özellikle uzay çalışmalarının olduğu bir soğuk savaş dönemine geçmişlerdir. Artık yeni savaş anlayışında diğer bir deyişle uygulanan güvenlik politikalarında büyük değişim olmuştur. Devletler ellerinde bulunan nükleer silahları, gelişen ülke ekonomilerini, sanayi alanındaki büyümelerini kullanarak güvenliklerini sağlamaya

çalışmış ve diğer ülkelere üstünlüklerini göstererek gözdağı vermişlerdir (Şener, 2017).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Atom bombasının kullanılması ile ortaya çıkan nükleer silah teknolojisi Dünya’da güvenlik algısı ile ilgili yeni bir dönmenin başlamasına neden olmuştur. Savaşta 1939'dan 1945'e kadar olan dönem, eski savaş tarzının zirvesini temsil etmekte idi. Operasyonlar askeri gücü siyasi hedeflerle eşleştirmenin amaçlı bir uygulamasıydı. Ancak savaşın sonlarına doğru Japonya'nın Hiroşima ve Nagazaki kentine atom bombalarının atılması insanlık için korkunç bir ikilemi de beraberinde getirdi (Sandıklı ve Emeklier, 2012).

Konvansiyonel silahlar söz konusu olduğunda, barış bozulsa bile, kişiler onları kendini veya ülkesini korumak için kullanabilirler. Ancak nükleer silahlar herkesi ilgilendiren çok acı sonuçlara yol açabilir. Bu nedenle nükleer silahlar güvenliği sağlamak yerine ulusal bir rakibi korkutup kendi sahibi olduğu nükleer silahları kullanmamasını sağlayabilir. Bu umut, caydırıcı düşünceyle haklı çıkar. Bir ülkenin nükleer silahlara sahip olmasını, geliştirmesini ve konuşlandırmasını -genellikle ulusal güvenlik adına- meşrulaştırmaya yönelik tüm girişimlerin merkezinde caydırıcılık kavramı vardır. Nükleer silahların baş gösteren varlığının Soğuk Savaş sırasında bir ABD-Sovyet çatışmasını engellemiş olması muhtemeldir. Ancak 1973'te İsrail'in nükleer silahlara sahip olma olasılığının yüksek olması, o ülkeye Mısır-Suriye konvansiyonel saldırısını caydırmadı ve İngiltere'nin nükleer cephaneliği Arjantin'in 1982'de Falkland Adaları'nı işgal etmesini engellemedi. Dolayısı ile nükleer silahlara sahip olmanın stratejik durumu, nükleer caydırıcılık lehine veya aleyhine olan argümanların güçlü veya zayıf yönleriyle örtüşmektedir (Sandıklı ve Emeklier, 2012).

Dünya savaşlarının insanlık açısından yol açtığı trajik durumlar savaşların yıkıcı etkileri siyasi sorunların savaşıardan ziyade iş birliğine dayalı modellerle çözülmesi gerektiğine ilişkin düşünceleri artırdı. Bu düşüncenin etkisi ile dünya üzerinde bölgesel ve uluslararası iş birliğini amaçlayan uluslararası kuruluşlar ön plana çıkmaya dünya siyaset sahnesinde ortaya çıkmaya başladı (Lalli, 2017).

II. Dünya Savaşının sona ermesi ile iki kutuplu yeni bir dünya düzeni ortaya çıktı. İki kutupluluk, iki süper gücün uluslararası sisteme hâkim olduğu Soğuk Savaş (1945-1989) sırasında hem ampirik bir durum hem de merkezi bir açıklayıcı kavram

olarak görülüyordu. Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), rakip ittifak sistemlerine- 1949'da kurulan Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ve 1955'te kurulan Varşova Paktı'na yön veren askeri ve ideolojik rakipler olarak karşı karşıya geldiler. Bu duruma özellikle Sovyetler Birliği 1949'da Amerikan nükleer tekeli kırıldıktan sonra, küresel süper güç rekabetinde yeni bir karşılık olarak nükleer silahlanma da eklendi (Nadkarni, 2010).

1949'dan itibaren, ellerindeki tüm kaynakları kullanan iki küresel güç, farklı yoğunluktaki krizlerle noktalanmış uzun bir stratejik ve ideolojik çatışmada karşı karşıya geldi. İki Büyük Güç hiçbir zaman doğrudan savaşmamalarına rağmen, birkaç kez dünyayı nükleer savaşın eşiğine getirdiler. Nükleer caydırıcılık, askeri bir çatışmayı önlemenin tek etkili yoluydu. İronik olarak, bu 'terör dengesi' yine de silahlanma yarışı için bir teşvik görevi gördü. Gerginlik dönemleri, yumuşama anları veya iki kutup arasındaki ilişkilerin gelişmesi arasında gidip geldi (Bakan, 2007).

Soğuk savaş dönemi, araştırmacılar tarafından tüm dünyanın tamamen ortadan kaldırılması anlamına gelebilecek en büyük tehdidine tanık olduğu en tehlikeli zaman olarak tanımlandı. Tehdit, devlet güvenliğine yönelik bu tehdidin nasıl etkisiz hale getirilebileceğine ilişkin askeri ve diğer eylemlerin yanı sıra bir dizi uluslararası müzakere ve bilimsel araştırma yapma konusundaki çabaları artırdı. ABD ve SSCB arasındaki şiddetli soğuk savaş nedeniyle devlet güvenliğinin ve küresel barışın yeniden sağlanmasına yönelik acil ihtiyaç nedeniyle, konvansiyonel güvenlik insan güvenliğinden daha fazla dikkat çekti. Soğuk savaş sırasında konvansiyonel güvenliğin yüceldilmesinin nedeni, “hem ABD hem de SSCB'nin tüm evreni on kat silip süpürebilecek nükleer silahlara sahip olması” ile ortaya çıkmıştı. Bu nedenle, soğuk savaş sırasında herhangi bir güvenlik yaklaşımından önce konvansiyonel güvenliğin ön plana çıkmasının nedeni budur (Sancak, 2015).

SSCB liderliğinde Doğu Bloku ve ABD liderliğinde Batı Bloku karşılıklı olarak birçok güvenlik önlemleri almışlardır. Bu güvenlik önlemleri ekonomik ve askeri nitelikte ama siyasi amaçlara hizmet eden politikaları yansıtmakta idi. Haziran 1947'de, Truman Doktrini uyarınca Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği de dahil olmak üzere, katılmaya istekli tüm Avrupa ülkelerine ekonomik yardım sözü veren Marshall Planı'nı yürürlüğe koydu. Bu hareketin siyasi amacı, komünizmin çekici bir seçenek haline gelmemesini ve yardım alan Avrupa ülkelerinin de olabilecek

Sovyetler Birliği etkisinin önüne geçmekti. Sovyetler Birliği yardımı reddetti. Çünkü Stalin Batı ile ekonomik entegrasyonun Doğu Bloku ülkelerinin Sovyet kontrolünden kaçmasına izin vereceğine inanıyordu. Buna karşılık, Sovyetler Birliği Molotof Planını hazırladı. Daha sonra bu planı, Doğu Blok'undaki sosyalist ülkeler arasında bir ikili ticaret anlaşmaları ve ekonomik ittifak sistemi olan COMECON'a dönüştürdü. Ekonomik anlamda bu karşılıklı adımlar atılırken askeri güvenlik açısından da NATO ve Varşova Paktları gibi organizasyonların kurulmasına öncülük etti. Bu süreçte devletler varlıklarını ve bağımsızlıklarını tek başlarına devam ettiremeyecekleri olgusu ile karşılaşmışlardır. Bu nedenle iş birliği ve ittifaklar ülkelerin siyasi güvenliği açısından en faydalı bir seçenek olarak değerlendirilmiştir (Sancak, 2015).

Karşılıklı güvenlik önlemlerini daha detaylı ele alacak olursak Batı Blokunda; 1947 yılında Truman Doktrini yayınlanmıştır. Bu doktrininde Amerika Birleşik Devletleri, komünizmin yayılmasını kontrol altına almak ve Sovyetler Birliğinin yayılmacı politikalarına karşı Avrupa ülkelerini kendi safına çekme çabası içine girmiştir. Doktrini hızlandıran gelişmeler ise Sovyetler Birliğinin Yunanistan ve Türkiye üzerindeki artan baskısı olmuştur. Truman, ABD Kongre'sinin, Sovyetler Birliği'nin Yunan Komünist hareketlerini destekleyici çabalarına karşı Yunan Hükümetini desteklemesini istedi. Aynı şekilde, Sovyetler Birliğinin özellikle Boğazlar ve Doğu Anadolu'da Bölgesine yönelik hedeflerine karşı Türkiye'ye de yardım etmek için Kongre'ye başvurdu. Bu doktrin ile Amerika Birleşik Devletleri, II. Dünya Savaşı'ndan sonra uzun süren tecritçilik dönemine son vererek daha müdahaleci politikalar geliştirmeye başlamıştır. Başkan Truman doktrinde Yunanistan ve Türkiye'ye toplamda 400 milyon dolar yardımda bulunacağını açıklamıştır. Yayınlanan bu doktrin sonucunda Yunanistan'da Batı yanlısı Hür Demokratik Yunan Ordusu'nun iç savaşı kazanması ve Türkiye' Batı güvenlik sisteminde yer alması olmuştur. Ayrıca Marshall Planı için de esin kaynağı olmuştur (Akıl, 2020).

4.3. NATO ve Stratejileri

20. yüzyılda yaşanan Dünya savaşlarının yaşanması ve aşırılıklar çağı olarak ifade edilen bu çağda olası savaşları önlemek ve caydırabilmek için İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD'nin öncülüğünde bir güvenlik ve askeri ittifak olarak NATO kurulmuştur. NATO'nun kuruluş amacı her ne kadar Sovyet yayılmacılığına ve tehdidine karşı kurulmuş olsa da Sovyetlerin çöküşünden sonar da varlığını sürdürmesi

güvenlik anlayışı ve stratejisinin zamanla değişime ve dönüşüme uğradığını göstermiştir (Ereker, 2019).

NATO, kuruluşundan sonra uluslararası ortamın değişmesine endeksli olarak güvenlik algısını ve stratejilerini de konjoktüre göre uyarlamaya çalışmıştır. Bu stratejiler her ne kadar Sovyet tehdidine göre belirlense de daha sonraki dönemde Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile birlikte sadece iki kutuplu sistemde varlığını devam ettiren bir örgütten daha da fazlasını ifade ettiği açık bir hal almıştır.

Stratejiler, özellikle uluslararası aktörler için güvenlik kaygısı ile uzun dönem amaçlı yapılan politika ve hedeflerdir. Bundan dolayı uluslararası sistemdeki değişimler doğal olarak stratejilerde de değişikliklere sebebiyet vermiştir. Bu perspektifte NATO’da dönem içinde stratejilerini değiştirmiştir. NATO stratejileri genel olarak üç dönem altında incelenmektedir. Bu dönemler; soğuk savaş dönemi, soğuk savaş sonrası dönem ve 11 Eylül saldırısı sonrası dönem olarak tasnif edilmiştir (Ereker, 2019).

NATO, soğuk savaş döneminde güvenlik stratejisini dönemin iki kutuplu sistemine göre belirlemiştir. Bu dönemde kendini koruyabilmek adına çeşitli stratejiler üreten NATO’nun, geliştirdiği en önemli stratejisi rekabete ve nükleer silah gerçeğinin de var olduğu düşünülürse topyekûn karşılık stratejisidir (Peksarı, 2006). Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD’nin sahip olduğu nükleer silahlara karşılık iki kutuplu sistemin diğer süper gücü olan Sovyetler’ in de nükleer silah edinmesi bu stratejiyi belirleyen temel etken olmuştur. Bu strateji ile karşılıklı iki süper gücün elinde bulundurduğu nükleer silahlar caydırıcılık ile sistemi dengelemiş ve soğuk savaş dönemi bu caydırıcılık stratejisi ile Sovyetler çökene kadar küçük krizler dışında bir savaşın olmasını engellemeyi başarmıştır.

Sovyetlerin çökmesi ile NATO için yeni bir dönem başlamıştır. NATO’nun kuruluş amacının ortadan kalkması ile NATO varlığını devam ettirebilmek adına yeni stratejiler ve tehditler ortaya koyması elzem bir hal almıştır. Bu süreçte 1991 yılında düzenlenen Roma Zirvesi’nde NATO yeni bir strateji belirlemiştir. “Değişen güvenlik ve tehdit algısını ittifakın karşı karşıya olduğu yeni güvenlik sorunları olarak etnik çatışmalar ve toprak anlaşmazlıkları da dahil olmak üzere ciddi ekonomik, sosyal ve politik çelişkilerin doğuracağı istikrarsızlıklardan kaynaklanacak sorunlar öne

çıkıştır” (Ereker, 2019, s. 4). Yeni stratejik politikalar bu kapsamda değiştirilerek belirlenmiştir.

11 Eylül 2001 yılında Amerika’ya yapılan terör saldırısı sonrası NATO stratejileri yine dönemsel olarak değişikliğe uğramıştır. ABD’nin terör tehdidi olarak gördüğü ilk önce Afganistan, daha sonar da Irak işgali ve NATO’nun da sürece dahil olması yeni dönemdeki politika ve stratejileri hakkında değişikliğe giderek önleyici saldırı strateji çevresinde hareket edildiğini göstermiştir (Ereker, 2019).

5. SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEM VE DEĞİŞEN GÜVENLİK ALGISI VE POLİTİKALARI

Güvenlik, genel olarak insanların bir endişe duymadan korkusuzca yaşayabilmeleri üzerine kurulu bir kavramdır. Bu kavram, dönem yaşanan siyasi, ekonomik, sosyolojik, askeri, kültürel etkileşimler veya teknolojik gelişmeler nedeniyle değişime uğramıştır. Geleneksel güvenlik anlayışı, Soğuk Savaş'ın sona ermesine dek sürmüş ve tamamen askeri, siyasi, ekonomik ve ideolojik temeller üzerine kurulmuştur (Gökbaş, 2016).

İkinci Dünya Savaşı'nın bitimiyle beraber sürekli bir barış olacağı beklentisi içine girilmiş, Soğuk Savaş sebebiyle Doğu-Batı bloğu arasında yaşanan gerginlikler savaş çıkacağı tehdidini oluşturmuş ancak bu durum hiçbir zaman sıcak savaşa dönüşmemiştir. İki kutuplu düzen Soğuk Savaş süresi boyunca uluslararası güç dengelerini şekillendirmiştir. Bu farklı düşünceye sahip "süper güç" ler, yaşadıkları ideolojik çatışmanın da yanı sıra birbirlerine düşmanca tutum sergileyerek yasa dışı kuvvet kullandıkları çatışmalarda çoğunluğu sivil birçok insanın hayatını kaybetmesine de sebep olmuşlardır. Aralarında büyük bir yarışın olduğu ABD (Amerika Birleşik Devletleri) askeri gücün yanı sıra, ekonomik ve teknolojik güç üstünlüğü için de yarışa girmişlerdir. Bu durum süper güçler arasında dahi güvenlik kaygılarının artmasına neden olmuştur.

Sovyetler Birliği dağılana dek süren Soğuk Savaş'ın ardından ise tüm dünya yeni bir düzene doğru sürüklenmiştir. Bu değişikliği ilk önce izlenen yeni politikalar ve ardından küreselleşme de oldukça ileri bir noktaya taşımıştır. Ancak Soğuk Savaş bitse bile ABD hala Doğu'da kurulabilme ihtimali olan Sovyet tehdidinden korkmaya devam etmiştir. Soğuk Savaş sonrasında tek başına bir süper güç olmak istediği için de güvenlik kavramını küreselleştirmiştir, bunun bir diğer nedeni de kendi güvenliğini sağlamak istemesidir. Buna gerekçe olarak da 2001 yılındaki terör saldırısını göstermektedir. Çünkü artık yeni global düşman vardır ve bu düşman, tek bir politik

rejim, kişi veya ideoloji değil, tamamen suçsuz insanlara yöneltilmiş bir terörizmdir. Soğuk Savaş dönemi sonlanana dek, “bağlantısızlar” olarak adlandırılan ne Doğu’nun Komünizmi çatısı altında ne de Batı’nın Kapitalizminin çatısı altında yer almayan ülkeler de Soğuk Savaş’ın kazanan tarafı olan ABD için artık tehdit oluşturmaya başlamış ve bu da yeni ve küreselleşen güvenlik algısının şekillenmesine neden olmuştur.

Bu yeni dönemde tehdit unsurları daha farklı bir boyuta ulaşmıştır. Bu durumda yaşanan bu tehditlere karşı yeni mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi kaçınılmaz olmuştur. Yeni tehdit unsurlarının en iyi örneklerinden birisi ise terörizmdir. Düşman belli bir ülke, kişi veya sıcak savaş halinde olunan bir askeri güç değil, ulus devletlerin dışında meydana gelen terör örgütleridir. Yine sosyal medya kullanımının da yaygınlaşmasıyla birlikte, ortaya yeni çıkan terör tehdidi sosyal medya sayesinde kendisine çok daha kolay örgüt elemanı devşirebilmektedir. Bu durum terörle mücadeleye de farklı bir boyut kazandırmış ve teknolojiye yatırım yapılmasını gerekli kılmıştır. Bunların yanı sıra yine özellikle güvenlik ve teknoloji için de gerekli olan “enerji güvenliği” gündeme gelmektedir. Ülkelerin ise uluslararası çıkarlar içinde yer alan enerji kaynaklarına yakın olan bölgelere dikkatini vermesi de güvenlik algısını şekillendirmiştir (Gökbaş, 2016).

5.1. Küreselleşme ve Güvenlik Politikalarında Değişim

Küreselleşme, en anlaşılır biçimiyle, “karşılıklı bağımlılık” çerçevesinde dünya üzerinde yaşayan insanların, toplumların ve devletlerin iletişim ve etkileşim derecelerinin giderek artmasıdır. Küreselleşme her geçen gün dünyayı etkisi altına almaya devam etmektedir.

Küreselleşme aslında çok eskiye dayanan bir olgu olmakla birlikte, üç önemli dönüşüm yaşamıştır. 19. yy’ın sonlarından 1914’lere kadar olan dönem, 1914’lerden 1945-1950’lere kadar olan dönem, 1945-1950’lerden sonrasında yaşanan küreselleşme evreleri şeklindedir. 1914’lere kadar yaşanan küreselleşme özellikle iktisadi anlamda oldukça ileri boyutlara taşınmış ve neredeyse ticaretin önündeki engeller tamamen kaldırılarak, küresel piyasa daha da derinleşmiştir. 1914’ten 1945-1950’lere kadar ise küreselleşme süreci için tam tersi durum söz konusu olmuştur. Birinci Dünya Savaşı ve dünyada yaşanan Büyük Bunalım küreselleşme hareketlerini sekteye uğratmıştır. 1950’lerden ve özellikle 1980’lerden itibaren küreselleşme eşsiz

derecede bir ivme kazanmıştır. Uluslararası ticaret hacminin genişlemesi, uluslararası sermaye akımlarının hızlanması, bu konuda büyük bir rol oynamıştır.

Dünyada yaşanan bu küreselleşme hızı birçok alana yayılmış olup yeni bir dünya düzeni meydana getirmiştir. İktisadi, siyasi, sosyolojik ve kültürel alanlarda da kendisini göstermiştir. Bu bakımdan, küreselleşmenin çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu gerçektir.

Çok boyutlu bir yapıya sahip olan ve aynı zamanda üretimin, ekonominin, siyasetin, teknolojinin ve farklı kültürlerin birbiriyle etkileşimini sağlayan bu yeni düzen, küresel rekabeti de arttırmıştır. Siyasetin küreselleşmesini en çok güvenlik kavramının küreselleşmesi alanında görülmektedir. Bu durumun en önemli nedeni ise yüksek askeri teknolojiye ve nükleer silahlara sahip ülkelerin sayısının artması, terörist faaliyetlerin küresel ölçekte icra ediliyor olması, insan kaçakçılığı ve yasa dışı göç gibi geleneksel olmayan tehdit unsurlarının yaygınlaşmasıdır (Bayar, 2008).

Küreselleşme eğilimleri, aslında 1990'lı yıllarda daha da artış gösterse de çok daha öncesinde başlamıştır. 1980-1990 yıllarına dek gerçekleşen küreselleşme eğilimleri varsa da Soğuk Savaş döneminin bitimine dek dünyada güvenlik algısı çok daha dar yapıya sahip olan geleneksel anlayışa göre şekillenmekteydi. Geleneksel güvenlik anlayışı ise askeri ve devlet merkezi odaklı bir yapıya sahipti. Bu bağlamda savaş cephede çarpışarak gerçekleşen veya ülke sınırlarının diğer devletler tarafından tecavüze uğraması sonucu meydana gelmekteydi. Artan teknolojiyle birlikte küreselleşmenin de hızlanması ile beraber, tehdit unsurlarını algılama ve tanımlama konusunda bu anlayışın yeterli olmadığı anlaşılmıştır.

Teknolojinin gelişmesine de bağlı olarak, bilgi ve iletişim araçlarının da çoğalması ile, dünyanın farklı noktalarında yaşanan hemen her şeyden haberdar olmak oldukça kolaylaşmıştır. Teknolojide yaşanan bu gelişmeler, küreselleşmenin hızlanmasında oldukça etkili olmuş ve özellikle kitle iletişim araçlarının çoğalması ve gelişmesi, sosyal medyanın yaygın olarak kullanılması da yine dünyada yaşanan hemen her şeyin hızla yayılmasında oldukça etkili bir hal almıştır. Öyle ki, sosyal medya sayesinde yine devletlerin bekası için oldukça büyük bir tehdit unsuru olan terör örgütleri buralardan çok geniş kitlelere ulaşarak örgüt için eleman devşirmekte ve yine sosyal medya sayesinde hangi niyetle düzenlenirse düzenlensin gösteri, yürüyüş,

toplantı vs. gibi eylemleri de kolaylıkla kışkırtarak devlete karşı bir isyana dönüştürülüp yine devletin bekasını tehdit edebilmektedir.

Bu bakımdan, her alanda etkisini arttıran ve birçok alanda meydana gelen küreselleşme, güvenliklerini sağlamaya çalışan ülkelerin yaşadığı değişimi görebilmek açısından önemli bir yere sahiptir. Teknolojik gelişmelerin getirdiği birçok yararın yanı sıra, zararları da bulunduğu için, bu durum devletleri güvenlik politikalarında da değişime götürmeye itmiştir. Özellikle Soğuk Savaş döneminin sona ermesi ve artan küreselleşme eğilimi, güvenlik kavramının birçok alanda ele alınmasına sebep olmuş; askeri ve merkezi odaklı güvenlik sistemi sorgulanır hale gelmiştir. “Bu çerçevede yeni/eleştirel yaklaşımları, güvenliğin gönderge nesnesi olarak devletin yerine ya toplumsal grupları ya da bireyi koyarak güvenliği daha geniş sosyal, ekonomik, çevresel ve politik amaçlarla birleştirmektedir” (Ağır, 2015, s. 107).

Küreselleşme ve güvenlik politikalarındaki değişim incelenirken, üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise daha önceden de mevcut olan ancak küreselleşmenin yarattığı dinamiklerle farklı bir biçim alan tehditler ve dolayısıyla devletlerin bu tehditlere karşı ne şekilde önlem almış olduğudur (Ayata, 2017). Daha önceden mevcut olup dönüşüm yaşayan tehditleri sıralayacak olursak; terör örgütleri, savaş, organize suçlar vb. tehditlerin kabuk değiştirerek yeni formlara bürünmesinden söz edebiliriz. Değişen ve dönüşen dünyada, devletlerin de yeni tehditlere karşı eski yöntemlerle müdahale etmesi olanaksızdır. Güvenlik algısının değişmesi ile güvenlik kavramı farklı başlıklar altında şekillenmeye başlamıştır. “Ekonomi güvenliği”, “bilişim güvenliği”, “bilgi güvenliği”, “birey güvenliği”, “doğal kaynakların güvenliği” gibi konular buna örnektir. Örneğin farklı bir ülkeden hacker veya hacker grubu, siber bir saldırı düzenlediği takdirde, devletin buna askeri müdahale ile cevap verebilmesi mümkün değildir. Böyle bir tehdit unsuru karşısında askeri müdahale yerine teknolojik müdahale geçerli olacaktır ve bu durumda, milli savunma alanında bilgisayar mühendisliği, yazılım mühendisliği gibi mesleklerin de önemi artacaktır (Karabulut, 2009).

5.2. SSCB'nin Dağılması ve Güvenlik Politikalarında Değişim

SSCB, yani geniş açılımıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, 1917 yılında yaşanan Ekim Devrimi ile birlikte Çarlık Rusya'nın yıkılması sonucu meydana gelmiştir. Doğu Avrupa ve Asya'nın kuzeyine kadar yayılmış olan SSCB,

yüzölçümüyle dünyanın en büyük ülkesi olmuştur. 1922 yılında ise 15 ülke bir araya gelerek SSCB'yi oluşturmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB); hüküm sürdüğü coğrafya Doğu'da Pasifik Okyanusu'ndan, Batı'da Baltık Denizi'ne, Kuzey'de Kuzey Kutbu'ndan ve Güney'de Karakum Çölü'ne kadar dayanmaktadır ve SSCB toplamda 22,4 milyon kilometre karelik bir alanda yaklaşık 286,7 milyon nüfusu yönetmiştir. Ağır sanayi ve savunmaya 1930'lu yıllarda büyük önem vermiş sanayi sektöründe büyük bir güç haline gelerek Gayri Safi Milli Hasıla'da %14'lük bir büyüme sağlamıştır (Bulut, 2022).

Rusya'da 1917 Bolşevik İhtilali sonucu uygulamaya konan Sovyet Sosyalist sistemi dünyayı Doğu ve Batı bloğu olarak ikiye ayırmıştır. Doğu blok toplumlarının ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yapılarında çok büyük değişiklikler meydana gelmiştir. SSCB beklenmedik bir çöküş yaşayarak da tarihe geçmiştir. Bir yanda hür teşebbüs ve özel mülkiyet ile liberalizm anlayışı ile yaşayan hür bir dünya mevcutken, diğer tarafta ise merkezi planlama ve kamu mülkiyetine dayanan sosyalizm çatısı altındaki Doğu bloğu ülkeleri mevcuttur. Dünya XX. yy'nin ikinci yarısında bu iki bloğu temsil eden ABD ve Sovyetler' in arasındaki gerginliklere şahit olmuş ancak SSCB 1980'li yılların sonunda bu çekişmeye yenik düşmüştür (Özsoy, 2006).

1950'li yıllardan sonra Sovyetler Birliği dış dünya ile ilişkilerini arttırmış ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra altın çağını yaşayarak dünyada bir süper güç haline gelmiştir. 1945 ve 1960'lı yıllarda yani Soğuk Savaş dönemi olarak tabir edilen bu süreç içerisinde dünya Doğu ve Batı bloklarının mücadelesine tanık olmuştur. Her iki blok lideri olan iki ülke (ABD-Rusya) birbirlerine sürekli olarak güç ve gövde gösterisi yaparak birbirlerini psikolojik ve askerî açıdan test etmişler ve bunun sonucunda hızlı bir silahlanma yarışına girmişlerdir. Bu silahlanma yarışında ise askeri ve savunma alanında büyük yatırımlar yapmışlardır. Füze teknolojisinin de gelişmesiyle rekabet iyice artmış ve birbirlerine üstünlük kurmaya çalışan iki lider bu yarışlarını uzaya taşıyarak havada da birbirlerine üstünlük kurmaya çalışmışlardır.

Soğuk Savaş Dönemi'nin başlarında nükleer silah üstünlüğünü elinde bulunduran ABD, Sovyetler' in Sputnik 1 uydusunu taşıyan roketi uzaya göndermesiyle üstünlüğünü kaybetme korkusuna kapılmıştır ve bu hareketle Rusya, Batı dünyasına korku salmıştır. Kore Savaşı'ndan (1950-1953) sonra ise ABD geliştirmiş olduğu uzun menzilli uçaklarla, Sovyetler birliği topraklarına ulaşmış ve

bu uçaklarda taşımış olduğu nükleer silahlarla da rakibini tehdit etmiştir. 1957’de ise Sovyetler Birliği ABD uçaklarından daha hızlı ve güçlü füzeleri yapma olanağının olduğunu göstermiştir. Bu durum hava üstünlüğünün Sovyetler Birliğinin eline geçtiğinin en net kanıtıdır. Diğer yandan Sovyetler Birliği devlet başkanı Kruşçev: “Sovyet füze kapasitesi Birleşik Devletler’ den o kadar üstündür ki, istediği Amerikan veya Avrupa şehrini yok edebilir” diyerek bütün Batı’yı tehdit etmiştir. Füze mühendisi oğlu Sergey’in “Düşmanlarımızı sahip olmadığımız füzelerle tehdit ettik” şeklindeki ifadeleriyle tehditlerinde abartıya varan açıklamalarda bulduklarını göstermişlerdir (Gülmez, 2014, s. 228).

Sovyetler Birliği’nin yükselmesi sıralarında yaşanan ve Soğuk Savaş Dönemi’nin en önemli hadiselerinden bir tanesi de ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan U-2 Uçağı Krizi’dir. SSCB’nin 1957’de uzaya ilk füzeyi göndermesiyle ABD’ye üstünlük sağladığı gerçeği, silahlanma yarışını daha da arttırmıştır. Bunun sonucu olarak da birbirlerine karşı istihbarat faaliyetleri yoğunlaşmıştır. Bu amaçla ABD kendisini ve diğer NATO üyesi devletlerini korumak adına Lockheed isimli uçak firmasına U-2 Uçaklarını yaptırmıştır. Bu uçaklar o dönemdeki teknolojik yapıya göre oldukça gelişmiştir. O döneme göre birçok üst düzey özelliği barındırmaktadır. Bunlardan bazıları şu şekildedir:

- Sovyet radarlarına yakalanmadan 30.000 metre yükseklikte uçabiliyor olması,
- Motorları güç kaybedince 300 mil süzülebilmesi,
- Yakıt ikmali yapmaksızın yedi buçuk saat ve 3000 mil uçabiliyor olması,
- Ayrıca çok yüksekte dahi olsa oldukça net fotoğraflar çekebilecek kameralara sahip olması.

Üstün teknolojiye sahip bu uçaklar, Sovyet Birliği toprakları üzerinde gerçekleştiği uçuşlarla istihbarat toplamayı hedeflemiş ve bu olay ise, o dönemde büyük gerginliklere sebebiyet vererek tarihe geçmiştir (Gülmez, 2014, s. 226-228).

SSCB; teoride sosyalizmin uygulanabilmesi için gerekli gelişmişlik düzeyine sahip olmadan bunu uygulamaya koymasıyla bile aslında bir sıfır yenik başlamıştır. Sovyet sosyalist sistemi hem sistemin kendisinden kaynaklanan hem de dış etkenler sebebiyle yıkıma uğramıştır. Piyasa sisteminin tanınmaması ve arz-talep dengesinin kurulamaması, dışa kapalı ve küreselleşme sürecine uyum sağlayamayarak

monotonlaşan bir sistem, Sovyetler Birliği'nin yıkılması için oldukça uygun zemin oluşturmuştur.

Çok zengin doğal kaynaklara ve dünyanın en geniş coğrafyasına sahip olan Sovyetler Birliği'nde uygulanan sosyalist sistem çok büyük iktisadi ve insani bedeller ödemesine karşın yalnızca ağır sanayi ve sosyal güvenlik sisteminde başarılı olabilmıştır. İşsizliğin olmadığını ispatlama çabalarının sonucunda istihdamda yaşanan aşırı artış ve işsizlik sorununun meydana gelmesinden korkulduğu için de yeni teknolojilerin ülkeye getirilmeyişi (çünkü makineleşme artışı insan gücünü azaltacak) de işletme organizasyonunda yetersizliğe neden olmuş ve bu da ekonomik durgunluğa sebep olmuştur. Bu kadar büyük bir ekonominin merkezi planlama sistemiyle yönetilmesi başarılı olmamış ekonomide arz ve talep dengesizliklerini oluşturmuştur. Bunun yanı sıra ABD ile yapılan silahlanma yarışı ve yatırımların büyük çoğunluğunun savunma sanayisine aktarılması da ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Tarım sektörü ve tüketim malları üretiminde de yetersizlik meydana gelmiştir. Bu bağlamda, sanayi ülkesi olan Sovyetler, verimliliğin en önemli unsur haline geldiği dünyada, gereken rekabet üstünlüğünü sağlayamamış, uzay yarışlarına bile katılan bir imparatorluğun insanları ise, normal hayat standartlarından bile mahrum kalmıştır.

1985 yılında Çernenko'nun ölümüyle beraber Mihail Gorbaçov'un iktidara gelmesinin ardından merkezi ve katı yönetimin ekonominin temel problemi olduğunu tespit etmiş ve Glasnost ve Perestroika politikalarını; yani yeniden yapılanma politikasını hayata geçirmiştir. Perestroika (Yeniden Yapılanma) ve Glasnost (Açıklık) politikaları ile kısaca ekonomide daha çok serbest piyasa mekanizmasına yönelmeyi desteklemiştir. Bu çerçevede özel mülkün yasallaşması yönünde kararlar alınmış, devlete ait mülkler de satışa çıkarılmıştır. Ancak Gorbaçov'un hayata geçirmiş olduğu yeniden yapılanma hareketleri ve iyileştirmeler sonucunda birçok olumsuzluklar meydana gelerek üzerindeki baskısı azalan Sovyet halklarında milliyetçilik duyguları uyanmaya başlamıştır. Sovyet halkları ekonomik refah yerine özgürlüklerini tercih etmişlerdir. Bu durum Sovyet halklarının sisteme karşı toleransının bittiğini göstermiştir (Özsoy, 2006).

Ekonomik krizin 1980'lerin ortalarında büyümesiyle birlikte merkezi otorite zayıflamış ve Sovyetler Birliği'nin güç kullanma sonucunda ortaya çıkan etnik sorunlar da merkezi otoritenin zayıflamasıyla ortaya çıkmıştır. Bu etnik çatışmalara

örnek olarak ise o dönem Azeriler ve Ermeniler arasında, Gürcüler ile Abhazlar, Gürcüler ile Osetinler, Moldovyalılar ile Slav kökenli halklar, Ahıska Türkleri ile Özbekler, Kırgızlar ile Özbekler, Ruslar ile Çeçenler ve Taciklerin kendi aralarında yaşamış olduğu çatışmalar örnek gösterilebilir. Sovyet çatısı altında yaşayan diğer halkların kültürlerinin kaybolmaya yüz tutması özellikle az nüfuslu milletlerin diğer milletler ile eşit haklara sahip olma isteği Sovyetler 'in çatırdamasına neden olmuştur. Bu duruma karşı ilk tepki de Kazakistan Alma Ata'da düzenlenen ve kitlelerin meydanlara dökülerek isteklerini bildirdiği mitinglerdir. 16 Aralık 1986 tarihinde Kazakistan Alma Ata'da ortaya çıkan olaylar bütün Sovyetler' de büyük yankı uyandırmıştır (Şahıdanov, 2006, s. 2-3).

Rus hakimiyetini ve Gorbaçov'un gücünü daha da arttıracak olan başkanlık sistemi Mart 1990 tarihinde kabul edilmiştir. "5 Şubat 1991'de partinin iktidar tekeline de son verilmesinden sonra 19 Ağustos 1991'deki Komünist darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla Komünist Parti Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin tarafından kapatılmıştır. 21 Aralık 1991 tarihinde Kazakistan Alma Ata'da yapılan zirvede birliği oluşturan cumhuriyetlerin bir araya gelerek Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT)'nu resmen ilan etmesiyle imparatorluk dağılmıştır" (Özsoy, 2006, s. 170).

SSCB'nin dağılması ile Soğuk Savaş sona ermiş ve Sovyetler Birliği bu savaşın mağlup tarafı olarak tarihe geçmiştir. Dolayısıyla güç dengelerinde değişiklikler meydana gelmiş ve buna bağlı olarak da güvenlik algısında ve Rusya Federasyonu'nun dış politikalarında da değişiklikler meydana gelmiştir.

Sovyetler Birliği'nden geriye kalan miras, çökmüş bir ekonomiye bağlı olarak çökmüş bir sosyolojik yapıdır. Bu gibi olumsuzlukların yanı sıra ise olumlu olarak değerlendirilebilecek ve hatta en önemlisi denebilecek bir güçlü devlet geleneği, insan gücü kaynağı, BM Güvenlik Konseyi'ne üye olması sebebiyle elde edilen nükleer silahlar ve veto hakkı da kalmıştır. Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin nükleer silahlar konusunda Gorbaçov'dan çok da farklı hareket etmeyerek, Batı ile iş birliği yoluna girmiştir. Boris Yeltsin o dönemde nükleer silahsızlanma faaliyetlerini devam ettirerek ABD başkanı Bush ile görüşmeler gerçekleştirmiştir. Yani bu açıdan bakıldığında, Soğuk Savaş dönemindeki silahlanma yarışı ile kendini gösteren güvenlik algısı, bu defa silahsızlanma çabaları şeklinde değişiklik göstermiştir (Aras, 2019).

2000 yılı mart ayında ise Rusya'nın başkanı olarak Vladimir Putin'in seçilmesinden sonra Rusya, ABD ile ilişkilerinde daha farklı politikalar izlemiştir ve bunun da farklı nedenleri bulunmaktadır. Bunun başlıca sebeplerinden birisi ise, NATO aracılığı ile Batı tehdidinin giderek Rusya sınırlarına yaklaşması olmuştur. Örneğin; Polonya Çek Cumhuriyeti ve Macaristan'ın dahil olmasıyla NATO daha da genişlemiş ve Batılı devletler ile Rusya arasındaki güven ilişkileri iyice zayıflamıştır. Bu doğrultuda Rusya'da yetkililer tarafından bir askeri doktrin belirlenmiş olup bu askeri doktrinler 2000 yılının Nisan ayında Putin tarafından imzalanmıştır. Doktrinde nükleer silahlara dair şunlar dikkat çekmektedir:

- Şayet diğer tüm yollar tükenmiş durumda ise, nükleer silahlar da dahil olmak üzere mevcut tüm güç ve tesisler, silahlı saldırıyı püskürtmek için gerekirse kullanılacaktır,
- Rusya, nükleer caydırıcılığı idame ettirmek zorundadır.

Bu durumdan anlaşılacağı üzere, nükleer silahların konvensiyonel silahlara karşı kullanılabilmesi hususu oldukça önemlidir. Uluslararası siyasette Rusya, başka ülkeler tarafından ciddiye alınmasını sağlayan şeyin nükleer caydırıcılık olduğunun bilincindedir (Aras, 2019).

Bugün, Rusya ve Ukrayna krizi ele alındığında da SSCB'nin dağılmasının güvenlik politikasında ne gibi değişikliklere sebep olduğu açıkça görülebilir. SSCB'den ayrılan diğer devletlerin daha çok Batı'ya yönelmesi, NATO üyeliğine olan sıcak bakışları bu krizin nedenleri arasında yer almaktadır.

NATO ve AB gibi Batılı kurumların gerek ekonomik gerekse askeri ilişkilerini Rusya ile sınırlandıracak ölçüde uygulamalar getirmeleri, Rusya'yı Eylül 2014'ten itibaren yeni askeri doktrinler hazırlamaya itmiştir. NATO'nun Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerinde askerî açıdan genişleme politikaları, Rusya'nın askeri politikasını değiştirmesine neden olmuştur. Bu doktrinlerden bir tanesi şu şekildedir: "Ülkenin varlığına yönelik bir tehdit durumunda Rusya önleyici nükleer saldırı gerçekleştirme hakkının bulunduğunu yeni doktrinde vurgulamaktadır" (İsmayılov, 2015, s. 4). Bu açıdan bakıldığında ise, Rusya'nın yine korunmak amacıyla nükleer caydırıcılığı kullanması söz konusudur.

5.3. NATO'nun Güvenlik Politikalarında Değişim

NATO İkinci Dünya Savaşı sonrasında Sovyetler Birliği'nin yayılmacılığına karşı Batı Avrupa devletlerini Sovyet tehdidinden korumak amacıyla 1949 yılında ABD önderliğinde kurulmuştur (Peksarı, 2006). Doğu'da ise SSCB, diğer Doğu Avrupa ülkelerini (Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya, Polonya, Doğu Almanya, Çekoslovakya) yanına alarak, 1955'te Varşova Paktını kurdu (Sancak, 2013). Böylelikle dünyada iki kutuplu yeni bir düzen oluşmuştur.

Bu iki kutuplu yeni dünya düzeninin yanı sıra ne Sovyetler Birliği'nin çatısı altına ne de NATO'nun çatısı altına giren ülkeler vardı. Her ikisine taraf olmayan ülkeler ise “bağlantısızlar” grubuydu. Türkiye de her ne kadar bu grubun içerisinde bir süre yer alsa da Sovyetler Birliği'nin yayılmacılığı, Boğazların denetimine ortak olmak istemesi ve Balkanlardaki Sovyet baskısının artması sonucunda, çareyi NATO'ya sığınmakta bulmuştur (Eker, 2007; Salmanov, 2016).

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra ortaya çıkan iki kutuplu dünya, uzun yıllar ABD ve Sovyetler Birliği arasında süren Soğuk Savaş çatışmalarına sahne olmuştur. Uluslararası ilişkilerin temel alanlarından biri olan güvenlikle ilgili çalışmalar ise, ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yapılmaya başlanmış ve Soğuk Savaş döneminde yapılan çalışmalarda güvenlik dar bir çerçevede tutularak yalnızca askeri, siyasi boyutu ele alınarak geleneksel yaklaşımlardan biri olan realizm teorisi çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Güvenliğin daha çok askeri koşullarda ele alındığı bu dönemde, realist görüşe göre askeri ve siyasi konular “yüksek politika”, ekonomi, sağlık, çevre güvenliği, birey güvenliği ve benzeri diğer konular ise “alçak politika” olarak değerlendirilmekteydi, bu dönemde tehdit algıları bellidir, sabittir ve gelişim dinamiği tam olarak tahmin edilebilirdir. Soğuk Savaş dönemi için güvenlik algısı ile ilgili yapılacak en önemli tespitlerden bir diğeri de güvenlik politikasının öznesiyle alakalıdır. Bu dönemdeki güvenlik algısını sonrakinden ayıran en önemli nokta tehdit yaratacak olan öznenin devletler olmasıdır.

Bu dönemdeki askeri ve siyasi çerçevede şekillenen güvenlik algısı ABD ve Sovyetler Birliği arasında, silahlanma yarışını giderek hızlandırmıştır. Çünkü anarşik bir yapıya sahip olan dünya düzeninde her devlet kendi güvenliğini sağlamakla yükümlüydü ve bu açıdan bakıldığında realizmin ön plana çıktığı bir süreçte, öncelik devletin güvenliğinin sağlanmasıydı. Bireyin ve çevrenin güvenliğinin de

sağlanabilmesinin tek yolu devletin güvenliğini sağlamaktır. Devletin güvenliğinin sağlanması için askeri güç elde etmek gerekiyordu ve bunun yolu da savunma alanında güçlenmekten geçmekteydi. Bu bağlamda, asıl amaç askeri güç elde ederek devletin güvenliğini sağlamaktır (Sancak, 2013).

Dönemin iki baş aktörü olarak rol alan ABD ve SSCB'nin sürekli nükleer ve konvansiyonel silahlanmayı artırma yoluna gittiği ve bu yolla güç maksimizasyonu elde etmeye çalışarak caydırıcılık sağlamaya çalıştıkları görülmektedir. Dış askeri tehditlere karşı devlet bekasının savunulması ABD ve SSCB'nin Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenlik politikalarının ana odağı haline gelmiştir (Bulut, 2022). Bu bağlamda, realizm ve neorealizmin yoğun olarak hissedildiği bu süreçte, savunmacı realizmin etkin rol oynadığı ve bu çerçevede ise NATO ve Varşova Paktı'nın kurulduğu görülmektedir.

Soğuk Savaş dönemi boyunca realist çerçevede devletin güvenliği ve savunmanın ön planda tutulduğu anlaşılmaktadır. Bunun sonucu olarak devletler askeri güce ağırlık vermiş ve silahlanmışlardır. Soğuk Savaş sona erdiğinde ve yerini yumuşama dönemi aldığı anda ise liberalizm ve idealizm kuramları etkinlik kazanmış ve ticari ilişkilerin geliştirilerek, karşılıklı iş birliği ilkesi ile sorunların çözüleceği düşünülmüş ancak Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a müdahalesi ve İran-İrak Savaşı, ABD'de ise Başkan Reagan döneminde öne sürülen Yıldız Savaşları projesi Soğuk Savaş'ı kaldığı yerden sürdürmüştür. Böylelikle realist teorinin kuramları yeniden işlevini kazanmıştır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte asıl amacı Batı Avrupa ülkelerini ve ABD'yi Sovyet tehdidinden korumak olan NATO'nun işlevi tartışılır olmuştur. Tehdit algılarını tamamen Doğu bloğundan gelebilecek tehlikelere karşı oluşturan Amerikan yönetimi, Doğu bloğunun dağılmasıyla birlikte rakipsiz kalmıştır (Sancak, 2013). Böylece NATO'nun feshedilerek ortadan kalkması gerektiğini savunanlar olmuştur. Ancak başta İngiltere yer almak üzere neo-liberal görüşler, NATO'nun oluşabilecek yeni tehditlere karşı varlığını koruması gerektiğini ve aynı zamanda NATO'nun güvenlik iş birliğini de kolaylaştırdığını savunmuştur. Bu görüşler çok uzun sürmeden haklılığını kanıtlamış ve 1989 yılında yapılan NATO zirvelerinden sonra güvenlik anlayışının neo-liberal bir çerçevede şekillendiği gözlemlenmiştir. Bunun yanı sıra

zirvede yeni tehditler söz konusu edilerek NATO da alan dışına çıkmış ve yeni tehditlere karşı yeni stratejiler geliştirilmeye başlanmıştır (Şahin, 2015).

Sovyetler Birliği yıkıldıktan sonra NATO'nun kuruluş amacından hareketle bir tehdit unsuru kalmadığı görülse de artan küreselleşme hızı, Sovyet ardılı ülkelerle yapılan iş birliği, göç sorunları gibi konular gündeme gelmeye başlamıştır ve bunun yanı sıra çevre güvenliği, bölgesel güvenlik, küresel ısınma, etnik çatışmalar, enerji güvenliği gibi konular ele alınmaya başlanmış ve güvenlik kavramının daha geniş bir alana yayıldığı görülmüştür (Bilgin, 2010).

Soğuk Savaş sonrasında NATO kendisine iki ayrı misyon edinmiştir. Bünyesine daha fazla ülkeyi katarak genişlemek ve dünyanın ihtiyaç duyulan bölgelerinde gelişen veya gelişebilecek olaylara müdahale etmektir (Adanmış, 2018). Buna örnek olarak da 2001 yılında ABD'de gerçekleşen terör olaylarından sonra ABD'nin Afganistan'a harekât düzenlemesi gösterilebilir. Bu durumdan da anlaşılacağı üzere tehdit unsurları artık daha asimetrik ve küresel hale gelmiştir ve buna bağlı olarak güvenlik anlayışı da küresel bir yapıya dönüşmüştür.

İlerleyen dönemlerde de organizasyonun izlemiş olduğu "Açık Kapılar Politikası" ile genişlemesi nedeniyle örgüte sürekli yeni üyelerin katılması yeni bir yapılanma ve güvenlik algılarının değişimini zorunlu kılmıştır. Soğuk Savaş sonrasında tehdit unsurlarının değişmesiyle birlikte yeni güvenlik yaklaşımları ortaya çıkarak teşkilatın mali yükünü arttırmıştır. Başlangıçta sadece Batı Avrupa ve ABD'nin güvenliğini Sovyet tehdidinden koruma amacı güden NATO, bugün dünyanın herhangi bir yerinde çıkan bir sorun karşısında müdahale edebilir hale gelmiştir ve bu durumda eleştiri konusudur.

NATO her ne kadar kalıcı bir barışı sağlamak, üye ülkelerin güvenliğini ve tehdit unsuru karşısında ortak duruş sergileneceğini taahhüt eden bir oluşum olsa da bir de madalyonun diğer yüzü vardır. Örneğin Balkan topraklarında Sırp'ların özellikle Müslüman Boşnaklara karşı saldırılarına, NATO üyesi ülkelerin kendi içlerindeki uyuşmazlıklar nedeniyle oradaki müdahale çok gecikmiş ve bu gecikme etnik temizlik boyutuna varmıştır. 1993 yılında bu etnik çatışmalar başlamış ancak NATO buna 1995 yılında müdahale etmiştir ve bu aşamada da çok ciddi kayıplar yaşanmıştır. Aynı durum Kosova'da da yaşanmış ve NATO üyesi ülkeler arasında konu hakkında yine

uyuşmazlıklar yaşanmış ve etnik temizlik boyutuna varan olaylar aynı dönem gerçekleşen Washington Zirvesi'nde gündeme dahi getirilmemiştir. BM'nin yapmış olduğu görüşmeler neticesinde Rambouillet antlaşmasını Sırp'lar kabul etmemiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde savaşın durdurulamayacağı kanaatine varılmış ve NATO oy birliği ile aldığı müdahale kararını 24 Mart 1999'da uygulamaya başlamıştır (Acar, 2015).

2001 yılından sonra NATO Afrika, Aden Körfezi, Akdeniz, Afganistan ve Orta Doğu operasyonları, 2011 yılında ise Libya operasyonları sonrasında uluslararası bir müdahale gücüne dönüşmüştür. Özellikle Irak ve Afganistan operasyonlarının esas sorumlusunun ABD olması, dolayısıyla ABD'nin bu bölgedeki yeraltı ve yerüstü kaynaklardan yararlanmaya yönelik faaliyetleri teşkilatın ABD'ye hizmet ettiğinin ve dünyanın birçok yerinde ABD'nin, kendi hakimiyetinin ve süper güç olma yolunda NATO'yu araçsallaştırdığının göstergesidir. Bunun sonucunda da NATO içten ve dıştan eleştirilmiştir (Birsal, 2012).

Tüm bunlardan hareketle, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bütün dünyada uluslararası bir tehdit haline gelen Sovyet yayılcılığına karşı kurulan NATO, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ve özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Afganistan ve Irak'ta düzenlemiş olduğu operasyonlarla uluslararası tehditlerden bölgesel tehditlere yönelmiştir. İlk kurulduğundan Soğuk Savaş'ın sona ermesine dek savunma ve koruma amaçlı yürütülen politikaların, Afganistan ve Irak müdahaleleriyle saldırı yönünde şekil değiştirdiği anlaşılmaktadır.

Ayrıca, Türkiye İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği'nin tehdidinden NATO sayesinde korunmuştur. Çünkü, Doğu Avrupa ve Balkanlar'da iyice baskısını arttırmış olan Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş Döneminde Türkiye'den de Boğazların denetimine ortak olmayı ve Kars Ardahan bölgesini istemesi üzerine Türkiye de çareyi NATO'ya sığınmakta bulmuş ancak Türkiye'nin de NATO serüvenini pek parlak geçmemiştir. Buna örnek verecek olursak, Kıbrıs Barış Harekati'nda Türkiye'nin NATO müttefiki Yunanistan'la yaşamış olduğu kriz ve sonrasında ABD'nin uyguladığı silah ambargosu bunun en çarpıcı örneğidir. Üyelerinden herhangi birisine karşı oluşan bir saldırı veya tehdit durumunda, ittifak

üyelerinin bunu kendisine yapılmış sayacağı ve ortak bir duruş sergileyeceği anlaşmada da belirtildiği üzere çok açıktır.

Ancak gerek Türkiye'nin yaşadığı Kıbrıs sorunu içerisinde müttefikleri ile burun buruna gelmesi, gerek Türkiye'nin yıllardır terör kısıkağı içinde verdiği mücadelede yalnız kalması bunun aksini ispatlamaktadır. NATO üyesi bazı ülkelerin, PKK terör örgütünün uzantıları olan PYD/YPG' ye eğitim ve silah desteğinde bulunduğu belgeleriyle ortadadır (Tarakçı, 2016). Yine aynı şekilde, terör örgütü militanlarının misafir haneliğini ve destekçiliğini yapan, sempatanlarını içerisinde barındıran Finlandiya ve İsveç'in NATO üyelik başvurusu Türkiye tarafından reddedilmektedir. Çünkü bu durum teorik olarak da NATO'nun prensiplerini yansıtmamaktadır. Bunun yanı sıra, Ukrayna ve Rusya krizinin ana nedenlerinden birisi olan Ukrayna'nın NATO'ya üyeliğı konusu da buna neden olmaktadır. Çünkü Rusya, NATO'nun giderek kendi sınırlarına yaklaşmasından rahatsızlık duymaktadır ve bu durumda, Finlandiya ve İsveç'in NATO üyeliğini Türkiye'nin desteklemesi sonucu Türkiye-Rusya ilişkileri gerilebileceğı değerlendirilmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden, yaklaşık olarak Soğuk Savaş'ın bitimine dek ağırlığını hissettiren klasik realizm anlayışına bağı güvenlik algısının Soğuk Savaş'tan sonra yetersiz görüldüğü düşünölmüştür. Realizm anlayışı içerisinde hızlanan silahlanma yarışı, yerini silahsızlanmaya bırakmıştır.

Ancak günümüz şartlarına baktığımızda NATO'nu varlığını devam ettirebilmesi için kendi stratejisini yenilemesi ve yeni bir konseptte geçme ihtiyacı olduğı görölmektedir. 21.yy. güvenlik algılamaları ile baş edebilecek bir yapıya kavuşturulması isteğı sonucunda "Aktif Angajman, Modern Savunma" başlıklı yeni stratejik konsepti Lizbon Zirvesinde 2010 yılında kabul edilmiştir. Bu konseptle yeni bir anlayış başlamıştır. NATO savunma ittifakı olmaktan ayrılmış, bölgesel temelli güvenlik kurumu yapısına dönüştürölmüştür. Geçmişin stratejisi ile yeni dönemin güvenlik sorunlarını çözmesi mümkün olmadığı düşünöldüğünde alınan kararın küresele ölçekli tehditlere karşı dönüştürülebilir yöntemlerle mücadele edebilecek bir yapıya kavuşması hedeflenmiştir. Çünkü 21.yy güvenlik tehditlerinde farklılar olduğı örneğın; yeni bir kavram olan siber saldırılar, korsanlığın tekrar gündeme gelmesi, kıt kaynakların olması neticesinde enerji güvenliğinin artması ve terörizm 'in her ülke için

tehdit olması ve bunlarla mücadele için yeni stratejiler geliştirilmesini şart koşmuştur. Varlığın devamı ihtiyaca bağlı olduğu düşünüldüğünde, NATO'nun konsept değiştirerek bu ihtiyaçları karşılayabilecek bir güç haline gelmesi varlığını sürdürebilmesi ile doğru orantılıdır (Oktay, 2012). NATO'nun taahhüt ettiği şekilde ve anlaşmada dahi geçen herhangi bir tehdit karşısında ve özellikle terörle mücadele konusunda ortak bir duruş sergilemediği çok açıktır. Bu durum dünyanın anarşik yapısının değişmediğini ve her devletin kendi güvenliğini korumakla görevli olduğunu ortaya koymuştur. Bu açıdan da yine askeri ve siyasi gücün öneminin arttığı ve güvenliğin realizm çerçevesi içerisinde devlet odaklı hale getirilmesi gerektiğinin göstergesidir. Yine NATO'nun bir diğer misyonu olan dünyanın herhangi bir yerinde ortaya çıkabilecek tehlike karşısında müdahalede bulunabilme özelliği, Rusya-Ukrayna krizinde bu misyonunu yerine getirmede yetersiz kaldığı görülmüştür. Bu da yine devletin güvenliğinin önemini ve her devletin kendi güvenliğini sağlamakla yükümlü olduğunu kanıtlar niteliktedir.

5.4. Terörizmin Araçsallaşması ve Güvenlik Politikalarında Değişim

Birinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra savaşın yarattığı ağır tahribatın neden olduğu etkiyle savaşların önlenmesi ve barış içinde yeni bir dünya düzeninin kurulması adına yeni yaklaşımlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda Amerikalı idealistler “nasıl davranılması” gerektiğine dikkat çekmişlerdir. Ancak İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra idealizmin en büyük savunucuları dahi, uluslararası norm ve ahlaka, uluslararası kuruluşlara olan güvenlerini yitirmişlerdir. Dünyada ortaya çıkan iki kutuplu düzende ise idealizmin etkisi azalarak yerini realist görüşe bırakmıştır. Çünkü idealizm dünya barışının mümkün olabileceğini düşündüğü bir ütopyanın peşinden koşmuştur (Uğrasız, 2003). Bu durumu Edward H. Carr ise 1939 yılında kaleme aldığı “The Twenty Years Crisis' 1919-1939” eserinde, idealizmin uzun yıllardan beri denendiğini ancak başarılı olamadığını ve idealizmin gerçeklikten uzak bir ütopyadan ibaret olduğunu ifade etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı ise realist kuramın savunucularının söylediklerini kanıtlar nitelikteydi. İkinci Dünya Savaşı ile idealizm anlayışı geçerliliğini yitirmiş ve Soğuk Savaş dönemi boyunca realizm teorisi baş rol oynamıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca hakimiyetini sürdüren realizm ise Soğuk Savaş dönemi sona erdikten sonra

tehdit algılarının değişmesiyle devlet dışı aktörlerle tanışmaya başlamıştır. Bu noktada ise realizm teorisinin yetersizliği tartışılmaya başlanmıştır (şahin, 2015).

Soğuk Savaş dönemi boyunca belirgin ve simetrik bir yapıda olan tehdit unsurları artık asimetrik bir yapıya dönuşmüş ve tehlikenin nereden geleceği belirsizleşmeye başlamıştır. Soğuk Savaş dönemi boyunca yalnızca askeri ve siyasi gücün ön plana çıktığı realist anlayıştan askeri olmayan unsurlarında önem kazandığı görölmektedir. Bu bağlamda, tehdit algılarının değişmesi elbette güvenlik algısını değiştirmiştir. Tehdit algılarında yaşanan değişimler ise savaş olgusunun değişimini de beraberinde getirmiştir. Yeni tehdit unsurları arasında bütün dünya için tehdit haline gelen en önemli unsur hiç şüphesiz terörizmdir.

Terörizm, yüzyıllardan beri devletlerin ve toplumların en büyük tehdidi haline gelmiştir. Uluslararası barış, huzur ve güvenliğe ilişkin uzun yıllardır tehdit unsuru olarak varlığını sürdürmektedir. Bunun yanı sıra, Soğuk Savaş sonrasında yaşadığı değişimle uluslararası sistemde tehdit büyüklüğü açısından en ön sıralarda yer almaktadır.

Terörizmle alakalı en büyük sıkıntılardan bir tanesi, uluslararası hukukta ortak bir tanımının bulunmamasıdır. 1937 yılında terörizmin önlenmesi ve cezalandırılması kapsamında imzalanan Cenevre Sözleşmesi ise, yürürlüğe girmemiştir. Cenevre sözleşmesinde yer alan tanım dışında mevcut bir tanımı yoktur. Terörün ve terörizmin uluslararası birçok sözleşmede tanımı yapılmasına rağmen, günümüzde ortak bir tanım söz konusu değildir. Terörizmle alakalı yapılmış evrensel bir anlaşma mevcut değildir (şimşek, 2016).

Terörizmin ortak bir tanımının olmamasının başlıca ve ilk nedeni ise, herhangi bir terör örgütünün başka bir ülkenin o terör örgütüne ilişkin kanun ve yönetmeliklerinde yer alan tanımlama ve tutumlardır. Örneğin, “PKK, PYD, YPG, FETÖ, ASALA” gibi örgütlerin Türkiye’de terör örgütü olarak nitelendirilip, Almanya, İsveç, Fransa tarafından “özgürlük savaşçıları” veya siyasi örgüt olarak nitelendiriliyor olması buna örnektir (Abdurrahmanlı, 2019). Bunun yanı sıra, İsrail için Filistin’de yaşanan olaylarda mücadele eden kişiler terörist sayılırken, İslam dünyası için özgürlük mücadelesi içinde, özgürlüklerini arayan özgürlük savaşçılarıdır.

Türkiye’de ise terör kavramı Terörle Mücadele Kanunu kapsamında şu şekilde nitelendirilmiştir:

“Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir” (Terörle Mücadele Kanunu, 1991).

Sosyal yaşama uyum sağlamakta güçlük çeken, kuralları çiğneyerek otoriteye ve kanunlara karşı çıkarak onları yok etmeye çalışan ve yaşamayı reddeden kişiler genel tabirle teröristlerdir. Terör ise içerisinde şiddet unsuru barındıran ve doğrudan sivil halkı hedefleyen ve ideolojik boyutları bulunan eylemler bütünüdür. Terörizm ise terör yöntemleri ile halkın içerisinde endişe ve korkuya neden olarak tehdit oluşturmak ve bu sayede de politik amaçlarına ulaşmayı düşünme stratejisidir (Abdurrahmanlı, 2019). Terörizm aynı zamanda rejim değişikliğini de hedeflemektedir. İsraili araştırmacı ve yazar Binyamin Natenyahu ise terörü, masum insanları bilerek ve isteyerek bilinçli olarak katletme şeklinde yorumlamıştır.

İnsanların terörizmi hangi amaç için bir araç olarak kullandığı sorusunun birçok cevabı olsa da genel olarak terörizmin ortaya çıkış nedeni dini, ideolojik, sosyo-ekonomik veya politik nedenlerden ötürü olmaktadır (Şimşek, 2016). Ancak belli başlı amaçlar için kurulan terörizmin çoğu zaman başka devletlerin vekil aktörler olarak kullandığı araçlar haline gelmiştir.

Doğu Avrupa ve Karadeniz bölgesinde yaşanan en önemli krizlerden birisi olan Ukrayna çatışmaları da bir bakıma vekalet savaşları olarak ele alınabilir. Çeşitli alt gruplar vasıtasıyla Ukrayna’nın doğusunda gerçekleşen çatışmalarda yer alan tarafların Rusya ve Batılı devletlerin vekil aktörleri haline geldiği görülmektedir. Vekalet savaşlarını diğer savaşlardan ayıran en temel özellik saldırıyı gerçekleştiren aktörler ile saldırıyı düzenleyen veya organize eden aktörlerin birbirinden farklı olmasıdır. Bu noktada devletlerin doğrudan savaş içerisinde yer almak yerine seçmiş oldukları vekil aktörleri kullanarak savaşmaları dikkat çekmektedir. Bu sebeple değişen en önemli tehdit algısı olarak güvenlik kavramının odak noktası haline gelen

terörizmin, bazı devletlerin terör örgütlerini vekil aktör olarak kullanmasıyla araçsallaştığı görülmektedir.

Terör örgütlerinin Soğuk Savaş döneminde daha çok Sovyetler Birliği tarafından vekil aktör olarak kullanıldığı ancak son yıllarda ABD tarafından vekil aktör olarak kullanılarak araç haline geldiği açıktır. Bu kapsamda ABD'nin yoğun bir şekilde PKK, PYD-YPG gibi bölücü terör örgütleriyle iş birliği kurarak böl-parçala-yönet anlayışını daha etkin bir biçimde uygulamaya koymuştur. ABD'nin bahsi geçen terör örgütlerini ve onların yan oluşumlarını araç olarak kullanması yalnızca Türkiye'ye karşı sergilenen bir duruş olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü ABD kendi çıkarlarına uygun olan ve İran'ın denetimi altında olmayan, Batı yanlısı bir kukla devlet kurmayı hedeflemektedir. Bu nedenle, Irak'ta Barzani gibi vekil aktörlere Suriye'de ise YPG-PYD destek vermektedir. Burada asıl amaç ABD'nin doğrudan çatışmalarda yer almaması ve terör örgütlerini araç olarak kullanarak bölgeyi istikrarsızlaştırmasıdır. Bunun yanı sıra, 11 Eylül saldırılarından sonra söz edilmeye başlanan Büyük Orta Doğu Projesi'nin (BOP) uygulamaya konması amacıyla da ABD'nin bölgedeki terör örgütleriyle ittifak içerisinde olduğu ortadadır. BOP'un gerçekleşmesi ile hem bölgede Rusya ve İran devletlerinin denetimi zayıflayacak hem de ABD bölgedeki etkisini artırarak kendi çıkarlarını koruyacaktır. Ayrıca İsrail'in güvenliğinin de sağlanacağı öngörülmektedir (Erol ve Çelik, 2018).

Suriye'de 2011 yılından sonra yaşanan kırılmaları ABD fırsata çevirmiş ve YPG ile ilişkilerinin seyri farklı bir noktaya erişmiştir. ABD hem kendisinin terörist olarak tanımladığı gruplarla mücadele etmek için hem de bölgede yer alan diğer rakip devletleri dengelemek adına YPG ile askeri iş birliği içine girmiştir. Girmiş olduğu bu iş birliği sonucunda ABD'nin desteği sayesinde 26 Ocak 2015 tarihinde YPG'nin Kobani'yi DEAŞ'ın elinden alması bu iş birliğinin bir sonucudur (Erol ve Çelik, 2018). Hatta bunun akabinde terör örgütü YPG'ye yapılacak olan konvansiyonel silah yardımlarının Türkiye sınırları üzerinden geçmesine izin verilmediği için Türkiye'de ciddi kayıplara ve hasarlara neden olan bir kaos yaşanmıştır.

Çoğu ülkenin politik yahut stratejik problem yaşadığı ülkelerde iç karışıklık çıkarmak için terör örgütlerine el altından yardım yaptığı bilinmektedir. Örneğin; ABD'nin PYD/YPG (2016)'ye, Ermenistan'ın PKK (1980-1995)'ya, Suriye'nin PKK (1980-1990)'ya ve Pakistan'ın El-Kaide'ye destek verdiği bilinmektedir. Bunun yanı

sıra Almanya Başbakan Yardımcısı da “Sonntag” gazetesine verdiği bir demeçte DAESH terör örgütü ve Ortadoğu’daki diktatörlere önceki Alman yönetimlerinin silah desteğinde bulunduğunu açıklamıştır (Abdurrahmanlı, 2019).

Ayrıca Türkiye’nin yıllardır mücadele ettiği bölücü terör örgütü PKK; başta Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkeden finansal destek, lojistik ve barınma desteği almaktadır. Bununla beraber, NATO vesilesiyle müttefik olduğu ve aynı zamanda Türkiye ile sınır konumunda olan Avrupa’nın terör örgütlerine verdiği destek ayrı bir öneme sahiptir (Temel, 2010).

Soğuk Savaş dönemi boyunca tehdit algıları bellidir, sabittir ve tehlikenin hangi yönden geleceği ise tahmin edilebilirdir. Bu dönemde savaşlar devletler arasında gerçekleşmektedir. Ancak Soğuk Savaş döneminden sonra dünyada barış ortamını sağlamak adına yapılan birtakım uluslararası anlaşmalar nedeniyle devletlerin doğrudan savaşın içinde yer almaktansa, çok kolay organize edebileceği ve yönetilmesi oldukça kolay olan terörist grupları vekil aktörler olarak seçtiği görülmektedir (Sancak, 2013).

Aslında tüm bunlardan yola çıkılarak dünyada hâkim olan savaş ortamının değişmediği yalnızca savaşın şekil ve boyut değiştirdiği görülmektedir. Zaten konu Türkiye üzerinden ele alınacak olduğunda Suriye sınırında YPG/PYD ile mücadelesi, Irak’ın kuzeyinde icra ettiği Pençe-Kilit operasyonlarıyla PKK terör örgütü ile mücadelesi ve Batılı devletlerin bölücü terör örgütlerine sağlamış olduğu yardımlar sayesinde bu örgütlerin Türkiye Cumhuriyeti Devletine verdirmiş olduğu maddi ve manevi kayıplar ortadadır. Türkiye’nin bu mücadelesinde yalnız bırakılmış olması, Ukrayna-Rusya krizinde ve Srebrenitsa katliamında Bosnalı Müslümanların yaşadıkları katliama NATO’nun müdahale etmemesi veya müdahalede gecikmesi, teorik olarak dünyanın herhangi bir yerinde çıkan bir problemde NATO’nun müdahale edeceği misyonunun yerine getirilmediğini açıkça göstermektedir. Bu durum NATO teşkilatının kime hizmet ettiğinin de sorgulanmasına neden olmaktadır.

Dünyada hâkim olan bu güvensizlik ve savaş ortamı dünyada kalıcı bir barışın mümkün olamayacağını ve dünya barışının yalnızca bir ütopyadan ibaret olduğunu kanıtlar niteliktedir. Realist kuramın savunucularının insanların bencil olduğu ve savaşın insanın doğasında var olduğu düşüncesinin haksız çıkmadığı görülmektedir.

Böyle bir ortamda realizmin yeniden ön plana çıkması zorunlu hale gelmiştir. Dünya ekonomisinde silah harcamalarına yapılan yatırımdaki artışlar ve özellikle Türkiye'nin silah harcamalarına yapmış olduğu yatırımlardaki artış, realizmin etkisinin arttığını ortaya koymaktadır (Uğrasız, 2003).

5.5. 11 Eylül 2001 Terör Saldırıları ve Güvenlik Politikalarında Değişim

İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra dünya uzun yıllar boyunca ABD ve Sovyetler Birliği'nin çatışmalarına sahne olmuş ve Soğuk Savaş dönemi sona erene dek dünya bu iki süper güç arasındaki silahlanma yarışlarına sahne olmuştur. Bunun yanı sıra bu dönem, bu iki süper güç arasında süren gerginliğin her an sıcak bir çatışmaya dönüşeceği endişesiyle geçmiştir. Bu dönemde tehdit algıları belli ve sabittir. Tehdit unsurlarının öznesi genellikle devlettir. Tehdit algılarının simetrik olduğu bu ortamda güvenlik politikalarının da askeri ve siyasi odaklı geliştirildiği görülmektedir (Sancak, 2013).

Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD'nin en büyük tehdit unsuru olarak nitelendirdiği Sovyetler Birliği ve onun yayılcı politikaları, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ABD'nin güvenlik politikalarında bir bocalama dönemi yaşanmasına neden olmuştur. Çünkü ABD'nin "öteki" algısı üzerinden yürütmüş olduğu güvenlik politikaları Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bir boşluk süreci yaşamıştır. Bu bağlamda Batı Avrupa ve Amerika'nın Sovyet tehdidinden korunması amacı ile kurulan NATO teşkilatının da varlığı sorgulanmaya başlamıştır. Ancak çok geçmeden Soğuk Savaş döneminin galibi olarak dünyadaki tek süper güç olan ABD, 11 Eylül Terör Saldırıları ile birlikte terör tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. 11 Eylül Terör Saldırıları ise dört yolcu uçağının hava korsanları tarafından kaçırılarak ikisinin Dünya Ticaret Merkezi kulelerine, birinin Pentagon'a çarpması ve bir diğerinin ise Beyaz Saray'a doğru yol alırken Amerikan hava kuvvetleri tarafından düşürülmesi ile yaklaşık 3000 kişinin yaşamını yitirdiği büyük çapta bir saldırı olmuştur (Koçyiğit, 2010). 11 Eylül Saldırıları aynı zamanda tarihe, yolcu uçaklarının bir füze olarak kullanılabileceğini not düşmüştür.

11 Eylül Terör Saldırıları, o dönemde liderliğini Usame Bin Ladin'in yapmış olduğu El Kaide terör örgütü tarafından gerçekleştirilmiştir. El Kaide terör örgütünün temelleri ise 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi ile atılmıştır. Vietnam'da yaşamış olduğu başarısızlığın aynısını Afganistan'da Sovyetler Birliği'nin

yaşamasını isteyen ABD, o dönemde Suudi Arabistan ve Pakistan'la birlikte bu örgüte destek vermiştir (Polat, 2015).

Bu dönemde yaşanan saldırılar kadar bu saldırılar sonrasında ABD'nin izlemiş olduğu güvenlik politikaları da oldukça önem arz etmektedir. Bu bağlamda terör örgütü El Kaide'ye destek verdiği düşünülen Afganistan'a düzenlenecek olan hareketin ilk ayağını kamuoyu desteği oluşturmaktadır. Bu saldırılar sonrasında ABD kamuoyunda büyük bir korku ve endişe yaratılmış, bu terörist saldırının ve bu saldırıyı gerçekleştiren örgütün görüldüğünden çok daha tehlikeli olduğuna dair bir izlenim oluşturulmuştur. Korku aşıl原因 olarak algının çok daha kolay yönetilebileceği düşünülmektedir. Korkunun bu noktada önemli bir araç haline geldiği görülmektedir. Bunun nedeni ise ABD'nin kamuoyunun desteğini toplayarak, Ortadoğu'daki stratejilerinin zeminini hazırlamaktır (Silinir, 2014). Kamuoyu üzerinde oynanan bu algı oyununun bir diğer etkisi ise hiç şüphesiz Hristiyan toplumların nezdinde oluşan Müslüman insanlara ve Müslüman insanların yaşadığı ülkelere karşı duyduğu nefrettir. Bir diğer deyişle "İslamofobi" algısının yaygınlaşarak zihinlerde kalıcı hale gelmesine neden olmuştur.

Kamuoyunun desteği sağlandıktan sonra ise 12 Eylül 2001 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) Güvenlik Konseyi, 4370 sayılı toplantısında saldırıların uluslararası barışı zedelediğine ve uluslararası huzur ve güven ortamının tehdit edildiğini belirterek saldırıları kınamıştır. Daha sonra BM'nin 28 Eylül'de almış olduğu 1373 sayılı kararla bütün devletlerin terörizme karşı duruş sergilemesi ve terörizme sağlanan finansmanın kesilmesi yönünde çağrıda bulunulmuştur. Bunun yanı sıra BM genel sekreteri, BM mevcut kararlarının ABD'nin 11 Eylül 2001 terör saldırılarına karşılık verme hakkının tanıdığını ve bu saldırıların uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bir tehdit olarak nitelendirildiğini belirtmiştir. Ancak BM üyesi ülkelere konvansiyonel silahlı güç kullanımı için izin ancak 5 daimî ülkenin de onay vermesi ile gerçekleşmektedir. Bu bağlamda, BM'nin silahlı güç kullanımına izin vermediği görülmektedir.

11 Eylül Saldırılarının hemen ardından NATO konseyi de bir bildiri yayımlayarak saldırıları kınadığını dile getirmiştir. 12 Eylül 2001 tarihinde toplanan NATO konseyi toplantıda bu saldırıları ele almış ve eğer bu saldırının dışarıdan tevcih edildiğine karar verilirse NATO'nun beşinci maddesinin geçerlilik kazanabileceğine vurgu yapmışlardır (Polat, 2006).

11 Eylül Saldırıları ile alakalı olarak 2 Ekim’de NATO ülkeleri tekrar toplanmış ve saldırıların Usame Bin Ladin ve Afganistan ile ilişkilerinin olduğuna dair sunulan kanıtların yeterli olduğuna karar vermişlerdir. Bu bağlamda beşinci maddenin geçerlilik kazandığı belirtilmiştir. NATO’nun beşinci maddesi ise şu şekilde düzenlenmiştir:

“Taraflar, Kuzey Amerika’da veya Avrupa’da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilecek silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası’nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleri ile birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan Taraf ya da Taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır. Böylesi herhangi bir saldırı ve bunun sonucu olarak alınan bütün önlemler derhal Güvenlik Konseyi’ne bildirilecektir. Güvenlik Konseyi, uluslararası barış ve güvenliği sağlamak ve korumak için gerekli önlemleri aldığı zaman, bu önlemlere son verilecektir” (Kuzey Atlantik Antlaşması, 1949).

Uluslararası alanda ABD’nin Afganistan’a müdahalesi İngiltere, Pakistan ve NATO’nun da desteğiyle daha da güçlenmiştir. NATO Genel Sekreterinin saldırıyı gerçekleştirenlerin El Kaide terör örgütü ile ilişkisi olduğuna ve Afganistan’ın El Kaide terör örgütünün lideri olan Usame Bin Ladin ile ilişki olduğuna dair ABD’nin sunduğu kanıtları “açık ve zorlayıcı” olarak nitelendirmesi sonucu “terörle savaş” kapsamında ABD’ye liman kentlerine ve hava sahalarına giriş izni verilerek söz konusu liman ve hava sahalarında uçak ve gemilerini konuşlandırmasına müsaade edilmiştir (Örnek, 2012).

Bu noktada özellikle dikkat çeken unsur ise NATO Antlaşması’nın beşinci maddesinin geçerlilik kazanmış olmasıdır. Çünkü burada ABD’nin uluslararası hukuk kurallarını ve uluslararası örgütleri istediği herhangi bir bölgede hegemonik güç olmak uğruna kullandığı açıkça görülmektedir.

O dönemde Afganistan yönetiminin başında olan ve uluslararası kamuoyunda çok da iyi bir izlenimi bulunmayan Molla Ömer rejimini yıkmak ve yerine daha demokratik bir yönetim kurmak amacıyla ABD, uluslararası hukuka ve uluslararası kuruluşların arkasına sığınarak, dünya ülkelerinin de desteği ile 7 Ekim 2001’de “Sürekli Özgürlük Harekâtı” nı başlatmıştır.

George W. Bush ise bu sırada “*Amerika Afgan halkının dostudur. Afganistan’da askerleri vururken bir yandan da Afgan halkına yiyecek yardımı yapıyoruz*” şeklinde kendini ifade etmişse de belirlenen hedeflerin yalnızca %10’u doğru noktalara isabet etmiş ve bunun yanı sıra kapalı alanların oksijenini çekerek vakum bombaları ile insanların ciğerleri boşaltılarak binlerce masum ve sivil insanın da hayatını kaybettiği bilinen bir gerçektir. Aynı zamanda İngiltere’nin kullanmış olduğu misket bombaları ve yanlışlıkla sivil yerleşim yerlerine atılan uçak mermileri de yine birçok sivil insanın hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Amerika ve müttefikleri kısa zaman içinde Afganistan’ın büyük çoğunluğunun hâkimi konumuna gelmiştir. Taliban rejimi daha fazla ABD ve Kuzey İttifakının taarruzlarına direnememiş ve Taliban lideri Molla Ömer 7 Aralık 2001 tarihinde Kuzey İttifakı güçlerine teslim olmayı kabul ederek Afganistan yönetimini Kuzey İttifakına bırakmıştır. Taliban rejimi ise fiili olarak sona ermiştir (Polat, 2006).

ABD tarihindeki en önemli olay hiç şüphesiz 11 Eylül Saldırıları olmuştur. 11 Eylül Saldırılarının tekrarının yaşanmaması için ABD yönetimi bu konuyla alakalı bir dizi önlem almıştır. 11 Eylül Saldırıları dünya tarihinde bir milat olarak sayılmaktadır çünkü bu saldırılar kadar ABD’nin bu saldırılar sonrasında izlemiş olduğu “saldırgan” politikalar da büyük önem taşımaktadır. Bu saldırılar sonrasında ABD’nin güvenlik politikalarında yaşanan değişiklik beraberinde diğer dünya ülkelerinin de güvenlik politikalarındaki değişimi kaçınılmaz kılmıştır. ABD’nin değişen güvenlik algısı ve bu bağlamda izlemiş olduğu politikaların bundan sonraki biçimine ilişkin yapılan en önemli düzenleme ise “Bush Doktrini” dir. Bush Doktrini’nin hazırlanması ve uygulamaya konmasında ise “Yeni Muhafazakârlar” büyük rol oynamıştır. Yeni Muhafazakârlar (Neo-Cons) aslen Yahudi, İsrail sempatisini taşıyan iş adamları ve evanjelist Hristiyanlar oluşmaktadır (Dönmez, 2017).

Bush Doktrini, 17 Eylül 2002 tarihinde imzalanan Amerikan dış strateji ve politikalarını ve uluslararası ilişkiler aktörleri ile ilişkilerini belirleyen “ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi” (The National Strategy of the United States of America) dir (Efegil, 2008, s.109). Bush Doktrini diye de tabir edilen ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi’nin en önemli iki ayağını oluşturan iki temel unsur bulunmaktadır. Bunlar, Amerika’nın üstünlüğünün yararlarından söz edilen tek kutuplu güç dengesinin dünya politikasının ana koşulu olarak görüldüğü ilk kısım ve “önleyici savaş” kavramının yer

aldığı ikinci kısımdır. Önleyici savaş kavramı, ABD'ye saldırmakta kararlı olan bir devlet veya devlet dışı bir aktör söz konusu olduğunda önceden vuruş yapma çağrısıdır. Burada bahsi geçen önceden vuruş çağrısı, ABD'ye henüz bir fiili saldırı gerçekleşme durumu olmadan herhangi bir tehlikenin varlığı hissedildiğinde dahi ABD güçlerinin buna önceden müdahale edebileceği ile alakalıdır.

Geleneksel tehdit merkezli askeri savunma stratejisinden olanak-olasılık üzerine bir savunma stratejisine geçildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda önleyici savaş kavramı ile Amerika'nın terörün kaynağı olarak gördüğü Ortadoğu ülkelerine doğrudan yapacağı müdahale resmiyete dökülmüş ve böylelikle Irak işgalinin de zemini hazırlanmıştır.

11 Eylül Saldırıları ile Irak yönetiminin bağlantısı olduğu iddia edilmiş ve önleyici savaş kapsamında bazı Avrupa ülkelerinin de desteği ile ABD, 20 Mart 2003 tarihinde "Irak'ın Özgürlüğü Operasyonu" adı altında Irak işgalini başlatmıştır. Aslında ABD'nin Irak'ı işgal etmesinin asıl sebebinin Irak devletinin El Kaide ile olan bağlantısı değil Saddam Hüseyin'in o dönemde doların etkisini kırmak adına kendi ülkesinde üretilen petrolü Euro ile satması olarak düşünülmektedir (Sarı, 2019).

Afganistan ve Irak'a düzenlenen operasyonların asıl sebebinin bu ülkelerin terör örgütleriyle yapmış olduğu iş birliği iddiasının olmadığı açıktır. Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)'nin uygulanması için zemin oluşturulmak istenmesi ve bu sebeple bölgede var olma fırsatını yakalayan ABD'nin bu fırsatı kaçırmak istememesidir. Öyle ki Afganistan'a yapılan müdahaleden önce bütün barışçıl teklifleri reddederek doğrudan bir müdahalede bulunması da bunun en belirgin kanıtıdır. Ayrıca bölgede bulunan zengin petrol kaynakları ve ABD'nin giderek artan petrol ihtiyacı nedeniyle bölgedeki petrol fiyatlarını ve üretimini kontrol altına almak istemesi Irak ve Afganistan işgallerinin bir diğer başlıca nedenidir.

BM'den Irak'a silahlı saldırı yapılacağına dair bir karar çıkmamasına rağmen ABD'nin kendi çıkarları uğruna uluslararası hukuku ve uluslararası antlaşmaları işine geldiği yönde şekillendirmesi aslında ABD'nin güvenlik politikalarında değişen hiçbir şeyin olmadığını, realizm teorisinin ABD'nin güvenlik politikalarının merkezi konumunda yer aldığını göstermektedir.

ABD bu dönemde izlediği John Mearsheimer'in literatüre kazandırdığı *offensive realism* politika çerçevesinde hegemonya-güvenlik ilişkisini odak noktası olarak alıp güvenliğinden emin olabilmesi ve hatta diğer tüm devletlerin birleşse bile karşı çıkma olasılığının olmayacağı bir askeri hegemonya kurması gerektiğini ve devlet davranışlarının da bu güvenlik arayışı çerçevesinde biçimlendiğini öne sürerek politikalarını şekillendirmiştir. Soğuk Savaş dönemi boyunca savunmacı realist (*defansive realizm*) bir politika izlenmiş ve Soğuk Savaş döneminden sonra tek süper güç olan ABD'nin hegemon gücünü yayma isteği sonucu güvenlik politikalarının saldırgan bir nitelik kazandığı görülmektedir. Değişen şeyin güvenlik politikaları değil yalnızca mücadele yöntemlerinin olduğu ortadadır.

Sonuç olarak Ortadoğu'da özgürlük ve demokrasiyi yaymak adına gerçekleştirilen operasyonların aslında tam tersine ABD'nin Ortadoğu için planladığı stratejilerini harekete geçirmek için bir paravan niteliği taşıdığı görülmektedir. Ortadoğu'da özgürlük ve demokrasiyi yaymak bir yana, zaten sürekli darbe ve iç karışıklıkların yaşandığı bu bölge Amerika'nın işgali ile birlikte iyice tahrip edilmiştir. Bu tahribatın bir sonucu olarak bölgedeki terör örgütleri giderek daha da güçlenmiş ve yaygınlaşmıştır.

Bölgedeki terör örgütlerinin yaygınlaşmasının bir diğer nedeni de Irak ve Afganistan işgallerinin kamuoyu tarafından en başta görmüş olduğu desteği giderek kaybetmesi ve bu sebeple Donald Trump'ın da ifade ettiği şekilde "Neden Amerikan vatandaşları uzak coğrafyalarda ölüyor?" söylemi ile ABD'nin hedefindeki terör örgütleri ile doğrudan savaşmak yerine diğer terör örgütlerini araç olarak kullanmasıdır (Varol, 2020).

Amerika'nın hedef aldığı terör örgütleri ile mücadele yönteminin başka terörist grupları güçlendirdiği ve yaygınlaştırdığı açıktır. Terörizmin bu denli araç haline geldiği yeni güvenlik politikaları ise başka devletlerin güvenliğini riske atmaktadır. Bunun en yakın örneği ise Türkiye'nin Irak'ın kuzeyinde mücadele ettiği PKK terör örgütünün yıllardır başta ABD olmak üzere Batılı devletler tarafından destek görmesi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti başta olmak üzere Türk halkının da güvenliğini tehlikeye atmakta ve maddi manevi kayıplara sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin PKK'nın uzantısı olan PYD/YPG ile Suriye'de süren mücadelesi, Batılı devletlerin

açıkça bu eli kanlı terör örgütlerine destek sağlaması nedeniyle giderek güçleşmektedir.

Ayrıca, Soğuk Savaş dönemi sonrasında birey güvenliği, toplum güvenliği, çevre ve enerji güvenliği gibi konuların ön plana çıkartılarak devletin güvenliğinin sağlanmasının mümkün olacağını savunan görüşler ortaya atılsa da bu durum yalnızca bir ütopyadan ibarettir. Buna verilebilecek en iyi örnek hiç şüphesiz ABD'nin Irak müdahalesidir. Bu işgal öncesinde El Kaide terör örgütü ile bağlantısı olduğu iddia edilen Irak yönetimini yani devleti doğrudan hedef alan ABD, bölgeyi tarumar ederek böl-parçala-yönet anlayışını daha hızlı biçimde uygulamaya koymuş ve bölgenin daha da istikrarsız bir hal almasına neden olmuştur. Bunun sonucunda da bölgede terörist grupların giderek daha da yaygınlaşmasına ve güçlenmesine neden olmuştur. Bu durumun bölge halkının güvenliğini tehlikeye attığı ise yadsınamaz bir gerçektir. Bu durum ise devletin güvenliğinin ön plana alınması gerektiği ve bireylerin güvenliğinin yalnızca bu yolla mümkün olabileceğinin en belirgin göstergesidir.

5.6. Teknolojik Gelişmeler ve Güvenlik Politikalarında Değişim

Çift kutuplu sistemin egemen olduğu Soğuk Savaş döneminde güvenlik politikalarının belirlenmesinde realist ve neorealist kuramların baş rol oynadığı bilinmektedir. Bu çerçevede dış askeri tehditlere karşı devletin bekasının savunulması bu sürecin güvenlik yaklaşımlarının ana odağını oluşturmaktaydı. Bu sebeple her iki kutup da askeri gücünü maksimize etmek amacıyla silahlanma yarışı halindeydi. Çünkü devletin bekasının korunması askeri gücün maksimize edilmesiyle mümkündü. Askeri gücün maksimize edilmesi konusunda ise teknolojik gelişmeler her dönemde olduğu gibi bu dönemde de oldukça etkin bir rol oynamıştır.

Teknolojik gelişmelerin güvenlik politikalarında yarattığı değişimlerin başında ise hiç şüphesiz nükleer teknolojide yaşanan değişim gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında realizm ve neorealizm anlayışının getirisi olarak, Soğuk Savaş döneminde devletin bekasının korunması adına Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)'nin sürekli olarak konvansiyonel ve nükleer silahlanma yarışı içinde oldukları bilinmektedir. Bu bağlamda pek çok farklı alanda kullanılabilmesi, temiz ve ucuz enerji üretimi amacıyla geliştirilen nükleer teknolojinin çok güçlü bir silah yapma potansiyeline sahip olduğu da bilinmektedir ve

Soğuk Savaş dönemi boyunca nükleer silahlar, en önemli caydırıcı unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (History 101, 2020).

Soğuk Savaş dönemi boyunca güvenlik politikalarının askeri, siyasi ve devlet odaklı geleneksel bir çerçevede ele alındığı görülmektedir. Ancak 1991 yılında Sovyetler Birliği'ni dağılması, küreselleşme eğilimlerinin artması ve yaşanan teknolojik gelişmeler, yeni tehdit algılarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Geleneksel güvenlik yaklaşımı ise yeni tehdit unsurları ile mücadele etmede yetersiz kalmış ve yeni güvenlik politikaları ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda birey güvenliği, çevre güvenliği, enerji güvenliği, terörizm ve siber güvenlik gibi spesifik konuların önemi artmaya başlamıştır.

Güvenlik algısında yaşanan bu değişimde teknolojik gelişmelerin rolü ise yadsınamaz bir gerçektir. Uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde de teknolojik gelişmelerin yarattığı en önemli tehdit unsurlarından birisi hiç şüphesiz siber tehdittir. Çünkü siber tehdit realist paradigmanın öngördüğü şekilde somut bir tehdit değil aksine ne şekilde gerçekleşeceği öngörülemeyen soyut bir tehdittir. Ancak bu alanda yapılan bir saldırı somut unsurları da olumsuz yönde etkilemektedir. Öyle ki, bazen devletlere yönelik yapılan siber saldırılar, siber güvenliğin yetersiz olduğu bir durumda hayatı durma noktasına getirebilmektedir. Siber tehdit, kişisel ve kurumsal verilerin gizliliğini illegal yollarla aşarak bunları ele geçirmek veya tahrip etmek amacıyla yapılan bir saldırı türüdür. Virüsler veya trojenler, sunucu web hizmetlerinin durdurulması bu tehdit türüne örnek verilebilir.

Siber saldırıların hayatı durma noktasına getirmesi konusunda verilebilecek en iyi örnek 2007 yılında Estonya'ya yönelik yapılan siber saldırılardır. 1991 yılında bağımsızlığına kavuşan Estonya, kısa süre içerisinde teknolojik gelişmelerde gerçekleştirdiği reformlar sayesinde Avrupa'nın en kablolu ülkesi olmuştur. Ülkede yaşayan halkın %65'inin internete erişiminin olmasının yanı sıra, hükümet fonksiyonlarının da birçoğu çevrimiçi olarak internet üzerinden gerçekleşmekteydi. Ancak 2007 yılında Rusya ile arasında yaşanan gerginlik sonrasında yapılan siber saldırılar üç hafta boyunca Estonya'da hayatı felç etmiştir. Bankacılık sistemlerine, devlet sistemlerine, kolluk kuvvetlerine, medya şirketlerine ve internet altyapılarına yapılan bu saldırılar ülkede herhangi bir işlem yapılmasını imkânsız hale getirmiştir (Yılmaz, 2017).

Ayrıca, yakın zamanda Rusya-Ukrayna krizinin başlangıcından önce Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik siber saldırılar yolu ile yoğun bir dezenformasyon savaşı başlattığı da bilinen bir gerçektir. Nitekim 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhakının akabinde Ukrayna'ya yönelik siber saldırılarda bir artış söz konusudur. Öyle ki, Rusya'nın 2015-2016 yılları arasında Ukrayna'yı siber silah cephaneliği için adeta test sahası olarak kullandığı açıktır. Rusya ile Ukrayna ile arasında sıcak çatışmaların başlamasından bu zamana dek siber saldırıların bir “yan meydan muharebesi” ne dönüştüğü görülmektedir. Saldırıları ilk olarak Ukrayna'nın hükümet, enerji ve finans sistemlerini hedef almıştır. Bu noktada Ukrayna'nın Rusya ile mücadelesi yalnızca askeri gücüyle değil teknolojik gücüyle de devam etmektedir. Siber saldırıda kullanılan kötü amaçlı yazılımın kontrolden çıkması hızla yayılmasına neden oldu. Bunun sonucunda Batılı ve Rus şirketlerin milyarlarca dolar zarar ettikleri bilinmektedir (Çelik, 2022). Diğer yandan bu saldırılara ilişkin olarak Ukrayna Devlet Başkanı Vladimir Zelenskiy, Rusya'nın gerçekleştirdiği siber saldırılar ile mücadele edip bertaraf edebilecek olan bilişim uzmanlarına ve hackerlara çağrıda bulunmuştur. Bu durum açıkça göstermektedir ki yeni tehdit unsurları ile geleneksel yöntemlerle mücadele etmek olanaksızdır.

Siber tehdit unsurlarına ilişkin olarak son dönemlerde internet kullanımı ve sosyal medya kullanımının yaygınlaşması hiç şüphesiz güvenlik politikalarının merkezini oluşturmaya başlamıştır. Sosyal medya sayesinde etkileşim ve iletişim hızı artmış ve dünyanın birçok yerinde meydana gelen olaylardan kısa süre içinde haberdar olunmaya başlanmıştır. Artan bu etkileşim ve iletişim hızı nedeniyle sosyal medyada dezenformasyon, propaganda, karşı-propaganda çok daha düşük maliyetle gerçekleştirilebilmektedir (İlter, 2014). Bu yoğun enformasyon ve dezenformasyon sağanağı toplumların “her şeyi biliyoruz” düşüncesine kapılarak bilgi boşluğunun farkına varılmasının önüne geçmekte ve bilgi kirliliğine yol açmaktadır (Acar, 2013).

2013 yılında Türkiye'de meydana gelen Taksim Gezi Parkı olayları ise başta demokratik hedefler doğrultusunda ortaya çıkmış gibi görünse de daha sonra muhalif ve radikal unsurların (SDP, ESP, TKİP, TKEP/L vs.) bu bilgi boşluğu ve bilgi kirliliğinden yararlanarak olaya müdahil olmasıyla birlikte şiddet eylemlerine dönüşmüştür. İş yerlerinin, durakların, reklam panolarının tahrip edilmesiyle birlikte terör örgütleri (PKK, DHKPC, MLKP vs.) nin sokakta kontrolü ele geçirmesi ile Gezi

Parkı olayları ciddi bir güvenlik problemi haline gelmiştir. Olaylar yurt genelinde kontrolden çıkmış ve dış aktörlerin faydalanabileceği bir zafiyet ortamı oluşturmuştur (İlter, 2014). Bu bağlamda, toplumsal olayların büyümesi ve yönlendirilebilmesi konusunda sosyal medyanın büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Hatta öyle ki bazı durumlarda devletin bekasını tehdit edebilecek noktaya ulaşabilmektedir. Gezi Parkı eylemleri ise hiç şüphesiz bunun en belirgin örneğidir.

5.7. Ekonomik Krizler ve Güvenlik Politikalarında Değişim

1929 büyük buhranı ve bunu takip eden yıllarda yaşanan İkinci Dünya Savaşı sonrası dünya iki kutuplu sistem adı verilen bir sistemle tanışmıştır. Bu sistemde her iki kutup ya da blok kendi güvenlik ve ekonomik örgütlerini kurmuşlardır. Güvenlik ve ekonomide öncelikle blokların farklı örgütleri ve yapıları olsa da 1960'lı yıllardan itibaren doğu ve batı arasında gelişmeye başlayan ticaret ve iletişim imkanlarının dünyayı tek bir mekân haline getirmeye başladığı kabul edilmeye başlanmıştır (Robertson, 1992). Bu gelişmeler bugün de küreselleşme dediğimiz ulus aşan ve dünyayı tek bir merkez olarak gören anlayışın başlangıcı olarak görülmektedir (Rodrik, 2009).

“Siyaset, ekonomi, toplum, bilgi, güvenlik, çevre ve başka alanlarda dünyanın tek mekanlaşmasına paralel olarak, küresel ortamda devletlerin ve toplumların birbirlerinden olumlu veya olumsuz biçimde etkilenmeleri kaçınılmaz hale gelmiştir” (Uyanmış, 2014, s. 1). Özellikle Dünya’da yaşanan ekonomik krizler ülkelerin dahil oldukları kapital sistemde bütün ülkeleri etkilemektedir. Bundan dolayıdır ki yerel olarak görülen ekonomik krizler küreselleşmenin de etkisiyle dünya krizine dönüşebilmektedir.

Ekonomik krizlerin elbette ki etkilediği önemli bir alan da güvenlik alanıdır. Ülkelerin güvenlik anlayışının bir maliyetinin ve bağımlılığın olduğu bu sistemde ekonomik güç ile güvenlik politikalarının güçlülüğü paralel bir şekilde yürümektedir. Bundan dolayıdır ki ekonomik krizler ülkelerin güvenlik algısı ve politikalarında değişim ve dönüşüme sebebiyet vermektedir (Peksarı, 2014).

6. KÜRESEL VE BÖLGESEL GERİLİMLERİN GÜVENLİK ALGISI VE POLİTİKALARINA ETKİLERİ

6.1. Arap Baharı ve Güvenlik Politikalarında Değişim

2011 yılında demokrasinin en açık şekilde eksikliğini hissedildiği bir bölgeye, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'ya, yeni bir akım yayılmaya başlamıştır. Ortadoğu ve Kuzey Afrika devletlerinin liderleri, Arap vatandaşlarının siyasi iyileştirme, özgürlük, ekonomik, tarafsız ve eşitlikçi seçimler, hukukun egemenliğinin tesisi gibi taleplerini kavrayıp, bu doğrultuda politikalar geliştirmekten yana duyarsız kaldıkları için halk ayaklanmaları ile karşı karşıya kalmışlardır (Şen, 2012).

İlk olarak Mısır, Libya ve Tunus olmak üzere birçok Ortadoğu ülkesinde yaşanan politik içerikli vatandaş kalkışmaları, gösteri ve protestolar Arap Baharı olarak adlandırılmaktadır. Bu nitelikleriyle Arap Baharı, Ortadoğu'da kısıtlayıcı ve zorba yönetimlere karşı yakın zamanda vukuu bulan vatandaş hareketlerini göstermek ve bu süreci bir demokratikleşme furyası şeklinde belirtmek için kullanılmaktadır. (Dede, 2011). Etrafa sıçrayan, milli çaptaki hakiki ayrılıklara rağmen dünyada önemli derecede ses getiren Arap Baharı, Ortadoğu halklarının içerisinde bulunduğu işsizlik, alım gücünün zayıflaması, politik yozlaşmalar, ifade özgürlüğüne getirilen sınırlayıcı dayatmalar gibi olumsuz tutumlara karşı bir refleks olarak ortaya çıkmıştır (Duran ve Özdemir, 2012).

Ocak ve Nisan 2011 ayları arasında siyasal reform talepleri kademeli bir şekilde Tunus'tan Kahire'ye, Sina'ya, Beyrut, Şam, Amman ve Manama'na doğru yayılmıştır. Bu gelişme Kazablanka, Cezayir, Trablus ve yüzlerce küçük şehirlerde yaşayanları değişim için sokaklara çıkmaya teşvik etmiştir. Mayıs ayına gelindiğinde siyasal alanda yaşanan değişimler oldukça çarpıcıdır: Tunus'ta Zeynel Abidin Bin Ali ve Mısır'da Hüsnü Mübarek, yani bölgenin en dirençli iki diktatörü, iktidarlarını kaybetmişlerdir. Libya iç savaşa kilitlenmiş ve anayasal monarşiyle yönetilen çeşitli devletlerde yönetimler, kabinelerini azletmiş ve anayasal reformların

gerçekleştirileceği vaadinde bulunmuştur (Stepanova, 2011). Daha sonraki günlerde Libya'da Kaddafi, Yemen'de de Abdullah Saleh koltuklarını kaybettiler. Kaddafi'nin sonu ise daha trajik ve dramatik oldu. Diğer hükümetler ise altyapı projeleri, işsizlik yardımları, gıda destekleri ve devlet memurları ile askeri personele maaş artışı için önemli miktarda harcama yapma taahhüdünde bulunarak, huzursuzluğu yatıştırmaya çalıştılar (Howard vd., 2011).

Pek tabii ki bu ülkelerde demokratikleşme talepleri cep telefonlarının, sosyal medyanın ve İnternet'in bu ülkelere gelişinden çok önce de mevcuttu. Ancak bu teknolojiler demokrasiye ilgi duyan insanlara birbirleriyle irtibat kurabilecekleri geniş ağlar kurmak, beşerî sermaye oluşturmak ve siyasal eylemi organize etmek konularında yardımcı olmuştur (Stepanova, 2011). Kısaca, sosyal medya, devrime taraftar kazandırmış, isteksiz olanları harekete geçirerek kitlesel hareketlere sebep olmuş ve otokratik rejimlerin korkulu rüyası haline gelmiştir. Kitlelerin korkularını aşarak, ayaklanmanın küçük bir grupla sınırlı kalmamasını sağlamıştır. Yöneticilerin iletişimi kontrol ettiği bu ülkelerde sosyal medyanın etkisi doğal olarak daha cılız olmuş, sivil toplumu ve kamusal alanı güçlendirememiştir (Szajkowski, 2011).

Ancak Arap Baharının pek çok sebebi olsa da hareketin en önemli kaynağı hiç şüphesiz ki sosyal medya ve onun siyasal baskılara karşı kitlelere moral verme ve onları organize etme gücüdür. Bouazizi'nin kendini kurban edişi, muhalifleri protestolar düzenlemeye, hükümetlerini kritize etmeye ve demokrasiyle ilgili fikirleri yaymaya teşvik edecek şekilde Facebook, Twitter ve YouTube üzerinden tüm dünyaya birçok kez anlatılan hikâyelerden biri olmuştur (Taşkesen, 2011).

Yapılan araştırmalara göre sosyal medya; hatırı sayılır derecede kadın katılımının da olduğu genç, şehirli ve görece iyi eğitilmiş bir demografik grup tarafından Mısır ve Tunus devrimleri sırasında siyasal mesajlaşmalar amacıyla yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Bu kişiler hükümetlerine baskı yapmak amacıyla hem devrim öncesinde hem de sırasında Facebook, Twitter ve YouTube'u kullanmışlardır. Siyasal örgütler ve kişiler devrim sırasında destekçilerine güvenilir bilgileri iletmek amacıyla BBC ve CNN gibi haber sitelerini kullanmışlar, bu haber kanallarına da çoğunlukla sosyal medyayı kullanarak haber ve görüntüleri iletebilmişlerdir.

6.2. Rusya'nın Güvenlik Politikalarında Değişim

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından bu yana Rusya, PSS (Post-Soviet Area/ Sovyet Sonrası Alan)'de bölgesel üstünlüğünü korumak için çeşitli araçlar benimsemiştir. Özellikle, 1990'larda, elverişli bir siyasi iklim, Sovyetler Birliği sonrası dönemin çeşitli eyaletlerinde patlak veren şiddetli etno-kültürel çatışmaların ardından Rusya'nın tüm ateşkes anlaşmalarını müzakere etmesine katkıda bulundu. Moskova'nın Tacikistan'daki iç savaşa müdahalesinin yanı sıra Rusya, 1992'de Güney Osetya ve Abhazya ile daha sonra Ağustos 2008'deki Rus-Gürcü savaşına katkıda bulunan istikrarsız ateşteke öncü bir role sahipti. Ateşkes şartları Rus birliklerini etkin bir şekilde meşrulaştırdı çünkü bu antlaşmada barışı koruma güçlerinin kalmasına, hatta barışı korumak için ek önlemler almasına izin verildi. Temmuz 1992'de ateşkesin aracılık ettiği Transdinyester'de, Rusya'nın askeri meseleler üzerindeki kontrolünü sürdürme yeteneği, ayrılıkçı bölgenin barışı koruma birliği ile yakın ilişkisi sayesinde kolaylaştırıldı. Mayıs 1992'deki ateşkesin ardından Dağlık Karabağ'da herhangi bir barışı koruma misyonu kurulamazken, Kasım 2020'de Moskova'nın bölgedeki Azerbaycan ile Ermeni güçleri arasındaki çatışmayı durdurmak için müzakere ettiği bir anlaşmanın parçası olarak bir Rus barış gücü görevlendirildi. Son olarak, istisnailiğine rağmen, Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesi ve Kırım'ın ilhakı, başka bir uzun süreli “donmuş çatışma” senaryosuna zemin hazırlama girişimi olarak tanımlandı. Genel olarak, 1993 yılına kadar Rusya, Tacikistan, Transdinyester, Abhazya ve Dağlık Karabağ'da Sovyet sonrası çatışmalarda barışı koruma görevlerinde görevlendirilen 36.000'den fazla askere sahipti.

Rusya her zaman barış süreçlerinde sadece arabulucu olduğunu iddia etse de askeri varlığı ve siyasi katılımı gözlemcileri Rusya'yı bu çatışmalara taraf olarak görmeye ikna ediyor. Rusya'nın barışı koruma konuşlandırmaları kesinlikle Sovyet sonrası bu savaşlardaki şiddeti durdurmaya amaçlıyordu, ancak aynı zamanda standart barışı koruma misyonlarından ziyade Rus jeopolitik hedeflerini de yansıtıyordu. Bu nedenle, Rusya'nın PSS'deki iddialı dış politikasını tanımlarken Avrasya'nın ana savaş alanı olarak ortaya çıkmasıyla birlikte, Rusya ile ABD ve AB arasında yaygın olarak 'yeni bir Soğuk Savaş' olarak anılır.

Bir ülkenin dış politikasını esas olarak uluslararası sistem tarafından yönlendirilen yaklaşımlar, Rusya'nın askeri güç kullanımının esas olarak çevresindeki

diğer büyük güçlerle olan etkileşiminden etkilendiğini savunuyor. Bu çerçevede, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonraki siyasi durum, Rusya'yı, sınırları boyunca bulunan yeni ülkelerin, Rusya'nın geleneksel olarak güvenlik tehdidi olarak gördüğü başka bir askeri bloğa yani NATO'ya katılmasını önlemek için ne tür düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu konusunda derin bir güvenlik ikilemi ile karşı karşıya bıraktı. Bu açıdan bakıldığında, Rusya'nın Ukrayna'daki hamleleri, “Ukrayna'yı NATO'nun dışında tutmayı” amaçlayan “jeopolitik kaygılar” tarafından yönlendiriliyor. Bununla birlikte, Rusya'nın Çin'in PSS'nin ekonomik alanlarına erişimine veya Türkiye'nin en son Dağlık Karabağ ihtilafına müdahalesine neden karşı çıkmadığını tek başına sistemik faktörler açıklayamaz. Diğer bölgesel güçler tarafından uygulanan dış baskının yanı sıra, devletin içinde ne olduğuna daha fazla dikkat etmek gerekiyor: Rusya'nın devlete ilişkin görüşleri ile Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki (BDT) hiyerarşik bir güç yapısında statü arayışı. Moskova'nın askeri müdahaleler konusundaki kararlarını güçlü bir şekilde etkileyen emir. Yeni ülkelerin egemenliğini kabul etmesine rağmen, Rusya ile BDT bölgesi arasındaki yakın işlevsel bağımlılık, Kremlin'e göre tarihsel ve stratejik olarak meşru olan hiyerarşik bir ilişkiyi güçlendirdi. Rusya, büyük güç statüsünün tanınmasını sağlamak amacıyla, askeri gücün uygun kullanımının nasıl belirleneceği de dahil olmak üzere komşu BDT devletlerine hak ve sorumluluklar verdi. Bu, Rusya'nın PSS'deki etnik azınlıklara karşı sorumluluk kisvesi altında uluslararası müdahalelerini meşrulaştırmak için mücadele ettiği fiili Transdinyester, Güney Osetya ve Abhazya devletleri için geçerliydi. Bu anlatı, bir yandan Rusya'nın büyük güç statüsünü güçlendirirken, diğer yandan daha küçük komşu varlık tarafından karşılıklı tanınma ve hatta bazen güçlendirilme ile oluşturulan ikonik bir öneme sahip bir jeopolitik alanın inşasına katkıda bulunuyor.

Son olarak Moskova, BDT bölgesindeki “anayasal düzeni” ve Rus liderliğinin siyasi hayatta kalmasını tehdit edecek rejim değişikliklerine direnmenin bir aracı olarak PSS içindeki çatışmaları çözmek için askeri güçlerin kullanılmasını meşrulaştırdı. Bu yoruma göre, Rusya'nın desteği, ana devletlerin demokratik gelişimini engellemek amacıyla ayrılıkçı güçleri beslemek, meşrulaştırmak ve desteklemek için çok önemli görünmektedir. Sonuç olarak, Rusya'nın ayrılıkçı bölgelerin otoriter eğilimlerine verdiği destek, bölgede "otokrasi ceplerinin" varlığını sürdürmesine izin vermede işlevsel olmuştur.

Özetle, Dünya’da iki kutuplu istemin sona ermesi ile birlikte Rus dış politikası ve güvenlik politikası değişim ve dönüşü yaşamıştır. “Her iki dönemde de, bir yandan uluslararası sistemdeki dönüşüm/yapılanma (ve bu konudaki belirsizlik), öte yandan Sovyet sonrası devlet kurumlarını eski ideolojiden arınarak yeniden inşa çabası temel belirleyiciler olmuştur” (Derman, 2016, s. 293). Artık Rusya tanımı gereği bir süper güç değil: Uluslararası sistemdeki gelişmeleri tek başına yönlendirme yetenek ve iradesine sahip bir güç değildir. Ancak Rusya’yı bir bölgesel güç olarak tanımlamak da eksik kalacağı aşikâr bir durumdur. Küresel güç olarak nitelendirilen ABD’yi hem küresel anlamda hem de dengelem anlamında etkinliği fazlasıyla hissedilen bir güçtür. Bu dengeleme olayı yalnızca nükleer anlamda olmayıp sahip olduğu ve denetimi altında tuttuğu enerji kaynaklarıyla dünya enerji fiyatlarını ve arzını belirleyen devletlerden biridir. Benzer biçimde AB ülkeleri üzerinde aynı nedenlerle etkisi vardır (Derman, 2016). Ayrıca Sovyetler artılı halen “arka bahçem” olarak nitelendirilen bölgenin mutlak hâkimi ve etkili gücü olması Rus dış ve güvenlik politikaları açısından önemli görülmektedir.

6.3. ABD’nin Güvenlik Politikalarında Değişim

ABD, kurulduğu günden itibaren güvenlik politikalarında dönemsel olarak değişimlere giderek kendi güvenliğini ve uzun dönemde dış politika amaçlarına reel politikte hayata geçirmeye çalışmıştır. Dönemsel olarak gerek yerel gerekse küresel tehditler ABD’nin güvenlik politikasında da değişikliklere gitmesine sebebiyet vermiştir. Bir dönem Anti-kolonyal bir tutum sergileyen ve ABD’nin Avrupa’nın işlerine karışmayacağını, kabuğuna çekilmeci bir anlayış sergileyeceğini deklare eden Monroe Doktrini ve ilerleme arzusunun kendi kıtası ile sınırlı olduğunu, güvenlik politikası da bu şekilde oluşturmuştur (Gündüz, 2020). Yirminci yüzyılın başlarında ise Roosevelt’in başkanlığı ve deniz gücünün artmasının etkisi ile Amerika’da genelkurmay başkanlığının kurulması ile bölgenin jandarması olma yolunda askeri adımların atılması da beraberinde gelmiştir (Sümer, 2008). Artık Monroe Doktrininin aksine ulusötesi meselelere dahil olmaya başlamış ve küresel bir güç olma yolunda politikalar izlemeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı ile birlikte “ABD’nin küresel anlamda yaşanan olaylarda seyirci rolünü bırakarak aktif bir şekilde müdahil olma stratejisi izlediği dönemdir” (Uçarol, 2004, s. 796).

Soğuk savaş döneminde gerek askeri örgütler ve birliktelikler gerekse ekonomik olarak kurulan örgütlerdeki fonksiyonu ABD'nin güvenlik politikalarını elindeki nükleer silahın da etkisiyle daha da etkin olmuştur (Sümer, 2008).

Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD'nin en büyük tehdit unsuru olarak nitelendirdiği Sovyetler Birliği ve onun yayılcı politikaları, Sovyetler Birliği'nin dağılması ile ABD'nin güvenlik politikalarında bir bocalama dönemi yaşanmasına neden olmuştur. Çünkü ABD'nin “öteki” algısı üzerinden yürütmüş olduğu güvenlik politikaları Sovyetler Birliği'nin dağılması ile bir boşluk süreci yaşamıştır. Bu bağlamda Batı Avrupa ve Amerika'nın Sovyet tehdidinden korunması amacı ile kurulan NATO teşkilatının da varlığı sorgulanmaya başlamıştır. Ancak çok geçmeden Soğuk Savaş döneminin galibi olarak dünyadaki tek süper güç olan ABD, 11 Eylül Terör Saldırıları ile birlikte terör tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. 11 Eylül Terör Saldırıları ise dört yolcu uçağının hava korsanları tarafından kaçırılarak ikisinin Dünya Ticaret Merkezi kulelerine, birinin Pentagon'a çarpması ve bir diğerinin ise Beyaz Saray'a doğru yol alırken Amerikan hava kuvvetleri tarafından düşürülmesi ile yaklaşık 3000 kişinin yaşamını yitirdiği büyük çapta bir saldırı olmuştur (Koçyiğit, 2010).

“11 Eylül saldırılarından sonra çokça konuşulan Büyük Ortadoğu Projesi, 2002 yılında Colin Powell tarafından dile getirilmiştir. Irak'a götürülen demokrasinin diğer Ortadoğu ülkelerine de götürüleceği söylemleri ile desteklenen proje aynı zamanda ABD-Ortadoğu Serbest Ticaret Bölgesinin kurulmasını da içeriyordu. Başkan Bush'un Güvenlik Danışmanı Condoleezza Rice, 2003 yılında yazdığı bir yazıda Fas'tan Basra Körfezi'ne 22 devletin sınırlarının değiştirilerek buradaki ülkelerin yeniden yapılandırılacağını açıklamıştır. Daha sonra ABD'nin G-8 ülkeleri ile yaptığı toplantılar neticesinde proje genişletilerek Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika projesine dönüşmüştür. Bu toplantılarda kullanılan taslak belgenin basına sızmasıyla proje hakkında daha detaylı bilgiler açığa çıkmıştır. Bu belgeye göre G-8 ülkeleri için Arap ülkelerindeki özgürlüklerde ve bilgide eksiklikler olması ile kadın haklarının durumu tehdit olarak geçmektedir. Çünkü bu hususlar terörizmi, organize suçları ve yasa dışı göç ile radikalleşmeyi beslemektedir” (Urul, 2008, s. 172). ABD'nin güvenlik algısı ve politikalarında değişim ve dönüşüme gittiği bu dönemde özellikle NATO ve BM ile politikalarına da meşruiyet kazandırmıştır.

ABD'nin yeni güvenlik politikasını şekillendiren 11 Eylül saldırıları ve sonrasındaki gelişmeler ile neo-realist yaklaşım çerçevesinde hareket eden politikaları ile Ortadoğu'da adeta bir üs kurmuş ve bölgeye yerleşmiştir. Bu politika değişimi gerek İran ve Rusya gibi tehditlere karşın bölgede varlığını sürdürerek tehditleri etkisiz hale getirmeye çalışırken diğer taraftan ise bölge petrol ticaretini de kontrol altına almıştır.

6.4. Çin'in Güvenlik Politikalarında Değişim

Cumhuriyetin ilk günlerinden Mao döneminin son günlerine kadar Çin'in dış politikası, Mao'nun düşünce ve ideolojik bakış açısından ve yine Mao'dan önemli ölçüde etkilenen iç politikadaki dalgalanmalardan derinden etkilenmiştir. Yeni ilan edilen cumhuriyetin dış ilişkilerdeki ilk hamlesi sosyalist kampın lideri Sovyetler Birliği ile ittifak kurmak amacıyla diğer sosyalist devletlerle diplomatik ilişkiler kurmaktı. Bu hedefe 14 Şubat 1950'de Çin-Sovyet Dostluk, İttifak ve Karşılıklı Yardım Antlaşması'nı imzaladığında ulaşıldı. Anlaşmanın Çin için en önemli yönü, Sovyetlerin güvenliği, ekonomik ve askeri yardımı sağlamasıydı.

ABD, çevreleme politikası doğrultusunda, Tayvan da dahil olmak üzere Çin'i çevreleyen sosyalist olmayan devletlere ve toplumlara destek sağlamaya başladı (Stubbs 2005, s. 64-65). Kore yarımadasında ABD ile doğrudan çatışmanın Çin için iki zıt sonucu oldu. Her şeyden önce ABD, Çin'e ticaret ambargosu uygulayarak, Çin'i Sovyetler Birliği'ne daha da yakınlaştıran ve ABD'yi bir numaralı düşmanı haline getiren Birleşmiş Milletlere (BM) üyeliğini engelledi. Öte yandan, Çin'in ABD güçlerine karşı kazandığı askeri zafer, dünya genelinde, özellikle Batılı olmayan ülkelerdeki prestijini artırdı.

Çin'in Sovyetler Birliği ile 1950'lerin sonlarında ilişkileri bozulmaya başladı. Çin-Sovyet ittifakı fiilen sona erdiğinde, iki ülke sosyalist kampın liderliği için rekabet etmeye ve Üçüncü Dünya ülkeleri, özellikle de bağımsızlığına yeni kavuşan Afrika ulusları üzerindeki etkilerini güvence altına almaya başladı. Zamanla ikili ilişkileri o kadar kötüleşti ki 1969'da Çin-Sovyet sınırında silahlı çatışmalar bile yaşanmadığı görülmektedir.

1960'ların başında Çin bağımsız bir dış politika izlemeye başladı ve 1962'nin ortalarında Mao daha solcu bir ideoloji tarafından yönlendirilen bir dış politika başlattı.

Mao'ya göre, Çin, yurtiçinde ve yurtdışında emperyalistlere, revizyonistlere ve gericilere karşı mücadele etmeli ve dünyadaki ulusal kurtuluş savaşlarına daha fazla yardım sağlamalıdır (Mark, 2012).

Ertesi yıl, Çin'in Mao'nun iki süper güç arasında belirlediği “iki ara bölge” ile ilişkisini güçlendirmeyi amaçlayan yeni bir dış politika formüle etti. Birinci bölge ekonomik olarak geri kalmış Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkeleri tarafından oluşturulurken, ikincisi Avrupa'nın gelişmiş ve emperyalist ülkeleri ile Japonya ve Kanada'yı kapsıyordu. Mao'ya göre, ülkesi hem birinci bölgenin üyesi hem de dünya ulusal kurtuluş savaşlarının lideriydi ve bu nedenle dünya devriminin merkezinde ve emperyalizme karşı mücadelenin ön saflarındaydı. Ancak bu, Çin'in ikinci ara bölgedeki ülkelerle ilişkilerinin iyileşmesini engellemedi.

Buna göre, 1960'ların başında Çin, bağımsız dış politikası doğrultusunda özellikle Fransa ile ilişkilerini geliştirmiştir (Mao, 1998). 1960'ların ikinci yarısında Çin'in sosyalizmden ayrılmasını önlemek ve "sürekli devrimi" sürdürmek için Mao, Kültür Devrimini "kapitalist yolculara", bürokratikleşmeye, yozlaşmış bürokratlara ve "revizyonistlere" karşı başlattı.

Bu devrimin sadece iç siyasette değil, Çin'in dış ilişkilerinde de belirgin bir etkisi oldu. Devrimin radikal aşamasında (1966-69), Pekin, devrimini diğer ülkelere ihraç etmeye çalışan bir “anti-emperyalizm” ve “anti-revizyonizm” politikası izlediğini ilan etti. 1967'nin sonunda Mao, aşırı solcu dış politikasının hem dost hem de düşman olan diğer devletleri yabancılaştırdığını, Kültür Devrimi sırasında Vietnam'ın Çin'den uzaklaşıp Sovyetler Birliği'ne yaklaştığını fark etmeye başladı. Ayrıca, 1968'de karşı devrime karşı savaşmak için Varşova Paktı üyeleri Çekoslovakya'yı işgal etti ve ertesi yıl Çin-Sovyet sınırında silahlı çatışmalar çıktı. Bu gelişmelerin hepsi Mao'nun dikkatini Sovyet tehdidine çevirdi ve onu, önde gelen emperyalist güç olan ABD ile ilişkilerin geliştirilmesini de içeren pragmatik bir dış politika lehine aşırı sol devrimciliğini terk etmeye zorladı. (Mark, 2012).

Mao, bu pragmatik politikayla Çin'in kimliğini bir kez daha dönüşüme tabi tuttu. 1970'lerin başında ülke, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler sürdürürken birdenbire ABD'nin dostu oldu. Mao, Sovyet tehdidini durdurmak için ABD'ye “yatay bir hat” oluşturmayı bile teklif etti. Bir dizi gizli görüşmeden sonra, ABD Başkanı Richard

Nixon Şubat 1972'de Çin'i ziyaret etti ve iki taraf, Zhou Enlai'nin Barış İçinde Bir Arada Yaşamının Beş İlkesi 'ne dayanan Şanghay Bildirisi'ni yayınladı. Bildiri kapsamında iki taraf hiçbir devletin bölgede hegemonya peşinde koşmasına izin verilmeyeceği konusunda hemfikirdi ve tebliğin açık hedefi elbette Sovyetler Birliği idi. Çin bir kez daha uluslararası toplumun bir üyesi olarak resmen kabul edildiğinden, Asya siyasetinde Çin, Sovyetler Birliği ve ABD arasında stratejik bir üçgen kurulmuş ve Çin iki süper güçle birlikte bölgesel siyasetin merkezine yerleşmiştir (Radchenko, 2016).

Sonuç olarak, aynı yıl, Mao, iki süper gücün birinci dünyaya ait olduğu üç devlet grubunu tanımlayan “Üç Dünya Teorisini” formüle etti, ikinci dünya Batı Avrupa, Japonya, Avustralya ve Kanada'nın gelişmiş ülkelerini içeriyordu ve üçüncü dünya, geri kalan her şeyi, yani Asya, Afrika ve Latin Amerika ülkelerini kapsıyordu. Üç Dünya Teorisi ile Mao, küresel hegemonya ve küresel devrim için rekabet eden iki süper güce karşı mücadeleyi dünyanın ezilen insanların kurtuluşu için temel stratejiler olarak görerek bir kez daha Çin'in dikkatini Üçüncü Dünya'ya çevirdi (Mark, 2012).

Mao'nun ölümünden sonra ve özellikle Deng Xiaoping'in 1978'de iktidara gelmesi ve ekonomik dışa açılma sürecini başlatmasından sonra, Çin'in dış politikası bir kez daha yön değiştirdi ve ABD ile yeni bir yakınlaşma dönemi başladı. Sovyetler Birliği'nin militan politikaları 1970'lerin sonları ve Afganistan'ı işgali Çin ile ABD'yi birbirine doğru itmişti ve sonuç olarak 1979'dan itibaren birçok olay ABD ile Çin arasındaki ikili ilişkileri önemli ölçüde güçlendirmeye hizmet etti. Ancak 1982'den sonra Reagan yönetiminin ısrarının ardından Tayvan'a silah satışı, ikili ilişkilerin bir kez daha bozulmasına sebep oldu.

Kongre belgeleri bu politikayı alenen yansıtıyordu: “Hiçbir yabancı ülke Çin'in kendi vasalı olmasını bekleyemez ve Çin'in Çin çıkarlarına zarar verecek herhangi bir acı meyveyi yutmasını bekleyemez” (Dittmer, 1983, s. 121). Kongreye hitaben yaptığı konuşmada, Deng 1980'lerin geri kalanı için üç ana görev ilan etti. En yüksek öncelik ekonomik inşa ve sosyalist modernleşmeye verilirken, ikinci ve üçüncü sırayı ülkenin yeniden birleştirilmesine ve özellikle Tayvan'ın anakaraya geri dönüşüne yönelik çabalar ve hegemonya, emperyalizme ve emperyalizm karşıtı dış politika ile ilgili faaliyetler doldurdu (Dittmer, 1983). Çin, bağımsız bir dış politika izleme niyetine

rağmen, 1989 yılına kadar ABD ile ekonomik, siyasi ve kültürel iş birliğini genişletmeye devam etti. Başka bir deyişle, 1980'ler boyunca, Çin retorikte bağımsız bir dış politika izlese de ABD ile ekonomik, siyasi ve kültürel iş birliğini genişletti ve ABD odaklı politikalarını sürdürmeye devam etti (Mark, 2012). 1989 ve 1991 yılları arasında Pekin'deki Tiananmen Meydanı'ndaki olaylar, ÇKP'yi ve Çin seçkinlerini travmatize etti ve hem yurtiçinde hem de uluslararası alanda siyasete girme biçimlerini değiştirdi. 4 Haziran 1989'da Halk Kurtuluş Ordusu (PLA), ÇKP'nin talimatıyla, 15 Nisan'dan bu yana Tiananmen Meydanı'nda gerçekleşen öğrenci protestolarını bastırdı. Gösterilere kent sakinlerinin yoğun desteği, Deng liderliğindeki Parti büyüklerine hem 1919'da Pekin'de hükümetin devrilmesine yol açan Dört Mayıs Hareketi'ni hem de Polonya'da ülkede sosyalizmin sonunu getiren Solidarność (Dayanışma) hareketini hatırlatarak dehşete düşürdü.

Bu tür senaryoların Çin'in başına gelmesini önlemek için, parti büyükleri gösterileri ne pahasına olursa olsun durdurmaya karar verdiler, ancak onların acımasız tepkisi, parti devletinin Çin toplumuyla ve Çin'in dış dünyayla olan ilişkileri üzerinde büyük bir etki yarattı. Baskının hemen ardından ABD, Batı ve çoğu Doğu Avrupa devletleri, Avustralya, Kanada ve Latin Amerika ülkeleri PLA'nın protestoculara yönelik kötü muamelesini protesto etti ve eleştirdi ve Batı'daki gelişmiş ülkeler Çin'e karşı çeşitli yaptırımlar uyguladılar. Bununla birlikte, birçok Asya hükümeti tam tersi yönde hareket ederek Çin'i tecrit etmek yerine onunla ilişki kurmak için diplomatik girişimler başlattı. Olaydan kısa bir süre sonra Japonya da inatçı tutumunu değiştirdi ve Asya hükümetlerinin Çin ile ilişkilerini normalleştirerek başlattığı girişime katıldı (Fairbank ve Goldman, 2006).

Doğu Blok'unun dağılması 1989'da ve ardından 1991'in sonunda Sovyetler Birliği, ÇKP'nin meşruiyet krizini daha da tırmandırarak ÇKP liderliğinde büyük endişeye neden oldu. Sovyetler Birliği'nin yaşadığına benzer bir sorunla karşılaşmaktan korkan ÇKP liderliği, Tiananmen'i tabu haline getirmeye çalıştı ve Partinin Çin'deki baskın konumunu sürdürme çabalarını hızlandırdı (Saich, 2004).

Ekim 1992'de ÇKP'nin 14. Ulusal Kongresi sırasında, ekonomik reform sürecini hızlandırmak için Parti Genel Sekreteri Jiang Zemin, Deng'in tavsiyesini takiben "sosyalist piyasa ekonomisi" kavramını tanıttı. Tiananmen sonrası dönemde Deng tarafından formüle edilen düşük profilli dış politika yaklaşımını sürdüren Jiang,

özellikle ABD'den dikkat çekmemeye çalıştı. Bununla birlikte, Tayvan ile yeniden birleşme konusunda Jiang, Tayvan ile barışçıl bir birleşme için sekiz maddelik bir öneri sunarak milliyetçi bir yaklaşım benimsedi ve daha sonra Taipei tarafından reddedildi. 1995-1996'da Çin, deniz tatbikatları ve deniz tatbikatlarını içeren zorlayıcı politikalar karşılığında düşük profilini terk etmeyi seçti.

Çin, siyasi ve ekonomik alanlara ek olarak, güvenlik ve silah kontrolü konularında artan iş birlikleriyle uluslararası kural ve normları kabul ettiğini de göstermiştir. 1997'de Çin ve ASEAN, Güney Çin Denizi'ndeki anlaşmazlıkların çözümü için güç kullanımını reddeden bir bildiri yayınladılar. Ayrıca, 1990'lar boyunca Çin bir dizi anlaşma imzaladı.

Barışçıl kalkınma kavramını savunan Çin'in yönetici seçkinleri, ABD akademisi ve yönetiminin şahinleri tarafından yaygın olarak atıfta bulunulan “Çin tehdit teorisini” aşmaya çalıştı (Gertz, 2000).

Bu politikayla, Eylül 2005'teki BM Zirvesi'nde Hu, dünya meselelerinde eşitlik ve açıklık ve demokratikleşme ihtiyacını ve farklı medeniyetlerin barış içinde bir arada yaşamasını vurgulayan “Uyumlu Dünya” kavramını ortaya koydu (Hu, 2005). Başka bir deyişle, Hu, ülkesinin tek taraflı, demokratik olmayan ve Batı merkezli reform yapma isteğini ilan etti.

Mevcut dünya düzeninin görünümünü daha demokratik ve çok taraflı bir hale getirmek. Dördüncü kuşak liderliğindeki barışçıl kalkınma ve uyumlu dünya yaklaşımlarıyla uyumlu olarak Çin, başta kendi komşusu olmak üzere angajman politikasını sürdürdü. Örneğin, 1990'ların ortasından farklı olarak, 2004 Tayvan başkanlık seçimleri sırasında ve sonrasında, Hu-Wen yönetimi Tayvan'ın bağımsızlık yanlısı lideri Chen Shui Bian'a karşı ılımlı bir duruş sergiledi. Bu yaklaşım, Kuomintang adayı Ma Ying-jeou'nun 2008'de bir sonraki seçimleri kazanmasıyla iki taraf arasındaki ilişkiyi geliştirmeye yardımcı oldu (Mark, 2012). Kuzey Kore'nin nükleer programı konusunda, 2006-2007 yıllarında ülke ABD, Japonya ve Güney Kore ile iş birliğini artırdı ve altılı görüşmelere ev sahipliği yaptı (Christensen, 2011).

Ayrıca, 2002 yılında Çin, 2010 yılına kadar bir serbest ticaret bölgesi (CAFTA) oluşturmak için ASEAN ülkeleriyle anlaştı. Yürürlüğe girmesinden bu yana CAFTA, dünyanın en büyük serbest ticaret bölgesi haline geldi.

2000'li yılların başından bu yana Çin'in Rusya ile ilişkileri önemli ölçüde iyileşti. 2001 yılında ikisi arasında İyi Komşuluk ve Dostça İş birliği Antlaşması imzalandı ve aynı yıl Rusya, Çin ve dört Orta Asya ülkesi tarafından sınır güvenliğine odaklanan bölgesel bir örgüt olan Şanghay İş birliği Örgütü (SCO) kuruldu. Kazakistan, Tacikistan, Kırgızistan ve Özbekistan. Örgüt altı kurucu üye tarafından kurulmuş olmasına rağmen, Rusya ve Çin'in ortak liderliğinde faaliyet göstermeye devam ediyor, bu da onu benzersiz bir örgüt haline getiriyor ve Çin'in uluslararası bir örgütü başlatma ve yönetme konusundaki ilk çabası. Bölgesel güvenlik ve terör hareketlerine odaklanan SCO, takip eden on yılda Çin-Rusya ilişkilerinin sürdürülmesi ve güçlendirilmesinde önemli bir araç haline geldi. Ayrıca, ticaret ve yatırımların artması ve enerji ile ilgili konulardaki iş birliğinin gelişmesiyle Çin'in kuzey ve batıdaki komşularıyla ilişkileri daha da güçlenmiştir (Ferdinand, 2007). 2000'li yıllarda Çin, yalnızca Asyalı komşularıyla değil, dünyanın diğer bölgeleriyle de ilişkilerini ilerletti.

Pekin, 2009'da nükleer ve füze testleri gerçekleştirdiğinde, bir uranyum zenginleştirme tesisi geliştirdiğinde, Güney Kore'nin Yeongpyeong adasını bombaladığında ve 2010'da bir Güney Kore donanma gemisini batırdığında Pyongyang rejiminin yanında yer almayı seçti. Tahmin edilebileceği gibi, Çin'in Pyongyang rejimine verdiği destek ABD, Japonya ve Güney Kore ile ilişkilerini olumsuz etkiledi. Çin-ABD ve Çin-Japon ilişkilerini etkileyen başka sorunlar da vardı. İran'ın nükleer programı ve Çin'in 2010'da Tahran'a yönelik BM yaptırımlarına katılmaması, ABD'nin Ocak 2010'da Tayvan'a silah satışı ve Başkan Barack Obama'nın Şubat 2010'da Dalay Lama ile ertelediği görüşmesi, iki hükümet arasında sürtüşmeye yol açtı (Christensen, 2011). Pekin, Tayvan ve Tibet sorunlarını toprak bütünlüğü sorunları olarak gördüğünden, beklendiği gibi ABD'nin bu konulara müdahalesi ülkeyi kışkırtmaya hizmet etti. Xi yönetiminde Çin dış politikası, koordinasyonsuz ve taahhütsüz olmaktan daha koordineli, aktif, yaratıcı ve iddialı olmaya dönüştü (Ferdinand, 2016). Xi yönetiminde Çin, Çin Rüyasını ortaya koydu. Bu rüya ÇKP'nin "Çin'i müreffeh, güçlü, demokratik, kültürel olarak gelişmiş, uyumlu ve güzel büyük bir modern sosyalist ülkeye" dönüştürme arzusudur (Xi, 2018, s. 34). Başka bir deyişle, Parti, 21. yüzyılın ortalarına kadar Çin'i bir süper güç haline getirmeyi hedefliyor. Çin Rüya'sının gerçekleşmesine yönelik çabalar doğrultusunda Pekin, dış dünya ile ilişkilerinde yeni girişimler başlattı. Kasım 2013'te, doğu

sınırlarını güvence altına almak amacıyla Çin, Japon, Güney Kore ve Tayvan bölgeleriyle örtüşen bir Doğu Çin Denizi Savunma Tanımlama Bölgesi ilan etti. Sonuç olarak, Güney Kore ile, özellikle Japonya ve ABD ile ilişkileri gerildi (Peng Er, 2017).

Xi'nin aktif dış politikasının önemli bir ayağı, ülkenin çok taraflı gruplaşmalar ve zirve diplomasisine girme kararlılığı oldu. Xi'nin başkanlığı sırasında Çin, G20 2016 Zirvesi, 22. APEC Ekonomik Liderler Toplantısı ve 2017 BRICS Zirvesi (Xi 2018) gibi çeşitli zirvelere ev sahipliği yaptı. Ayrıca, Çin'in varlığını artırmak ve diğer ülkelerle ilişkilerini geliştirmek için Xi ve diğer üst düzey yetkililer, ikili ve çok taraflı toplantılara katıldıkları dünya ülkelerini aktif olarak ziyaret ettiler. Tüm bunların yanı sıra, Xi döneminin en önemli yönü, bir yandan ekonomik, politik ve toplumsal bir dizi proje olan Kuşak ve Yol Girişiminin (BRI) 2013 yılının sonlarında başlatılması olmuştur. Bölgesel altyapıyı geliştirerek Avrasya bölgesi içinde bağlantı kurarken, diğer yandan Çin'in ekonomik, siyasi ve güvenlik sorunlarını aşmasına yardımcı oluyor. Daha spesifik olarak, BRI aracılığıyla, kendisini Avrasya bağlanabilirliği ve ekonomik iş birliğinin hem kökeni hem de kalbi olarak konumlandıran Çin, endüstriyel kapasite fazlası sorunlarının üstesinden gelmeyi hedefliyor.

Batıdaki bu genişleme yoluyla Pekin, Hint-Pasifik'teki ABD çevreleme stratejisini daha fazla atlamaya ve Çin ekonomisini Avrasya kara taşımacılığı sistemi aracılığıyla Avrupa pazarlarına bağlamaya çalışıyor (Lee, ve ark., 2018).

“Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra küreselleşme dünya ekonomisinde ve siyasetinde yeni bir vizyonun oluşmasına ve yeni yapıların ortaya çıkmasına neden oldu. Bu değişimi zamanında sezen ve önlemlerini alan Çin; sahip olduğu tarihi, kültürel ve sosyo-ekonomik potansiyelini harekete geçirdi ve yükselişe başladı” (Sandıklı, 2009, s. 41).

Soğuk savaşın sona ermesi, Çin'in dünya siyasetine ilişkin temel algısını ve ulusal güvenlik anlayışını değiştirmiştir. Soğuk savaş döneminde Çinli liderler, ulusal güvenliğe küresel güç dengesi ve Çin'in iki süper güçle olan stratejik ilişkileri perspektifinden bakma eğilimindeydiler. Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri ile stratejik üçgen bir ilişki içinde rahat bir pozisyonu sürdürmek Pekin'in güvenlik çıkarılmaydı. Sovyet İmparatorluğu ve Doğu Avrupa komünist rejimleri çöktüğünde, savaş sonrası uluslararası sistemin yapısı dağıldı ve Pekin'in güvenlik

stratejisinin eski parametreleri ortadan kalktı. Çin liderliği, kendisini birdenbire, Çin'in güvenlik stratejisini yeni bir stratejik ekseninde yeniden yönlendirmesi ve tanımlaması gereken tamamen yeni bir dünyada buldu.

Soğuk savaş sonrası Pekin'in güvenlik stratejisi, iç öncelikleri, büyüyen dış ekonomik ilişkiler, Asya'daki yeni güvenlik ortamı ve toprak bütünlüğü konusundaki endişeleri tarafından yeniden tanımlanmıştır. Bir anlamda, savaş ve barışa dayalı miyop güvenlik anlayışı ortadan kalkmış. Pekin'in ulusal güvenlik konusundaki düşüncesi daha kapsayıcı, çeşitli ve karmaşık hale gelmiştir. Dış tehditlerin doğası ve yoğunluğu değişti. Çin'in dış dünyayla artan ekonomik bağları, Pekin'in dikkatini ekonomik çıkarlara ve güvenliğe yönlendirdi. Çin liderliği, güvenliğinin yalnızca diğer ülkelerin askeri güçlerinden değil, aynı zamanda uluslararası ilişkilerdeki siyasi, ekonomik, toplumsal ve çevresel faktörlerden de etkilendiğinin ve toprak bütünlüğünü korumak ve dünya meselelerinde ağırlığını hissettirmesi için hem geleneksel askeri savunma hem de askeri olmayan eylemleri kullanmaları gerektiğinin farkına varmıştır.

6.5. İran'ın Güvenlik Politikalarında Değişim

İran'ın güvenlik politikaları, ötekisi olarak gördüğü Batı üzerine oluşturmuştur. Bu Batı karşıtlığının yanı sıra İslam kimliği de politikada belirleyici olan temel iki unsurdur. İran İslam devrimi ile birlikte Humeyni liderliğinde belirlenen politikaların ana omurgası Amerika (Büyük Şeytan) ve İsrail (Siyonist Rejim) üzerine belirlenmiştir. Bu fikirler Humeyni'nin fikirleri olup her şeyin üstünde tutulmuştur. "İran İslam Cumhuriyeti'nde çoğu zaman, İran dinin hizmetinde değil, din İran'ın hizmetindedir. Bu gerçeği Humeyni 1988'deki bildirisinde şu sözlerle ortaya koymuştur. Bizim hükümetimiz, bütün İslami ibadetlerin karşısında öncelik sahibidir, Namazdan da Oruçtan da ve Hacdan da" (Oğuz ve Çakır, 2000, s. 36-37).

İran'ın bu dönemde izlediği güvenlik eksenli politika özel de kendi güvenliği genelde ise İsrail karşıtlığı üzerinden okunan bölgesel politikalarıdır. Soğuk savaş döneminde reel politik olarak özellikle de nükleer silahların var oluşundan dolayı devletler kendi güvenlikleri üzerinden politika oluştururken, İran Devleti de bu duruma kayıtsız kalmamıştır. Bölgede İsrail karşıtlığı ve Batı karşıtlığı üzerinden bir güvenlik politikası yürüten İran kendi güvenliği için de askeri olarak güçlü ordu güçlü devlet anlayışı üzerine bir politika yürütmüştür. İran bölgede askeri olarak en güçlü orduya sahiptir. Bu güçlü ordu oluşumu İran, Soğuk Savaş Döneminde başladığı ve

sonradan da devam ettiği politikalarındandır. Her ne kadar soğuk savaş dönemi sonrası iki kutuplu Dünya sistemi sona ermiş olsa da gerek küreselleşme gerekse teknolojik gelişmeler güvenlik politikasında belirleyici olmuştur (Tarhan, 2016). İran'ın nükleer silahlara sahip olması kendi güvenliği açısından büyük önem arz etmektedir. Nükleer silahların yaygınlaşması her ne kadar devletlerin kendi güvenliği açısından önemli bir etken olarak görülse de Dünya güvenliği açısından büyük bir tehlike olarak görülmektedir.

İran, özellikle Ahmedinejad ile Hatemi dönemindeki suskun ve uzlaşma üzerine kurulan politikaları değiştirerek proaktif bir politika izlemeye başlamıştır. “Ahmedinejad özellikle Basra Körfezi ülkeleriyle ilişkilerini daha da sıkılaştırmaya çalışmaktadır. Ahmedinejad'ın dış politikada sert ve radikal bir tavır ile yola çıkması, İran konusunu farklı boyutlara taşımıştır. Özellikle ABD ve AB'nin nükleer programlar konusundaki baskıları, Ahmedinejad hükümetinin dış politikada daha radikal söylemlere yönelmesine yol açmıştır” (tasam.org, 2014).

“ABD'nin İran'ı dışlama girişimi karşısında arayışa geçen Tahran, bir stratejik açılım olarak “komşu ülkelerle ve Müslüman devletlerle iş birliği” gayreti içerisinde olmuştur. Bununla birlikte Rusya, Çin, Avrupa ve Hindistan gibi diğer temel güç merkezleri ile ikili ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir” (Sadri, 1999, s. 33). Özellikle jeopolitik konumu ve yeraltı zenginliklerinin varlığı güvenlik politikalarının temellendirilmesinde kullandığı en önemli etkenler olmuştur. Ayrıca Ortadoğu'da yürütülen Batı politikaları İran'ın önünü açmış ve ilişkileri yürütmede kolaylık sağlamıştır. Bu güvensizlik ortamını fırsata çevirmeye çalışan Ahmedinejad döneminde İran ambargolara maruz kalmış ekonomik olarak büyük bir krizle mücadele etmiştir.

İran'da 2013 yılında yapılan cumhurbaşkanlık seçimlerinde reform yanlısı ve dini lider olan Hamaney'e bağlılığıyla bilinen Ruhani seçilmiştir. Ruhani'nin seçilmesi ile, güvenlik politikalarında radikallikten ılımanlığa, çatışmadan uzlaşmaya doğru politikalar evrilmiştir.

6.6. Avrupa Birliği'nin Güvenlik Politikalarında Değişim

Soğuk savaş döneminin bitmesi ile birlikte uluslararası aktörler gibi Avrupa Birliği 'de politika değişikliğine gitmiştir. Özellikle SSCB'nin dağılması ile birlikte

AB için büyük bir tehdit ortadan kalkmış ABD'ye olan bağıllık da azalmıştır. Bunun yanında iki kutuplu sistemde kutuplardan biri olan SSCB'nin ortadan kalkması ile birlikte AB'nin yeni bir aktör olma isteği daha da fazla dillenmeye başlamıştır. Doğu Almanya ile Batı Almanya'nın birleşmesi de bu sürece daha fazla zemin hazırlamıştır. AB'nin bu girişimlerini somut olarak dile getirdiği metin ise Maastricht anlaşmasında olmuştur.

Fransa Cumhurbaşkanı Mitterrand ve Almanya Başbakanı Kohl tarafından hazırlanan (Mitterrand-Kohl Mektubu) mektup, siyasi anlamda ortak hareket etmek maksadıyla toplanan Hükümetler arası Konferans sürecinde savlı bir tutum sergilemiş ve bu yönüyle de Maastricht müzakerelerinde etkili olmuştur. Mitterrand-Kohl Mektubu ile hedeflenen olgu, AST 'den farklı bir niyet ortaya koymak, gereklilikleri sağlayacak yüksek enerjiye sahip yeni ve etkili olabilecek şekilde tasarlanmış ortak dış güvenlik politikası oluşturabilecek süreci başlatmaktır.

Dış politikada, Birliğin üye devletleri ortak dış politikayı amaçlayan hedeflerini Maastricht Antlaşmasına ilave etmişlerdir. Üyeler bütünleşme yoluyla bir araya gelerek Maastricht Antlaşması ile yapılarını, araçlarını ve politikalarını birbirlerine uydurmaktan ziyade, birleştirmeyi hedeflemiş ve bir sonraki süreçte de tekleştirmesi üzerinde fikir birliği sağlamışlardır. Antlaşmanın yürürlüğe girmesiyle, Avrupa Birliği uluslararası arenada artan bir ivmeyle fikirlerini duyurmaya başlamıştır. AB'nin vazgeçemediği ana değerleri olan insan hakları ve demokrasi gibi ortak değerlerini ODGP ile savunmaya başlamıştır (Dedeoğlu, 2003).

Sovyetlerin dağılması ile birlikte her ne kadar büyük bir tehdit ortadan kalkmış gibi gözükse de yeni sistem de kurulan birçok devletin siyasi ve ekonomik olarak istikrarsızlıkların ortaya çıkması sonucu AB'nin de bu istikrarsızlıktan etkileneceği açık bir durumdur. AB bunun farkında olmakla beraber yaptığı zirvelerde ve antlaşmalarda bu tehdide de dikkat çekmiştir.

ODGP'nin amaçlarından biri olan ortak savunma yapısı Maastricht Antlaşması ile belirlenmiştir. Maastricht Antlaşması, Birliği ve üye ülkeleri AB'nin ortak yargılarının, belirlenen ana çıkarlarının, serbestliğinin ve birlikteliğinin BM Şartına uygun olarak korunmasına, amaca yönelik olarak barışı koruma ve kollamaya,

uluslararası güvenliği kuvvetlendirmeye, iş birliğini artırmaya ve temel değerlere saygıya ve bu konularda ortak bir duruş sergilemeye çağırıştır (Efe, 2005).

“Maastricht Antlaşması’nın ikinci sütunu, (ODGP) Topluluklar sütununun supranasyonel yapısının aksine ASİ gibi tamamen hükümetler arası yapıda olmasa da hükümetler arası yapısını büyük ölçüde korumuştur. Ancak söz konusu hükümetler arası yapıya karşın, ODGP yapısına Konsey, Genel İşler Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Komisyon, Siyasi ve Güvenlik Komitesi, Avrupa Muhabirler Grubu ve ODGP çalışma grupları eklenmiştir” (Efe, 2008, s. 71-72).

Üç sütunlu olan AB oluşumunda, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası ikinci sütunu oluşturmaktadır. Bu sütunu karar alma sürecindeki mekanizmalar, Topluluk sütunundan farklı kılmaktadır. Topluluk sütununda yapı hükümetler üstü olarak görülürken, ikinci sütun tamamına yakın olarak hükümetler arasında olarak görülmüştür. Bu yapıyla ele alındığında Konsey dışında kalan aktörlerin karar alma sürecindeki işlevi oldukça sınırlı olduğu görülmektedir. AB Antlaşmasında kararların alınması oy birliğine bağlanmıştır. Böylelikle tüm üye devletlerin birlikte hareket etmesi amaçlanmış, bu olgu ortaya konulmadan önce fikir birliğinin olması ve üyeler arasında çatlaklık oluşmaması hedeflenmiştir.

Maastricht Antlaşması ile amaçlanan ikinci sütunun ODGP’ nin işlerlik kazanmasıdır. Bu doğrultuda “ortak tutum” ve “ortak eylem” düzenlemesi yapılmış, ayrıca ortak bir savunma stratejisinin belirlenmesi amacıyla Batı Avrupa Birliği (BAB), AB’nin bölünemez bir kısmı haline getirilmiştir.

Maastricht Antlaşması ile ODGP’ ye kurumsal bir kimlik kazandırılmış sınırları da belirlenmiştir. Bu doğrultuda Avrupa Konseyi, ODGP’ nin genel ilkelerini ve ana hatlarını belirlemiş, üçüncü ülkeler ile işlevliği düzenli olan politik diyalog mekanizmasını kurmuştur. Bakanlar Konseyi’ni ODGP’yi betimleyen ve gerçekleştirmek adına alınması gereken kararları alan olarak belirlemiştir. Konsey Başkanlığı’nı üye devletler arasında altı ay süre ile yapılmaktadır. Konsey Başkanlığının ODGP üzerinde etkisi rolü çok yüksektir.

Birlik, iki sütün arasında var olan anlaşmazlıkların önüne geçmeyi ve uyum içinde süreci işletmelerini hedeflemiş, Amsterdam Antlaşmasına konulan üçüncü

madde ile Konsey ve Komisyonun uyumu tesis etmekten sorumlu olacaklarını belirtmiştir.

AB üyesi devletlerin birbiri arasında dayanışma içerisinde hareket etmeleri ve Birliğin Dış ve Güvenlik Politikasını benimsemeleri ve Birliğin hedefleri dışında hareket etmemeleri Maastricht Antlaşmasında düzenlenmiştir. Uygulamada, bu düzenlemelerin getirilmesine rağmen hedeflenen ODGP'nin sağlanamadığı Birliğin, Balkanlarda yaşanan olaylara müdahale edememesiyle görülmüştür.

Bu aksaklıkların yaşanması ile birlikte AB çalışmalarına hız vermiş bu doğrultuda Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası (AGSP) oluşturulması için adımlar atmıştır. Bu atılan adımlar, Soğuk Savaş Dönemi sürecinde Batı Avrupa'nın güvenliğinde tesis edilmesinde en büyük ve etkili aktör olan NATO'nun devam eden süreçte etkisinin olup olamayacağı hususlarında Avrupa'da kafa karışıklığına sebep olmuş, hali hazırda NATO'nun Avrupa'nın güvenlik gereksinimlerini karşılayabilecek olması ile ilgili sorgulama süreci başlamıştır. Bu sorgulamalar neticesinde NATO, gelişen ve değişen uluslararası konjektüre ayak uydurma çabası içine girmiştir. NATO, bu süreçte yeniden yapılanma içine girebilmek ve varlığını sürdürebilmek amacıyla 1991 düzenlenen Roma Zirvesi'nde Avrupalı müttefiklerine kendi güvenlikleri adına daha fazla yükümlülük altına girmelerini uygun gören; kriz yönetimi görevleri için askeri anlamdaki yeteneklerin tekrar düzenlenmesi ve güvenliğe daha gelişmiş ve geniş bir bakış açısı sunan, Yeni Stratejik Konseptini açıklamıştır.

Maastricht öncesindeki hükümetler arası toplantıda olduğu gibi Amsterdam Antlaşması öncesi yapılan hükümetler arası toplantıda da ODGP'nin oluşturulup geliştirilmesi üzerinde oluşan derin fikir ayrılıkları, Amsterdam Antlaşması'nın ODGP konularında hedeflenen düzeyde adımlar atmasına engel teşkil etmiştir (Efe, 2008).

Amsterdam Antlaşması, Maastricht Antlaşması'nın geride bırakarak, ODGP'nin, eğer AB Konseyi bu yönde karar alırsa, ortak bir savunma düşüncesine dönüştürülebilecek nitelikte olan ortak bir savunma politikasının oluşturulması dahil olmak üzere, Birliğin güvenliğinin sağlanması ile ilintili bütün sıkıntıları içereceği ve bununla birlikte Avrupa Konseyi'nin kararlaştırması halinde BAB ile AB'nin bütünleşme olasılığının göz önünde tutulacağı belirtilerek, ortak bir savunmaya giden

süreçte bir AGSP teşkil edilmesi ve Batı Avrupa Birliğini, AB'ye katma düşünceleri dile getirilmiştir (Öymen, 2001).

ABA'nın, 1997 Amsterdam Antlaşmasında üye ülkeler içerisinde görüş ayrılıkları olması sebebiyle ODGP hükümlerinin tekrar ele alınarak yenilenmiş olmasına rağmen, ODGP hususunda arzu edilen ilerleme sağlanamamış olsa da Amsterdam Antlaşması ile sunulan değişimlerin başında, Birliğin harici politikasının verimliliğini ve işleyişini üst seviyeye çıkarmak için ODGP Yüksek Temsilcisi tayin edilmesi kararlaştırılmış ve ODGP içerisine Petersberg Görevleri katılmıştır. ODGP'nin işlerliğinin sağlanmasına imkân sunan, Avrupa Konseyi'nin Başkanı, Avrupa Komisyonu'nun dış ilişkiler sorumlusu ve Genel Sekreterin de ilştirilmesi ile Troyka revize edilmiştir. Konsey'in Genel Sekreterliğin bünyesindeki görevi; uluslar arası yatkinlikleri gözlemlemek, analiz etmek, oluşabilecek kriz durumlarını öngörüp, ikazlarda bulunmak olan "Politika Planlama ve Erken Uyarı Birimi" ihdas edilmesi; ODGP konularında oy birliği şartından kaynaklanan karar alma sürecinde ortaya çıkan zorlukların üstesinden gelmek ve yapının esnek hale gelebilmesi maksadıyla, her ne kadar Amsterdam Antlaşması ile getiren oy birliği şartı korunmuş olsa da "yapıcı çekimserlik" tatbik edilmiştir. Böylelikle nitelikli çoğunluğun ortak eylemler ve ortak stratejiler belirlenmesi konularında karar alabilmesi kolaylaştırılmıştır.

2003 yılında yürürlüğe sokulan Nice Antlaşması ODGP'nı ilgilendiren yenilikçi yargılar getirmiştir. Yapıcı çekimserlik ile getirilen nitelikli çoğunluğun alabileceği karar sahaları fazlaştırılmıştır. Nice Antlaşması artırılmış iş birliği adı ile yeni bir kavram ve yenilik getirmiştir. Özellikle Nice Antlaşması ile birlikte ortaya çıkan krizlerde ve siyasi gerginliklerde yetkili olan Siyasi ve Güvenlik komitesinin rolü de daha da önemli bir hale getirilmiştir. Ayrıca son zamanlarda Fransa'nın çok fazla dile getirdiği AB ordusu kurulma düşüncesi de ciddi anlamda ele alınarak değerlendirilmektedir. Özellikle son olarak Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişiminde bu konu daha da önem kazanmış ve ciddi bir şekilde düşünülmesini elzem kılmıştır.

6.7. İsrail'in Güvenlik Politikalarında Değişim

İsrail Devleti'nin stratejik hedeflerine bakıldığı zaman ilk sırasında güvenlik gelmektedir. Bunda elbette irredentalist bir politika izleyerek Filistin topraklarını zorla yerleşmesi en önemli etkidir. Filistin halkının kaybedilen topraklarının mücadelesi için ve daha fazla toprak kaybetmemek için teyakkuz halinde olmasından dolayı İsrail

güvenlik meselesini her zaman için en birincil stratejisi olarak belirlemiştir. Güvenlik algısı ve buna bağlı olarak politikalarında ise her dönem topraklarını genişleterek yayılmayı hedeflemiştir.

İsrail'in bölgesel güvenlik anlayışı Amerika'nınki ile genelde paralel ve uyumlu bir şekilde süregelmiştir. Özellikle soğuk savaş döneminde de sürekli olarak gerek bölgesel ülkelerle gerekse Filistin ile mücadelesi devam etmiştir.

İsrail Devleti, teşkilinden bu yana kendi güvenliğinin tesisi konusunu ön planda tutmuş ve bu duruma ağırlık vermiştir. İsrail, bulunduğu coğrafya itibariyle kendi güvenliğine önem vermiş, var olan güvenlik probleminden kurtulmak ve huzurlu bir yaşamsal bölge elde edebilmek adına kendine özgü bir strateji geliştirmiş ve benimsemiştir. Aldığı önlemlere örnek olarak güvenlik duvarı gösterilebilir. Ancak, alınan tedbirler hedeflediği güvenli alan stratejisini tam olarak karşılayamamış istediği sonuca tam anlamıyla ulaşamamıştır. Netice itibari ile bulunduğu coğrafyada kendisinin güvende olmadığını ve bu doğrultuda tedbir geliştirme zorunluluğunu, ABD ve AB başta olmak üzere herkesi ikna etmeyi başarmıştır (Urhal, 2008).

Tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen bazı gelişmeler ve konjonktür İsrail'e karşı geliştirilen güvenlik tehdidini azaltmıştır. Özellikle Mısır ve Ürdün devletleri arasında yapılan barış antlaşmaları, Filistin ile gerçekleştirilen Oslo Antlaşması, 1991 yılında gerçekleşen Körfez Savaşı sonunda ABD İsrail güvenliği için en büyük tehditlerden biri olarak görülen Irak askeri altyapısını yok etmesi güvenlik anlamında İsrail lehine olan gelişmeler olarak görülmektedir. Yine İsrail Devleti'nin diğer Arap ülkeleri ile gerçekleştirdiği barış ve saldırmazlık antlaşmaları da güvenlik konusunda İsrail için olumlu gelişmelerdir (Khaled, 2007).

İsrail Devleti temel politikalarına bakıldığı zaman kuruluş döneminden günümüze kadar kalıcı dostluğu olmayıp, sürekli bir düşmanlık da sergilememektedir. Çıkarları doğrultusunda yürüttükleri politikalar konjonktürel olarak değişikli göstermektedir. İsrail'in tarihsel mazisi dikkate alındığında zaman zaman Birleşik Krallık (İngiltere) ile müttefik olduğu görülmektedir. Geçmiş dönemlerde de İngiltere dünyanın etkili ve etkileyici gücüydü, İsrail'in İngiltere ile yakınlaşmasının nedenlerinden biri olarak Filistin'in İngiliz kontrolü altında bulunması gösterilebilir. İngiltere, yasadışı Yahudi muhacirlere izin veriyordu. İsrail'in ABD ile yakın ilişki

içinde bulunması, kendi çıkarları bakımından çok mühimdi. Bu yakınlaşmanın ürünü olarak ABD'nin, İsrail aleyhine alınan kararlar karşında veto hakkını kullanması ve ABD'nin ekonomisinden, teknolojisinden ve birçok desteğinden faydalanması gösterilebilir. İsrail dönemsel olarak kendi güvenlik endişelerini giderecek bütün antlaşmaları ve ilişkilerini kullanarak stratejilerini belirlemektedir (Emad, 2004).

Son tahlilde, İsrail güvenlik politikasını şekillendiren temel faktör Filistin faktörüdür. İsrail kendi güvenlik tehditlerine karşı bölge ülkeleri ile birçok antlaşma yapılmıştır. İsrail her ne kadar antlaşmalar yaparak güvenlik tehdidini azaltmayı hedeflese de çoğu zaman antlaşmanın gerekliliğinin yerine getirmemiştir. Bu durum da bölge için sürekli bir barıştan söz etmenin imkansızlığını göstermektedir.

6.8. Kuzey Arktik'te Yaşanan Gelişmeler

Arktik bölgesi içerisinde var olan mücadele, bölge ülkelerinin Kuzey Kutup Noktasına uzanan kesimler üzerinde pay iddia etmeye 20. yüzyılda başladığı görülmektedir. Böylece 1920'lerin ortasında bu bölge, sektörlere ayrılarak ABD, SSCB, Norveç, Kanada ve Danimarka arasında pay edilmiş ve Kuzey Kutup Noktası, sayılan bu devletler arasındaki sınırı oluşturmuştur.

Ancak 1982'de Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (BMDHS) kabul edilmesi ile birlikte bu durum farklılık göstermiştir. Bu sözleşmeye göre, Arktik ülkeleri sadece kendilerine ait münhasır ekonomik yerlerde ve kıta sahanlıklarında mevcut olan maden ve enerji kaynaklarını çıkarma hakkına haizdir. Bahse konu bölgelerin dışında kalan kısımlar ise açık deniz olarak adlandırılmakta ve üzerinde hiçbir ülke hak iddiasında bulunamamaktadır. Çünkü uluslararası hukuk gereğince, açık denizlerde tüm devletlerin serbest dolaşma, balıkçılık ve bilimsel araştırmalar yapma hakkı bulunmaktadır (Akhiyadov, 2019).

Çift kutuplu döneminin en önemli güçleri olan ABD ile SSCB arasında hasıl olan özellikle ideolojik, siyasi ve askeri alanlarda daha çok kendini gösteren rekabet ve nüfuz çatışmasında Arktika'nın kendine münhasır bir biçimde stratejik bir rol aldığı görülmektedir. Bu duruma başlıca etken olarak ise "bölgenin, her iki süper gücün nükleer silahların kullanılması durumunda, en kısa yolu oluşturması gösterilebilir" (Mikkola, 2019, s. 3).

Soğuk Savaşın son bulması ve SSCB'nin 1991 sonunda parçalanmasıyla birlikte bölgenin askeri-stratejik bakımdan önemi geçici süreyle son bulmuştur. Sovyetlerin siyasi ardılı olan Rusya Federasyonu'nun 1990'lı yıllarda içinde bulunduğu derin ekonomik, toplumsal ve siyasi krizlerle başa çıkmak zorunda olması bölgeye yönelik ilgisini azımsanmayacak derecede azaltmıştır. Batılı ülkeler de Soğuk Savaş sonrasında bölgenin askeri-stratejik önemiyetinin tamamıyla son bulduğunu sanarak Arktika'ya olan meraklarını bu zaman diliminde aynı biçimde azaltmışlardır. 2000'li yıllara giriş yapıldığında ise ilgi azalması farklılık göstermiş, küresel ısınmanın bölgede sebep olacağı bozucu tesirlerin yanında ekonomik-ticari boyutta getireceği imkanlara bağlantılı olarak, en başta Rusya olmak üzere çoğu devletin ilgisi tekrar Arktika bölgesine çevrilmiş ve eş zamanlı olarak hem rekabet hem de iş birliği unsurları ortaya çıkmıştır.

Çift kutuplu dünyanın sona ermesi ve ideolojik ayrılıkların sonlanmasıyla beraber Arktik ülkelerinin ortak hareket etmeye yönelmesi, bölgede bir takım olumlu gelişmeler yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Ancak iş birliği atılımlarına rağmen bölgede hali hazırda süren kıta sahanlığıyla ilgili anlaşmazlıklar, bölgenin geleceğini bilinmez olarak kılmaktadır. Bununla beraber alandaki iş birliğini engelleyen her türlü uyuşmazlığa rağmen bazı ciddi sınır meseleleri de çözüme kavuşturulmuştur. SSCB ve ABD arasında 1990 yılında Bering Denizi'ndeki sınır mevzusunda bir anlaşma imza altına alınmış, 2010 yılında ise Rusya ve Norveç, Barents Denizi'ndeki deniz sınırları ile ilgili kırk yıldır süre gelen bir anlaşmazlığı çözüme kavuşturarak, karşılıklı hak iddia ettikleri kesimleri eşit bir şekilde bölüşmüşlerdir. Bölgedeki ortaklık ve istikrar bakımından olumlu görülebilecek gelişmelerin en önemlisi, 1996'da Ottawa Deklarasyonu ile oluşturulan ve giderek kurumsal kimlik kazanan, hükümetler arası nitelikteki Arktik Konseyi'dir. Konseyde daimî üyelik statüsüne Arktik ülkeleri olarak adlandırılan Kanada, ABD, Norveç, Rusya ve Danimarka'nın dışında İzlanda, Finlandiya ve İsveç'de sahiptir (Akhiyadov, 2019).

Bu devletler dışında hiçbir devlete daimî üyelik statüsü verilmemekle birlikte, konseyde çeşitli ülke ve ülke dışı aktörler de gözlemci üye olarak yer almaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, bölgede bir taraftan bu olumlu gelişmeler yaşanırken diğer taraftan da kıta sahanlığı hususundaki bazı ayrışmalar devam etmektedir. Arktik diye adlandırılan gölgeyi jeopolitik bir çekişme içine iten diğer bir

konu ise, küresel ısınma neticesinde buzulların erimesiyle Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan bölgedeki deniz yollarının kullanılabilir hâle gelmesidir.

Soğuk Savaş döneminin süper güçleri SSCB ile ABD arasındaki özellikle askeri, siyasi ve ideolojik sahalarda süre gelen rekabet ve erk mücadelesinde Arktika'nın kendine münhasır bir şekilde stratejik bir rol aldığı görülmektedir. Burada temel etken olarak alanın, her iki süper gücün nükleer silahların kullanılması gerektiğinde, en kestirme yolu yaratması gösterilebilir (Mikkola, 2019).

Siyasi anlamda Arktika Bölgesi'nde hakkı olduğunu iddia eden 'Arktik Sekizi' olarak nitelendirilen sekiz devlet yer almaktadır. 'Arktika Beşlisi' olarak adlandırılan ABD, Kanada, Rusya, Danimarka ve Norveç'ten oluşan beş devletin Arktik ile doğrudan sınırı olduğu görülmektedir. Finlandiya, İzlanda ve İsveç gibi devletlerin doğrudan sınırı bulunmamasına rağmen Arktik Konseyi üyesi devletlerdir (Kullik, 2012). Ancak bölgeye olan ilginin yalnızca bu beş ülkeyle kısıtlı değildir. Kuzey kutup bölgesine ilgisi olan yeni aktörlerde de ortaya çıkmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği belirli dönemlerde bölgeye karşı bulunan ilgi ve hassasiyetini söylemlerle ortaya koymaktadır. Ayrıca Çin 21.000 (yirmi bir bin) tonluk Snow Dragon (buz kıran) ile alanda kapsamlı çalışmalar yürütmektedir. Japonya ve Güney Kore ise uzunluğu az olan su yollarında çalıştırabilecekleri nakliye tankerleri kurmaktadırlar. Bunların haricinde diğer etkili bir uluslararası örgüt olan NATO'nun da sahada etkili ve söz sahibi olması gerektiği, NATO'nun Genel Sekreteri Rasmussen tarafından deklare edilmektedir (Kefferpütz, 2010). Bu açıklamalar sonucunda Arktika bölgesi için bugün üç ayrı ülkeler grubundan bahsedilebilir. Birinci olarak Arktika beşlisi olarak adlandırılan grup, ikincisi kuzey kutup dairesi içerisinde bulunan sekiz Arktika ülkesinden oluşan (bunlar Arktika beşlisi dışındaki Finlandiya, İzlanda ve İsveç'ten oluşmaktadır) ve Arktika sekizlisi olarak da bilinen grup, üçüncüsü ise Hindistan, Güney Kore, Çin ve bazı Avrupa Birliği ülkelerinden meydana gelen ve Arktika ülkeleri ile hudutlu olmayanları kapsamaktadır. Bu devletler de önceki dönemlerde Arktika Bölgesi'nden deniz yolları ve ham madde gibi hususlarda bazı isteklerde bulunmuşlardır (Grätz, 2012). "Arktika beşlisi" devletlerinin kendi lehlerine olan talepleri desteklemeleri bölgede hali hazırda var olan uyuşmazlık noktalarının fazlaşmasına sebep olmaktadır. Netice itibarıyla devletler arasında meydana gelen çıkar mücadeleleri uluslararası politika bakımından gerçekçi politikanın, bölgeyi

açıklamada uygulanabilecek tesirli bir kuram olduğunu göstermektedir. Gerçekçi politikanın odağında ülkeler yer almaktadır. Burada da ülkelerin kendi çıkarlarının gözde olması gerçekçi politikanın ne kadar tesirli olduğunu göstermektedir (Albrecht und Braun, 2012).

7. DÜNYA GÜVENLİĞİ

“Güvenlik çoğu zaman net bir şekilde kavramsallaştırılmaksızın uluslararası ilişkiler çalışmalarında çokça kullanılan bir kavramdır. Buzan’ın sözcükleriyle, güvenlik “tıpkı sevgi, özgürlük ve güç kavramları gibi tartışmaya açık ve oldukça muğlâk” bir kavramdır ve bu yüzden anlamı üzerine birçok kuramsal tartışma ve çözülmemiş münakaşalar vardır” (Buzan, 1991, s. 7).

Küreselleşmenin baş döndürücü şekilde hızlandığı ve sınırların artık pek bir önemi kalmadığı günümüzde doğal olarak güvenlik algısı ve tehditleri de değişmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşına kadar devlet güvenliğinin hat safhada olduğu bir dönem yaşanılırken, İkinci Dünya Savaşı’nın yaşanması ve sadece taraf devletler değil bütün Dünya’nın hem ekonomik hem de siyasal sistemlerini etkilemiştir. Bunun üzerine artık devlet güvenliği kavramının yanında Dünya güvenliği kavramı da konuşlmaya başlanmıştır ve önemli bir hale gelmiştir.

Uluslararası İlişkiler disiplininin uluslararası politika ve güvenlik politikaları alanında yapılan araştırmalarda da teorik bir değişimin yaşadığı gözlemlenmiştir. Tarihsel süreç içinde güvenlik kavramı sürekli değişkenlik göstermiş ve bu doğrultuda devlet odaklı düşünceye sahip realist ve neo-realist teoriler ile insan odaklı güvenlik düşüncesine sahip eleştirel teoriler gündeme getirilmiştir.

Bu kapsamda realistler, güvenliğe devletler düzeyinde ele alırken ve askeri güvenlik tedbirlerini öncelikli tutarken, Soğuk Savaş Sonrası süreçte bireyin güvenliğini önemli gören teorilere ağırlık verilmeye başlanmıştır. Fakat birey güvenliğinin devlet güvenliğinden daha önemli olduğunu düşünenler genellikle ütöplast olarak nitelendirilmiş, bilimsellikten ve siyasetten uzak olmakla itham edilmişlerdir (Ovalı, 2006).

Uluslararası ilişkiler disiplininde güvenlik çalışmalarının yer almaya başlaması ve gelişimi, 1918-1955 yılları arası “birinci dönem”, 1955-1985 yılları arası “ikinci

dönem”, 1985-1995 yılları arası “üçüncü dönem” ve 1995’ten günümüze kadar olan dönem “son dönem” olmak üzere genel olarak dört dönem olarak ele alınmaktadır. Bu dört bölüm Birinci Dünya Savaşından günümüze kadar değişen güvenlik algısını ortaya koymaktadır (Bakan, 2007).

İlk dönem 1918-1955 tarihleri arasını kapsayıp, bu dönemdeki güvenlik ihtiyacını; devletin en temel ihtiyacı olarak görmeyip, devletlerin ekonomik düzey, bireylerin özgürlüğü gibi ihtiyaçlardan biri olarak görmektedir. Realist anlayışın da perspektifi bu yöndedir (Dedeoğlu, 2003).

1955-1985 tarihleri arasını kapsayan ikinci dönemde ise, özellikle nükleer silahların uluslararası politikada belirleyici ve yönlendirici olduğu bir dönemdir. Bu dönemde özellikle nükleer silahların ulusal ve uluslararası güvenliği sağlamada kullanıldığı ve nükleer silahlara sahip ülkelerle direk bir çatışmaya girilemediği bu hem devlet güvenliğini hem de Dünya güvenliğini tehdit ettiği için caydırıcı bir etki yaratmıştır (Bakan, 2007).

Üçüncü dönem olarak belirtilen 1985-1995 yılları arası dönemde ise soğuk savaş döneminin son zamanları ile soğuk savaş sonrası dönemin ilk yıllarını kapsayan dönemdir. Özellikle bu dönemde ortaya çıkan yeni devletler ve ulusüstü oluşturulan birlikler ortak güvenlik faaliyetlerine daha geniş yer vermiştir. Ayrıca güvenliğin, siyasi bütünleşme ve ekonomik gelişmeyle yakın ilintisinin önemi de vurgulanmıştır. Soğuk Savaşın sona ermesiyle Avrupa’da geleneksel güvenlik anlayışı değişim geçirmiş, devlet odaklı güvenlik düşüncesi sorgulanarak birey odaklı güvenlik düşüncesine geçişe başlanmıştır (Bakan, 2007). Bu dönemde realist anlayışın aksine devlet güvenliği ikinci plana atılarak Dünya güvenliği kavramı daha ön plana çıkmıştır.

1995-2001 ve sonrası olarak beşinci bir kategori, son dönemdeki uluslararası düzen hareketlerini algılama ve anlamada destek olacaktır. Zira 9/11 saldırıları akabinde tek kutupluluktan, çok kutupluluğa geçiş yapan uluslararası düzende artan güvensizlik içinde ülkeler, güvenliklerini beraber sağlayabilmek adına ve ortak tehdide karşı beraber hareket edebilmek amacıyla ülkesel düzeylerinin yanı sıra bölgesel birliklere tekrardan dönmeye başlamışlardır. Bölgesel güvenlik ile ilgili yaklaşımlar İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle çıkmış olsa da güvenlik

çalışmalarında önemli bir adım olan bölgesel güvenlik çalışmalarına tekrardan bir yönelme olmuştur. Özellikle soğuk savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkiler realist anlayışın sert tutumundan çıkarak yumuşama dönemine geçmiştir. Bu dönemle birlikte güvenlik kavramı da değişim ve dönüşüme uğramıştır. Gereksinim duyulan güvenlik anlayışı birey, toplum, topluluk ve grupların güvenliği olmuştur (Korkmaz, 2010).

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle ayrımlaşan güvenlik hususları, insanın ve ülkelerin içinde buldukları güvensizlik duygusuyla doğru orantılıdır. Çünkü güvenliğin bir ihtiyaç olarak ele alınması ve algılanması için güvensizlik ortamına gereksinim vardır. Özellikle 9/11 olayları müteakibinde ABD'nin güvensizlik algısı çerçevesinde nükleer silahlanma kuvvetini fazlalaştırması ve dünyanın diğer devletlerinin nükleer silahlardan vazgeçmesini istemesi içinde bulunulan duruma güzel bir örnektir.

9/11 diye de adlandırılan terör saldırılarıyla birlikte güvenlik algılamalarındaki dönüşüm ve değişim, yeni bir duruma geçme noktasına varmıştır. Vukuu bulan terör saldırısı güvenlik olgusunun içeriğinin uyuşturucu, örgütlü suç şebekeleri, terör, silah ve insan ticareti, etnik ve dinsel çatışmalar, yasa dışı göç ve kitle imha silahlarının artması gibi tehditlerden ötürü bir hayli genişlediğini ortaya çıkarmaktadır.

Soğuk Savaş'ın son bulması ile ABD'nin hâkim güç haline gelmesi, uluslararası ortamın kesinleşmesini sağlamış, küreselleşmenin ekonomik ve toplumsal bakımdan getirdiği negatif neticeler, ABD ve Batı karşıtı terörün artmasına sebep olan en ciddi faktör haline gelmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında "terörle mücadele" hususunun uluslararası ilişkiler gündemine konumlanması da bu durumu kanıtlamıştır. Çünkü bahsedilen saldırılar, dünyaya teröristlerin her an ve her yerde eyleme geçebileceğini göstermiştir. Bu durum devletlerin güvenlik algısını değiştirmiş ve devlet güvenliği konusunu önemli hale getirmiştir.

Gerçekleşen terör saldırıları ve küreselleşmenin getirdiği negatif sonuçlar devlet güvenliğini önemli bir gereksinim olarak ortaya çıkarmıştır. Devlet güvenliğinin tekrar önemli hale gelmesi askeri ve silah gücü olarak da yarışın olması anlamına gelmekte, bu durum da Dünya güvenliği açısından tehdit oluşturmaktadır. Devletlerin güvenlik gereksinimi ve bu gereksinim sonucunda silahlanması Dünya güvenlik algısını değişime uğratmıştır.

İçinde bulunduğumuz dönemde küreselleşmenin de tesiriyle, güvenlik parametreleri değişim göstermiş; her türden güvenlik daha da ciddi bir durum almıştır. Küreselleşme, yalnızca askeri ve politik açıdan değil, sosyolojik ve teknolojik boyutlarda da güvenlik bakımından meselelere sebep olmuştur.

İçinde bulunduğumuz küreselleşme prosesinde güvenlik tehditlerinin hiçbir devirde olmadığı kadar çeşitlendiği görülmektedir. Çevre kirliliği, yoksulluk, etnik kavgalar, uluslararası terörizm, dini fanatizm, kimyasal, nükleer ve biyolojik silahlar, insan sağlığını tehdit eden endüstri atıkları, 21. Yüzyılda uluslararası krizlere neden olacak ve güvenliği tehdit eden olaylar olarak ön plana çıkmaktadır. Bu yaşanan gelişmeler de doğal olarak geleneksel güvenlik algısının değişimine ve dönüşümüne sebebiyet vermiştir.

7.1. Dünya Güvenliği Kuramı

Küreselleşme ile modern anlamda ulus- devlet anlayışında da değişimler ve dönüşümler yaşanmıştır. Devletler özellikle ekonomik ve güvenlik iş birlikleri yaparak bazı egemen haklarını üst yapı olan birliklere devretmişlerdir. Bu durum da modern anlamda anlaşılan ulus-devlet anlayışının değişimine sebebiyet vermiştir. Böylelikle uluslararası siyaset yerini ulusüstü siyasete veya Dünya siyasetine bırakmıştır. Reel politığın uluslararasından dünyaya dönüşümünde ülkelerin birbirlerine bağımlı olmalarının payı ok yüksektir (Birdiqli, 2016).

Dünya güvenlik kuramı, 2007 yılında 'Dünya Güvenliği Teorisi' (Theory of World Security) kitabının yazarı Ken Booth'un ortaya koyduğu ve realizmin ötesinde bireyi ön plana çıkaran ve Dünya güvenliğini birey üzerinden okuyan ve tanımlayan bir kuramdır (Booth, 2007).

Booth (2007), güvenliği sadece hayatta kalmanın ötesinde tanımlamış ve uluslararası güvenliğin göz ardı ettiği hususların varlığına işaret etmiştir. Güvenlik unsuru en nihayetinde insan için vardır. Ancak güvenlik politikaları bireylere rağmen ya da bireyler dikkate alınmadan yürütülmesine eleştiri getirmiştir.

Dünya güvenliğinin önünde en büyük tehditlerden biri olarak insanların tüketim çılgınlığı ve buna bağılı olarak Dünya'nın ekosistemine verdiği zararlara dikkat çekmiştir. Dünya'daki eşitsizliğin uçurum derecesinde hissedildiği temiz suya ulaşım, gıdaya ulaşım, sağlık bakımları ve eğitim gibi hususlar Dünya güvenliği önünde en

büyük tehdit ve engel olarak ifade etmiştir. Temel eğitime ulaşmanın maliyeti ortalama 6 milyar Amerikan doları iken, ABD'nin sadece kozmetiğe harcadığı tutar yıllık 8 milyar Amerikan dolarıdır. ABD'nin yıllık askeri harcaması ise 780 milyar Amerikan dolarıdır. Dünya'ya bakıldığında ise çocukların üçte biri yetersiz beslenmektedir. (Booth, 2007).

Booth, özellikle BM raporlarındaki verilere dayanarak verdiği örneklerle güvenliğin tanımını genişletmiştir, klasik anlamda yapılan güvenlik tanımlarını da eleştirmiştir; böylelikle realist teoriden de ayrılmaktadır. Booth, Dünya güvenliği kuramının olabilmesi için ise özgürleşme ve birlik ya da cemiyetlerle mümkün olacağını savunmuştur (Booth, 2007). Booth liberal bir yol izleyerek düzen ve devlet kavramlarına mesafeli durmuş özgürleşmeyi savunmuştur.

Dünya güvenliği kuramının arka planına Booth, Frankfurt Okulu'nu, Gramsci geleneğini, Marx'ı ve eleştirel uluslararası ilişkiler teorilerini almıştır. Marksist düşünceyi temel alarak ortaya çıkan Frankfurt Okulu'nun genel yaklaşımı marksistten ziyade eleştireldir. Okula göre, amaç bireylerin özgürleşmesi ve böylece değerinin artırılması olmalıdır (Selvitopu ve Kavurgacı, 2019). Booth'a göre güvenlik ve özgürleşme aynı bozuk paranın iki yüzü gibidir. Çünkü güvenlik tehdidin olmama hali iken, özgürleşme insanın fiziksel ve insani kısıtlayıcılardan arınmış olmasıdır. İki kelime de anlam olarak kesişmektedir.

Booth, özetle Dünya güvenlik kuramının gerçekleşebilmesi için ya da daha doğrusu teori ile pratiğin bir arada olması için yedi unsurun üzerinden okuma yapmıştır. Bunlar:

- Cemiyet (Birlik),
- Demokrasi,
- Etik,
- Küreselleşme,
- Güç,
- Ekonomi,
- Ve çevredir (Booth, 2007).

7.2. Dünya Güvenliğini Tehdit Eden Başlıca Unsurlar

Güvenlik kavramı bizatihi tehdit unsurunun varlığıyla ortaya çıkmış bir kavramdır. “Soğuk savaş döneminde güvenlik, daha çok bir ülke silahlı kuvvetlerinin

karşı ülkelerde yarattığı tehdit ve buna karşı alınan tedbirler olarak gündeme gelmiştir. Soğuk savaş döneminin sona ermesi ile birlikte oluşan yeni dünya düzeni içerisinde tehdit ve buna bağlı olarak güvenlik algılamaları da değişmiştir” (Küçükşahin ve Akkan, 2007, s. 43).

“Günümüzde uluslararası sistem içerisinde devletlerin alışageldikleri güvenlik anlayışı değişmiştir. Güvenlik anlayışındaki bu değişim, dünya insanlarını birbirlerine daha fazla yaklaştıran teknolojik gelişmelerin ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan küreselleşmenin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile birlikte uluslararası sistemin dengesini bozan organize suçlar, yasadışı göç, insan kaçakçılığı, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, para aklama gibi yeni tehditler ön plana çıkmaya başlamıştır” (Küçükşahin ve Akkan, 2007, s. 43).

Soğuk savaş sonrası dönemde gerçek anlamda güvenlik anlayışını ve algısını değiştiren olay 11 Eylül saldırıları olmuştur. 11 Eylül tarihinde ABD’de gerçekleşen terör saldırıları ve küreselleşmenin getirdiği negatif sonuçlar devlet güvenliğini önemli bir gereksinim olarak ortaya çıkarmıştır. 11 Eylül saldırıları ile birlikte bölgesel güvenlik de küreselleşerek Dünya güvenliği için de büyük bir tehdit olmuştur. Devlet güvenliğinin tekrar önemli hale gelmesi askeri ve silah gücü olarak da yarışın olması anlamına gelmekte, bu durum da Dünya güvenliği açısından tehdit oluşturmaktadır. Devletlerin güvenlik gereksinimi ve bu gereksinim sonucunda silahlanması Dünya güvenlik algısını değişime uğratmıştır.

Günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle, güvenlik parametreleri değişmiş; her türden güvenlik daha da önemli bir hal almıştır. Küreselleşme, sadece askeri ve politik yönden değil, sosyolojik ve teknolojik boyutlarda da güvenlik açısından sorunlara neden olmuştur (Ayata, 2017).

Soğuk savaş sonrası dönemde hem küreselleşmenin getirdiği tehditler hem de hızlı bir şekilde gelişen bilgi teknolojisi ve buna bağlı olarak teknolojik gelişmeler güvenlik kavramını daha da karmaşık bir hale getirmiştir. Özellikle uluslararası arenada yeni aktörlerin varlığı güvenlik kavramını tehdit eden unsurlarında genişlemesine ve çeşitliliğin artmasına sebebiyet vermiştir. “Yeni dönemde tehdit kavramı düşman kavramından çok daha önemli olmaya başlamıştır. Geçmiş dönemin klasik anlayışındaki düşman kavramı ortadan kalkmıştır. Düşmanı isimlendirme

eğilimi geri plana kaymış, tehditlerin belirlenmesi ve onunla mücadele ön plana çıkmıştır. Bu durumun sebebi, tehdidin kaynağı olabilecek aktörlerin artık çok daha geniş bir yelpazede ve coğrafyada yer almasıdır. Eskiden tehdidin kaynağı genellikle komşu devletler olarak düşünüldüğü için düşmanı bulmak daha kolaydı, oysa günümüzde küreselleşmenin de etkisiyle coğrafyanın anlamı değişmekte, böylece düşmanı bulmak ve adlandırmak giderek daha zor hale gelmektedir” (Küçükşahin ve Akkan, 2007, s. 60). Ayrıca teknolojik gelişmeler ile birlikte konvansiyonel savaşlar yerini askeri darbelere, ekonomik savaşlara ve siber savaşlara bırakmıştır. Günümüzdeki tehditlerin bu kadar farklılık göstermesi doğal olarak güvenlik algısını ve savunma politikalarında da değişikliğe sebebiyet vermiştir.

Uluslararası ilişkilerde realist yaklaşımın egemen olduğu görülmektedir. Özellikle 1. Dünya savaşı, 2. Dünya Savaşı ve sonrasında soğuk savaş dönemi devlet güvenliğinde realist yaklaşım, uluslararası literatürde egemenliğini kanıtlamıştır. Son olarak bu durum 11 Eylül ABD ikiz kule saldırıları ile teyit edilmiş ve BUSH doktrini bu durumun bir sonucu olmuştur (Karabulut ve Değer, 2015).

“Kaçakçılık, siber savaş, anarşizm vb. tehdit olgularının daha kitlesel olması sebebi ile realist yaklaşım, devletlerin güvenlik politikalarında ilk sırada yer almasına sebep olan durumlardan biridir. Bu durum, idealist yaklaşımıcılara ait teorilerin etkili olamaması ve devlet hareketlerinin sadece platonik bir durum sergilemesi ile realist yaklaşımın güvenlik algısında etkinliğini arttıran diğer bir olgu olmasına sebebiyet vermiştir” (Karabulut ve Değer, 2015, s. 71).

Dünya Güvenliği konusunda ise realist yaklaşımın bakışında: “Realist ve neorealistler geçmişte savaşların varlığını göz önüne alarak, gelecekte de savaşların kaçınılmaz gerçek olduğunu savunurlar. Bu durum için devletlerin güç arayışlarında olduğunu belirtmektedirler. Zbigniew Brzezinski “İkinci Şans” adlı eserinde Amerika’nın güç sahibi olmasının her devleti kendi tarafına çekeceğini belirtmektedir. Bu durumda, güç kazanımını etkileyen en önemli faktör ise nükleer silahlanma olarak belirlenmiştir. Özellikle Soğuk Savaş sonunda bu tehdit ortadan kalksa da nükleer silahlanma yeni bir ivedilik kazanmıştır” (Brzezinski, 2008, s. 40-41).

Son tahlilde, güvenlik algısının tarihsel süreç içerisinde sürekli değişkenlik göstermesinde en önemli unsur teknolojik gelişmeler ve bunun uzantısı olarak silah

sanayisindeki gelişmelerdir. Özellikle kimyasal silahlara sahip olan devlet sayısının her geçen gün artış göstermesi savaşların çıkmasında büyük bir caydırıcı etken gibi gözükmeyle beraber Dünya güvenliği adına önemli bir tehdit olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulus üstü gerek siyasi gerekse ekonomik örgütlerin artması ile birlikte bağımlılığın artmasına sebebiyet vererek devletlerin ve birliklerin güvenlik konularında daha itidalli davranmalarına sevk etmektedir.

“İki kutuplu sistemin sona ermesiyle birlikte küresel dünyada güvenlik tehditleri de değişmiştir. İki kutuplu sistem içinde sınırları belli olan tehdit unsurları Soğuk Savaş sonrası dönemde farklı güvenlik ve tehdit algılarının ortaya çıkmasıyla belirsizleşmiştir. Yenidünya düzeni içinde askeri güvenlik odaklı yaklaşımın sınırları genişletilerek; ekonomik, siyasi ve çevresel güvenlik tehditleri de eklenmiştir. Güvenlik tehditleri geleneksel anlamda devletin güvenliği boyutundan eleştirel güvenlik yaklaşımları ile bireyin ve toplumun güvenliği boyutuna indirilmeye çalışılmıştır” (Palancı, 2021, s. 238).

8. SONUÇ

Güvenlik konusu ilk çağlardan beri insanların hayatlarını idame ettirebilmek için gereksinim duyduğu temel kurallardandır. Modern anlamda ulus devlet anlayışının başlangıcı olarak kabul edilen 1648 Vestfalya Anlaşması ile birlikte devletler uluslararası ilişkilerin temel faktörü olarak kabul edilmiştir. Sonrasında ise uzun bir süre güvenlik devlet endeksli olarak sürdürülmüş ve geleneksel anlamda güvenlik anlayışı hâkim olmuştur. Özellikle soğuk savaş dönemi bu anlayışın gösterilmesine yönelik en güzel örnektir. Realist anlayışın hâkim olduğu bu dönemde devlet güvenliği hat safhadadır. Bu dönemin düşünce yapısı özetle güce odaklı, öznesi devlet olan anarşik bir uluslararası sistem olarak tanımlanabilmektedir.

Yirminci yüzyıl kimilerine göre en uzun yüzyıl kimine göre ise aşırılıklar çağı olarak isimlendirilmesindeki temel faktör iki dünya savaşının da bu yüzyılda gerçekleşmiş olmasıdır. İkinci Dünya Savaşı Dünya’da bütün alanlarda bir değişim ve dönüşüm yaşanmasına sebep olmuştur. Özellikle ilk nükleer silahın kullanılması ve savaşların sadece savaşan taraflar değil, bütün dünyayı etkileyen olaylar olduğu gerçeğini İkinci Dünya Savaşı’nda bütün insanlık tanık olmuştur.

Soğuk savaş döneminin sona erişiyile birlikte devletlerin güvenlik algıları ve anlayışlarında da değişiklik olmuştur. Bu dönem uluslararası güvenlik için yeni bir dönem olup, yeni ve farklı güvenlik risklerinin de ortaya çıktığı görülmüştür. Bu dönemde büyük ülkeler arsında direk olarak savaşların çıkma ihtimali oldukça zayıflamıştır. Bununla beraber ülkelerin ulusal güvenliklerine dönük tehditlerin çeşitlendiği ve geçmiş dönemlere nazaran öngörülebilir olma olasılığı zayıflamıştır. Bu dönemde özellikle devletler ulusüstü yapılanmalarla güvenliklerini güçlü hale getirmeye çalışmışlardır. Yine bu dönemde etnik olarak parçalı bir yapıya sahip olan devletlerin parçalandığı da görülmüştür. Sovyetler ve Çekoslovakya’daki dağılmalar şiddetli çatışmalara gerek kalmadan olurken, Yugoslavya için aynı şey söylenilemeyecektir. Özellikle Srebrenitsa katliamı Boşnaklara karşı uygulanan

soykırımını gözler önüne sermiştir.

Bu dönemde temel sorunlardan bir tanesi olarak da yine soğuk savaş döneminde olduğu gibi kitle imha silahlarının varlığıdır. Bu varlık soğuk savaş sonrası dönem de de en temel güvenlik sorunlarından bir tanesi olmuştur. Yine bu dönemde terör örgütlerinin de bu silahlara ulaşabilme imkânı güvenlik olarak büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmıştır. Özellikle 11 Eylül saldırılarının yapılması ile birlikte terör uluslararası güvenliğin birincil konusu olmuştur. Dünyanın süper gücü olarak lanse edilen Amerika Birleşik Devletleri'nin kendi topraklarında maruz kaldığı bu saldırı, Dünya'da hiçbir devletin güvende olmadığı gerçeğini ortaya koymuştur. Bu nedenle ekonomik ve askeri kaynaklardan meydana gelen sert gücün terör tehdidine karşı tek başına çözüm olamayacağı ve yumuşak güç adı verilen yeni güç yaklaşımlarının dikkate alınması düşüncesi ön plana çıkmaya başlamıştır.

Soğuk Savaşın sona ermesi ve küreselleşme ile birlikte bilgi ve teknolojinin yayılması ve gelişmesi de büyük bir hız kazanmıştır. Özellikle internetin her geçen gün yaygınlaşması ve sosyal medya kullanımının artması ile birlikte insanların Dünya ile iletişimi daha da güçlenmiştir. Dünya'da özgürlük, demokrasi, refah ve gelir dağılımındaki adalet kavramları diğer halkalar tarafından da talep edilir hale gelmesini sağlamıştır. Yakın zamanda Mısır'da başlayıp bütün Dünya'yı etkileyen Arap Baharı da bunun en son ve somut örneği olarak karşımıza çıkmıştır. Bu değişiklik talepleri ve hareketleri birçok ülke için güvenlik konusunda fazlasıyla sorunlar çıkarmasına sebep olmuştur. Ülkeler bu tehditler karşısında salt askeri ve ekonomik olarak güçlü olmanın güvenlik konusunda tam olarak yeterli olamayacağını görmüştür.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve küreselleşmenin de etkisiyle güvenlik kavramı yeniden yapılanmıştır. Tehdit algılarının farklılaşması ile genişletilmiş, daha da derinleştirilmiş bir güvenlik kavramı oluşturma süreci başlamıştır. Geleneksel anlamdaki güvenlik yaklaşımları değişen koşullarla mücadelede yetersiz kalmış olup salt askeri parametreler yerine çevre, nüfus, kültür, ekonomi gibi faktörlerde değerlendirmeye katılmıştır. Söz konusu değişen güvenlik kavramının en önemli kırılma noktası 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'nin iki önemli yapısı olan Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan terör saldırıları olmuştur. Bu saldırılar, terörizmin her an her yerde olabileceğini göstermiş olup tehdidin çok boyutlu ve asimetrik olduğunu ortaya koymuştur. Bu saldırılar terörizmin ve güvensizliğin

küreselleşmesine neden olmuştur (Erdil, 2011). Böylelikle devlet güvenliği tekrar önem kazanmıştır. Devlet güvenliğinin önem kazanması ve devletlerin güvenlikleriyle ilgili olarak bir yarış halinde olması doğal olarak Dünya güvenliği için ise tehdit oluşturmaktadır.

Booth (2007)'un dünya güvenliği kuramı olarak ortaya koyduğu ve yaşanılabilir bir dünya için gerekli olan güvenliğin sağlanması için uluslararası ilişkilerde temel aktör olarak bireyin daha fazla önem kazanması ve birey endeksli politikalar ile Dünya güvenliğinin sağlanacağını belirtmiştir. Ulusal çıkarların bireylerin çıkarları doğrultusunda, güvenliğin ise özgürlük için bir araç olması gerektiğini savunmuştur. Dünya güvenliğinin ihtiyacı yerel ötesi dayanışma ağlarının büyümesidir. Dünya güvenliğini realist perspektiften ayıran bir özellik de olan, devletlerin güvenliğine değil insan ve grupların güvenliğine önem vermesi olmuştur (Birdiqli, 2016). Küreselleşme ile birlikte Dünya güvenliğini tehdit eden parametreler değişmiş ve çeşitliliği artmıştır. Uluslararası güvenliğin göz ardı ettiği hususlar vardır ve Booth, kuramında insan toplumunun sağlıklı olmayan işaretlerine değinmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Ajansı'nın yıllık raporlarına göre dünya nüfusunda toplumlar arasında gıdaya, temiz suya, sağlık bakımına ve eğitime ulaşmada büyük bir uçurum gerçekliğini belirtmenin yanında eğitim ve fırsat eşitliliğinin olmamasını dünya güvenliği için en büyük tehdit olarak belirtmektedir (Booth, 2007). Dünya güvenliğinin risk altında olması tüm devletleri etkileyecektir. Dünya güvende değilse devlet ve birey güvenliğinden de söz etmek olanaksız hale gelecektir.

Hülasa, uluslararası sistemdeki devrim niteliğindeki değişimler ve küreselleşme ile güvenlik kavramını yeniden yorumlamaya ve anlamaya sebep olmuştur. Bu değişim geleneksel olarak algılanan güvenlik anlayışını yeniden yorumlama gerekliliğini ortaya koymuştur. Geleneksel olarak askeri bir kavram olarak değerlendirilen güvenlik artık siyasi, sosyolojik, ekonomik ve ekolojik yönleri ile ele alınır olmuştur. Alanın genişlemesi ile birlikte birçok güvenlik sorunu da ülkelerin tek başına çözecekleri sorunlar olmaktan çıkmıştır (Sancak, 2013, s. 132). Uluslararası terör, çevre kirliliği, açlık, iklim krizi, göç ve benzeri sorunlar bu yeni dönemde tüm dünyanın beraber hareket etme ve politikalar üretme zorunluluğunu ortaya koymuştur. Dünya güvenliği için birlikte ve ulusüstü yapıların yardımı ile güvenliğin sağlanması

politikası her geçen gün daha da zaruri olma gerçeğini ortaya koymuştur. Dünyada tam anlamıyla bir güvenliğin sağlanması için bütüncül politikalar üretilmesi gereklidir.

KAYNAKÇA

- Abdurrahmanlı, E. (2019). Küreselleşme Olgusuyla Birlikte Büyüyen Terörizm. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 93-119.
- Acar, N. O. (2013). Özgürlük Alanı Olarak Sunulan Sosyal Medya ve Taksim Gezi Parkı Eylemleri. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (20), 178-193.
- Acar, Z. S. (2015). Doktrinleşme Sürecindeki İnsani Müdahale; NATO'nun Kosova'ya Müdahalesi ve Koruma Sorumluluğu Kavramı. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 113-131.
- Adanmış, Z. (2019). Soğuk Savaş Sonrası NATO'nun Güvenlik Yaklaşımında Yaşanan Dönüşüm. *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 6(2), 91-116.
- Ağır, B. S. (2006). Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı? *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(12), 70-78.
- Ağır, B. (2015). Güvenlik Kavramını Yeniden Düşünmek: Küreselleşme, Kimlik ve Değişen Güvenlik Anlayışı. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 11(22), 97-131.
- Akıl, B. (2020). Truman Doktrini ve Marshall Planının Türk Basınındaki Yansımaları. *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi)*, 3-12.
- Akyol, S., & Ulutürk, S. (2007). Küresel Kamu Malları: Hegomanya ve İstikrarın Küresel Ekonomi Politigi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 7(13), 64-67.
- Aras, H. (2019). Soğuk Savaş Döneminden Günümüze Rusya'nın Nükleer Faaliyetleri ve Politikaları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 14-23.
- Arı, T. (2002). *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, hegomanya, işbirliği*. Alfa Yayınları.
- Atalay, Y. (2020). Tarihsel ve Teorik Perspektiften Güvenlik Kavramının Dönüşümü. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Polis Akademisi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Ayata, A. (2017). Küreselleşme Bağlamında Güvenlik Politikalarının Değişimi. *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (63), 471-484.
- Aydın, M. (2004). Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1(1), 35-47.

- Bakan, S. & Şahin, S. (2018). Uluslararası Güvenlik Yaklaşımlarının Tarihsel Dönüşümü ve Yeni Tehditler. *The Journal of International Lingual, Social and Educational Sciences*, 4(2), 135-152.
- Bakan, Z. A. (2007). Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları. *21. Yüzyıl Dergisi*, 1(3), 36-38.
- Balcı, A., & Kardaş, T. (2014). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. (Ş. Kardaş, & A. Balcı, Dü), Küre Yayınları.
- Baldwin, D. (1996). Security Studies and the End of the Cold War. *World Politics*, 48(1), 117-141.
- Bayar, F. (2008). Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye. *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(8), 79.
- Bilgin, P. (2010). Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8(14).
- Birdişli, F. (2010). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım: Galler Ekolü. *Güvenlik Stratejileri* (20), 243-251.
- Birdişli, F. (2011). Ulusal Güvenlik Kavramının Tarihsel ve Düşünsel Temelleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(31), 150-153.
- Birdişli, F. (2014). Eleştirel Güvenlik Çalışmaları Kapsamında Frankfurt Okulu ve Soğuk Savaş Sonrası Güvenlik Sorunlarına Eleştirel Bir Yaklaşım:Galler Ekolü. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 234-237.
- Birsel, H. (2012). Başlangıçtan Günümüze Nato Sorunsalı "Madalyonun İki Yüzü". *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (25), 110-122.
- Booth, K. (2007). *Theory of World Security* (Cilt 105). Cambridge Universty Press.
- Boztaş, A. (2011). Türkiye'nin Afrika ile İlişkilerinde Proaktif Politikalarının Teorik Analizi: Konstrüktivist Teori, Eleştirel Teori ve Uluslararası Toplum Teorisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (31), 142.
- Boztaş, A. (2012). Üçüncü Dünya Güvenliği Yaklaşımları Kapsamında Afrika'nın Büyük Göller Bölgesi'ndeki Çatışmaların Analizi (Yayınlanmış Doktora Tezi). *Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 8.
- Bulut, B. (2022). 2000'li Yıllarda NATO'nun Siber Güvenlik Politikaları. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Buzan, B. (1991). *People, states & fear: an agenda for international security studies in the post-cold war era*. Harvester Wheatsheaf.
- Buzan, B., Waeber, O., & DeWilde, J. (1998). *Security: A new framework for analysis*. London: Lynne Rienner Publishers.

- Çakır, R., & Oğuz, S. (2000). *Hatemi'nin İran'ı*. İletişim Yayınları.
- Çelik, E. (2022, Mart 3). Rusya-Ukrayna Savaşının Siber Boyutu. Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-ukrayna-savasinin-siber-boyutu/2522079>
- Çiftçi, K. (2010). *Tarih, Kimlik ve Eleştirel Kuram Bağlamında Türk Dış Politikası*. Siyasal Kitabevi.
- Collins, A. (2017). *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları* (3 b.). (N. Uslu, Çev.). Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi.
- Dedeoğlu, B. (2008). *Uluslararası Güvenlik ve Strateji*. Yeni Yüzyıl Yayınları.
- Demiray, M. (2006). Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Stratejileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (2), 247-271.
- Derman, G. S. (2016). Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Dönemi Rus Dış Politikası Paradigmaları. *Gazi Akademik Bakış*, 10(19), 283-295.
- Dönmez, S. (2017). Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi (Balkan and Near Eastern Social Scienses)* 3(3), 8-15.
- Efe, H. (2005). Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Yaratma Çabaları ve Türkiye Etkileri, Yayınlanmış Doktora Tezi. *İstanbul Üniversitesi*.
- Efe, H. (2008). Avrupa Birliği'nin Ortak Dış ve Güvenlik Politikası. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 66-78.
- Efegil, E. (2008). Bush Doktrini ve Dünya Güvenliğine Etkileri. *Türkiyat Araştırmaları*, (8), 103-122.
- Eker, A. A. (2007). İkinci Dünya Savaşı Sonrası Türk Dış Politikasındaki Gelişmeler ve Türkiye'nin NATO'ya Giriş Süreci. Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı.
- Emmers, R. (2010). "Securitization", *Contemporary Security Studies* (2 b.). (A. Collins, Dü.) Oxford University Press.
- Erdil, N. (2011). Tehdit Algılamalarında Terörün Küresel Boyutu: ETA Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. *Trakya Üniversitesi*.
- Ereker, F. A. (2019). *NATO'nun Güvenlik Anlayışı ve Stratejik Konseptleri*. https://trguvenlikportali.com/araştırma-2/guvenlik_yazilari
- Ergüven, N. S. (2016). Uluslararası Hukuk Açısından Güvenlik Kavramının Teorik Temelleri. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(65), 785-786.
- Erol&Çelik, K. (2018). ABD'nin Suriye Politikasında Vekil Aktör Olarak Terör Örgütleri: YPG Örneği. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 14-45.
- Ewans, G., & Newnham, J. (2007). *Uluslararası İlişkiler Sözlüğü*. (H. A. Utku, Çev.) Gökkuşbu Yayınları.
- Gazete, R. (1991, Nisan 12). https://resmigazete.gov.tr/arsiv/20843_1.pdf

- Gökbaş, S. (2016). kamudiplomasisi. *Çok Kutuplu Yeni Uluslararası Sistemde "Güvenlik" Algısı*. kamudiplomasisi.org: <http://kamudiplomasisi.org/pdf/yeniguvenlikalgisi.pdf>
- Gülmez, N. (2014). Soğuk Savaş Sonrası Dönemi Çekişmelerinden Bir Örnek: U-2 Uçak Krizi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları*, 14(28), 225-252.
- History 101. (2020). İngiltere.
- Hobbes, T. (2013). *Leviathan* (11 b.). (S. Lim, Çev.) Yapı Kredi Yayınları.
- İlter, K. (2014). Sosyal Medyanın Ulus Devletlerin Güvenliklerine Etkileri: Arap Baharı ve Gezi Parkı Örneği. Ankara: T.C. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- İsmayılov, E. (2015). Rusya-Batı Krizi Çerçevesinde Rusya'nın Yeni Askeri Doktrini. *BİLGESAM Analiz*, 1190, 1-5.
- Kamacı, F. (2021). Güvenlik Politikaların Geleneksel İki Yüzü: Realizm ve İdealizm. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(7), 89-90.
- Karabulut, B. (2009). Küreselleşme Sürecinde Güvenlik Alanında Değişimler: Karadeniz'in Güvenliğini Yeniden Düşünmek. *Karadeniz Araştırmaları*.
- Karabulut, A. & Değer, F. (2015). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı ve Realist Yaklaşım'a Genel Bakış. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 69-79.
- Karadeli, C. (2020). Soğuk Savaş'ın İlk Aşamasında Doğu Avrupa: Sosyalizm ve Başkaldırı. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 43-73.
- Keohane, R. O., & Martin, L. L. (1995). The promise of institutionalist theory. *International security*, 20(1), 39-51.
- Kiraz, S. (2014). Sosyal İnşacılık Yaklaşımında Güvenlik. (E. Çıtak, Dü.) *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik-Teorik Değerlendirmeler*, 112-118.
- Kiraz, S. (2018). Dış Politika Analizi Modeli Olarak Neoklasik Realizm: İkinci Dünya Savaşı Sırasındaki Türk Dış Politikasının Analizi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), 422-423.
- Kocakenar, M. (2015). Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler. https://tasam.org/tr-TR/Icerik/19571/amerikan_dis_politikasinda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler
- Koçyiğit, F. (2010, Ocak). 11 Eylül ve Değişen Amerikan Hegemonik Söylemi: Ekonomi Politikasının Realist Bir Analizi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kolasi, K. (2014). Eleştirel Teori ve Güvenlik: Kimin İçin Güvenlik? (E. Çıtak, & O. Şen, Dü) *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı: Teorik Değerlendirmeler*, 122-123.

- Kozhokin, Y. M. (2007). "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Algulamalarındaki Değişikliklerin Etkileri". *Dördüncü Uluslararası Sempozyum Bildirileri*. İstanbul: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Kurubaş, E. (2012). Uluslararası İlişkiler Düşüncesi ve Dünya Politikasında Değişimi Anlamak. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 9-34.
- Kuzey Atlantik Antlaşması (Nisan 4, 1949). resmigazete.gov.tr.
- Küçükşahin, A. & Akkan, T. (2007). Değişen Güvenlik Algulamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 3(5), 41-67.
- Mearsheimer, J. J. (2018). *The Great Delusion: Liberal Dreams and International Realities*. Yale University Press.
- Mercan, M. V. (2019). Uluslararası İlişkilerde Eleştirel Güvenlik Çalışmaları ve Galler Ekolü. (Yayınlanmamış Bitirme Tezi). *Yıldız Teknik Üniversitesi/İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İstanbul*, 35-39.
- Mesjajs, C. (2004). Security as an Analytical Concept, Paper presented at the 5th Pan-European conference on International Relations, in The Hague, 9-11 September 2004, Cracow University of economics, Cracow, Poland.
- Oktay, E. (2012). NATO'nun Dönüşümü ve Kamu Diplomasisi'nin Artan Rolü. *Uluslararası İlişkiler*, 9(34), 125-149.
- Örki, A., Arıkan, N., & Tol, M. A. (2021). Terör Örgütlerinin Klasik Realizm Açısından Uluslararası Aktörlük Durumu: Araç Olarak Kullanımları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 10(3), 2647-2650.
- Örmeci, O. (2014, Mayıs 22). *Uluslararası İlişkilerde İki Temel Yaklaşım: Realizm vs. İdealizm*. *Uluslararası Politika Akademisi*. <https://www.politikaakademisi.org/2014/05/22/uluslararasi-iliskilerde-iki-temel-yaklasim-realizm-vs-idealizm>
- Örnek, S. (2012). Onbir Eylül Olayları ve Afganistan Operasyonu. *Yalova Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 107-134.
- Ovalı, A. Ş. (2006). Ütopya ile Pratik Arasında Uluslararası İlişkilerde İnsan Güvenliği Kavramsallaştırması. *Uluslararası İlişkiler*, 3(10), 3-52.
- Öymen, O. (2001). Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği. *Elegans Dergisi*, 61-63.
- Özsoy, İ. (2006). Sovyet sisteminin çöküşünden tarihi ve evrensel dersler. *Bilig Dergisi*, 163-194.
- Palancı, M. (2021). Soğuk Savaş Sonrası Küreselleşen Dünyada Güvenlik Tehditleri: AB-NATO İlişkilerinin Yeniden Tanımlanması. *YDÜ SOSBİLDER*, 14(2), 224-244.
- Peksarı, D. G. (2006). NATO'nun Değişen Konsepti. Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Polat, İ. (2006). 11 Eylül Terör Saldırıları ve Amerika Birleşik Devletleri'nin Afganistan Müdahalesi. Isparta , Türkiye: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Polat, Y. K. (2015). El Kaide Terör Örgütünün İdeolojik Kökenleri ve Eylemsel Dönüşümü. Antalya, Türkiye: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Rose, G. (1998). Neoclassical realism and theories of foreign policy. *World politics*, 51(1), 144-161.
- Şahıdanov, E. (2006). Sovyetler Birliği'nin Dağılma Sürecinde Etkili Olan Bölge Sorunları ve Milliyetçilik Hareketleri. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, 1-22.
- Şahin, G. (2015). Soğuk Savaş Sonrası Değişen Güvenlik Algısı Bağlamında NATO. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.
- Salmanov, Y. (2016). NATO'nun Değişen Güvenlik Stratejilerinde Azerbaycan'ın Jeopolitik Önemi ve Azerbaycan Ulusal Güvenliğine Etkileri. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı.
- Sancak, K. (2013). Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 124-131.
- Sandıklı, A. (2009). Geleceğin Süper Gücü Çin. *Bilge Strateji*, 1(1), 40-50.
- Sandıklı, A. & Emeklier, B. (2014). 21. Yüzyılda yeni Güvenlik Anlayışları ve Yaklaşımları". *Uluslararası Balkan Kongresi (28-29 Nisan 2014, İzmit)* (s. 22-24). Kocaeli Üniversitesi.
- Sarı, Y. (2019). 11 Eylül Sonrası Amerika Birleşik Devletleri'nin Güvenlik Algısının Ortadoğu'ya Yansımaları. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Silindir, M. (2014). ABD'nin Yeni Güvenlik Anlayışında "İslam" Algısı. Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü.
- Şimşek, M. (2016). Terörizm: Kavramsal Bir Çalışma. *Akademik Bakış Dergisi*(54).
- Şişman, B. (2015). Soğuk Savaş Dönemi ABD'nin Değişen Güvenlik Politikası ve Bu Politika Çerçevesinde ABD-Japonya İlişkileri. *Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Sümer, G. (2008). Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(19), 119-144.
- Tarakçı, N. (2016, Mayıs 30). *Türkiye'nin NATO'dan Çıkma Zamanı Geldi mi?* tasam.org: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/28856/turkiyenin_natodan_cikma_zamani_geldi_mi
- Temel, Ü. (2010, Ekim). Türkiye'ye Yönelik Terör Örgütleri ve Türkiye'nin Terörizmle Mücadelesi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Tepebaş, U. (2016). *Soğuk Savaş ve 11 Eylül Sonrası Uluslararası Sistemdeki Değişimin Güvenlik Algılamalarına Etkisi ve Türkiye*. <http://www.tasam.org/images/tasam/tepebas.pdf>.
- Terörle Mücadele Kanunu (1991). Terör Tanımı. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3713.pdf>
- Uçarol, R. (2008). *Siyasi Tarih [1789-2001]*. Der Yayınları.
- Uğrasız, B. (2003). Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 139-145.
- Uğrasız, B. (2013). Uluslararası İlişkilerde İki Farklı Yaklaşım: İdealizm ve Realizm. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 140.
- Urul, A. (2008). Amerika Birleşik Devletleri'nin Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye. *Yayınlanmış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*.
- Uyanmış, A. H. (2014). Kapitalist Küreselleşmenin Arka Yüzü: 2008 Krizi ve Sonuçları. <https://www.deuiibfmezunlari.org/images/etkinlik/2014/makyarisma/3kapitalistkuresellesme.pdf>
- Varol, H. (2020). 11 Eylül Sonrası ABD'nin Değişen Güvenlik Algısı. *Diplomasi ve Strateji Dergisi*, 3-8.
- Waever, O. (2008). *The Changing Agenda of Societal Security. H. Brauch içinde, Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualising Security in the 21st Century* (3 b.). Springer.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory Of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wolfers, A. (1952). "National Security: As an Ambiguous Symbol", *Political Science*. 67:4, *Academy of Political Science Pub*, 481-502.
- Wolfers, A. (1962). *Discord and collaboration: essays on international politics*. Johns Hopkins Press.
- Yaşar, F. C. (2018). *Klasik realizm ve neo-realizm bağlamında Birleşik Krallık'ın kutup noktaları*. 7-10.
- Yenikeçeçi, M., & Onay, D. Y. (2020). *Dış Politika Analizinde Neo Klasik Realist Yaklaşım: Türkiye'nin Suriye Politikası*. 24-27.
- Yeşilbursa, B. K. (2001). İngiltere'nin Ortadoğu Savunma Projeleri ve Türkiye'nin NATO'ya Girişi, (1950-1953) . *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu: Tarihten Günümüze İç ve Dış Tehditler* (s. 751-758). Ceren Matbaası.
- Yiğit, C. (2015). Sistem, Devlet ve Savaş: Bir Yapısal Realist Analiz. *VII. Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Konferansı*, (s. 767-773).
- Yılmaz, O. (2017). Küreselleşme Sürecinde Dönüşen Güvenlik Algısı ve Siber Güvenlik. *Cyberpolitik Journal*, 2(4), 22-43.

ÖZGEÇMİŞ

Gökhan Akın DEMİRCİOĞLU, ilköğretim ve lise eğitimini İstanbul ilinde tamamlamıştır. Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümünden 2004 Yılında Ekonomist unvanı ile mezun olmuştur. Kara Harp Okulu'ndan 2009 yılında Teğmen rütbesi ile mezun olmuş, 2010 yılında da Jandarma Okullarında Jandarma Subay Sınıf okulunu başarı ile bitirerek Jandarma Subayı olarak mezun olmuştur. 2011 yılında Jandarma Subay Komando Kursunu başarıyla tamamlamıştır. Jandarma Genel Komutanlığının çeşitli birimlerimde, tim, takım, bölük ve birlik komutanlığı görevlerinde bulunmuştur. Hoca Ahmet Yesevi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Yüksek Lisans Programını 2020 yılında Türkiye'de Cezaevi Sistemlerinin Araştırılması ve Bireysel Cezaevine Geçişin Önemi proje ödevini sunarak başarıyla tamamlamıştır.

Halen Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisinde subay öğrenci bölük komutanlığı görevini icra etmektedir. Bayan Elif DEMİRCİOĞLU ile evli olup Tuğçe Sanem, Tuğba Senem ve Hanzade adlarında üç kız çocuk sahibidir.